

CUPRINSUL

- Liviu Oprîș :* Despre o disciplină a cărții românești.
- Aurel A. Mureșianu :* O nouă contribuție la ist. Românilor în evul mediu.
- Mihail Popescu :* Frații din regat și școala română din Ardeal.
- Ax. B.* Din ziarul prof. Aurel Ciortea.
- N. Porsenna :* Spicuri limbistice.
- „Țara Bârsei“ / Centrala Bibliotecii „Mihail Popescu“ Cluj
„Țara Bârsei“ / Centrala Bibliotecii „Mihail Popescu“ Cluj
 Congresul Ligii Culturale.

Partea literară

- Q. Horatius Fl. —* Către Leuconoe.
- Al. Ceușianu :* Mamei mele.
- H. Heine-Al. Ceușianu :* a) Liniște b) Dor.
- Sanda Oprîș :* Cântec de nestatornicie.
- Marin Negrea :* Unde-s „ciocoi“...?
- Horia P. Petrescu :* a) Ploaie de petale b) Spinii
- Ada Negri-Pimen Constantinescu :* Scrisoare pentru Tania
- Gh. Banu :* Tata-Moșu.
- Virgil Onițiu :* În grădina zoologică.
- Horia Petra-Petrescu :* Din stânga și din dreapta
- S. Tamba :* Motivul din Legenda funigeilor.
- E. Ar. Zaharia :* Unui fruntaș „iota subscriptum“
- N. Hurlup :* Epigrame.
- X. și O. B.*
- At. C. Bălăcescu,*
Petru I. Teodorescu, A. M. } Dări de seamă
Ing. G. Brânduș, Ax. B.

Bibliografie și paginile administrației.

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov
Administrația }

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecariu*,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se înapozază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătinindu-se tipografil numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul unui abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VIII. Septembrie-Octombrie 1936 No. 5

Despre o disciplină a cărții românești*)

de **Liviu Opreș**

Idealul artei nu-l putem strânge și comprima în chinga unor premize fixe, hotarul lui e nelimitat, și depășește domeniul unei concepțiuni ermetice. dar câmpul lui e de construcție înalt pozitivă.

Faptă plăsmuitoare, sbucium, nădejde, întruchipare a revelației dumnezeiești, toate acestea în năzuinți singulare sau colective spre perfecțiune, toată măreția visului omenesc, iată o zare a majestuosului firmament de artă.

Idealul de artă prinde în lumina lui sufletul, iar vocațiunea idealului nu poate fi decât înălțarea potențialului uman spre luminarea metafizică a chemării noastre.

Acestui ideal, dacă dialecticii efemere și diformațiuni psihice încearcă să-i dea și un câmp negativ, rațiunea cu o normală intuiție și o sănătoasă dezvoltare îi înalță prestigiul, pentru că în străfulgerarea întunericului spre o râvnită limpezire de finalități, el ne justifică dreptul de a ridica ochii din țărână și de a ne înfrăți visul cu azurul, cu veșnicia.

Idealul de artă e armonie. E numai armonie. E dorul faptei pure și senine, a celei mai pure și a celei mai senine a omului, a aceleia, care ne dă simțământul unirii, integrării noastre cu vârfurile înegurate ale marelui nepătruns.

Din epocalele fluxuri și refluxuri ale neamurilor, măcișiuri pentru o nouă plămadă, nu a rămas decât ceace a fost contribuție la eternitatea armoniei, singura esență divină în dru-

*) Fragmente din studiul „Spre o disciplină a vieții românești“.

mul omului. Universul întreg e armonie. Legile lui plăsmuiesc realități care evoluează numai în hotarele ei, și tot ce nu se supune acestor legi, se elimină și pierе. Acest comandament al armoniei se verifică în necuprinsul laborator cosmic, pretutindeni unde rațiunea omului pătrunde. Popoarele însăși trăiesc numai prin integrarea lor în această armonie universală în care ele aduc întreaga distincțiune spirituală a culturii lor, care poartă drept atribut aroma pământului, culoarea cerului și linia orizontului, într'un cuvânt tot cadrul și toată cadența de viață a țării în care s'a născut.

*

În simetria evoluției umane, ca un stejar la răscruci de uragane, ne-am fixat viața cu destinul ei. Destinul nostru. În această simetrie el e precis diferențiat. Elaborarea entității noastre etnice a evoluat în drumul ei istoric fără șovăirea celor meniți dispariției. Ea îndreptățește o viață și un scop. Împărăția noastră o zărim la capătul drumului nostru. Din trunchiul roman s'au resfirat lujerele latine care și-au marcat parabola evoluției lor. E rândul nostru. Sântem Beniaminul latinității.

Caracteristica culturii romane e limpezimea liniei și armonia întregului, dublate cu autoritatea rațiunii. Ca un simbol, bolta arcuită a construcțiilor Romei are toate aceste însușiri și cultura europeană pe această boltă își reazimă și înalță spiritualitatea.

*

Judecând realitatea românească contemporană, o vedem construind pe aceeași boltă de limpezime, armonie și rațiune cu suflet clar și cuprinzător în fecunditate. Avem atributul ființelor creatoare în cultură. Noi adăogăm boltei romane structura liniei noastre.

Literatura noastră are o sublimare românească în temelia ei croită larg spre înălțare. Eminescu e stilare romantică de orizont românesc, Odobescu e limpezime clasică de suflet românesc, Coșbuc e pământ de cea mai pură esență românească. Ei intrunesc organic și în sens pozitiv bolta spiritualității noastre.

Înainte de război slujba în olimpul literaturii noastre demonstra un ciclu de idei dominante spre devenire românească.

Nu cunoșteam îndoieli asupra virtualităților noastre. Entuziasmul era în noi neostoit, iar năzuințele erau spre o independență a creației. Era atunci consensul tuturor la o lege limpede simțită, că o năzuință proclitică, ștearsă, și fără vieață și țel propriu nu e o cultură, și că lecțiile de ori unde ar veni ele, vor fi lecții, dar nu calapoade cari să ne țină tributari și slugarnici impersonali oricărei evoluții, revoluții sau dezagregări. Noi ne vom trăi evoluția noastră pe linia noastră istorică. Iar față de înstăpânirea domeniului negației în literatură, ne vom face singuri — și credem în vigoarea faptei noastre — revoluția. Negația rămâne ceea ce e : distrugere. Viciul n'a creiat niciodată cetăți umane, nici temple de credință, nici iluminați apostoli, dar pretutindeni a dărâmat cetățile, a prihănit altarele și a orbit ochii lacomi de iluminări celeste. Apologia viciului e cântarea morții idealului uman, a morții omului însuși, e destrămarea. E lupta în contra vigoarei, a bărbăției, e mărturisirea sufletelor decrepite.

Literatura noastră din ultimul deceniu e invadată și oprită în dezvoltarea ei firească de cultul negativului. Noi și după încheierea etnicului nostru am mai trăit și suferit invazii. Dar ele, dată fiind forța noastră primitivă de odinioară, nu au amenințat ființa sufletului românesc. Invazia sistematizată de azi, amenință însuși echilibrul structural al acestui suflet. Această literatură nu e a Românilor, ea nu e a unei națiuni și, în concluzie logică, nu se integrează nici în universalitatea culturii. Ea nu e o contribuție la eternitatea armoniei. E pătrunsă de un spirit de disoluție străin și acuză inconștient dominarea unei infiltrații cu scopuri ce s'ar putea preciza ușor. E un produs metec și rezultat al unor încrucișări psihice artificiale. E o literatură lipsită de individualitate, făcută de libertini și parveniți. E o literatură în care nu palpită mândria creatoare a unui neam.

Noi credem în arta care e o funcție socială utilă, pentru că e o funcție organică menită să înobileze și să stileze ținuta unui popor. Ea e marele element pedagogic al mulțimii. Ea are menirea să artistocratizeze un popor. Ea e organică.

Literatura dintre arte e cea mai activă în formarea și educația sufletului colectiv. Marii ei inspirați trebuie să fie marii

pedagogi ai mulțimii. Trebuie. Altfel își pierd rostul lor organic.

Vechii noștri dascăli au avut drum românesc. Ei au avut o etică națională în care și-au situat rodul. Ea nu era creația lor. Ei au moștenit-o. Ea trăia formată în instinctul nostru și ei au activat-o în ideie conducătoare. Revoluția franceză a deschis, e drept, orizonturi cu resfrângeri târzii și asupra vieții românești, dar noi ne-am ridicat cu față proprie, în primul rând din clocotul și tăria propriului nostru sânge. Moșii la 1784 nu au avut precursori ideologi, dar au avut în sânge conștiința diferențierii etnice față de asupritorii privilegiați, diferențiere care a promovat necesitatea de fapt a libertății și frăției românești, conducând la o reliefare a conștiinței naționale. Ceeace în altă parte a crescut cu ajutorul unor infiltrări îndelungate de ideologie, la noi a izbucnit intuitiv din porunca realității. Mișcarea din 1821 are și ea spontaneitate și e din aceeași poruncă a sângelui. Și vechii dascăli au conturat această etică de existență intuită și, dacă i-au adăogat reflexe de ale revoluției franceze, i-au menținut individualitatea. Acum părăsim această orientare și renunțăm la ființa noastră robindu-ne altui drum? Cultura unui neam poate fi o echilibristică definită pe negarea specificului său și a eticei sale, și acceptarea oricărei insinuări de dominație spirituală străină? Nu! Drumul nostru nu poate urma proiectări diversive.

Noi sântem încă la definirea și stilarea marilor linii ale caracterului românesc.¹⁾

Părăsind acest laborator de linie pură, literatura noastră dezertează și trăiește dizolvant. Scriitorul trebuie să fie ființă din ființa generației lui. El are o misiune istorică. „Cum va fi generația care va ieși din voi, așa va fi amintirea pe care o veți lăsa în istorie“, spunea Fichte²⁾ în clipele de desorientare ale poporului german.

¹⁾ O ilustrare clară a acestei realități o găsim în schița decorativă a d-lui Damian. E linia simplă și definitiv cuprinzătoare a vieții românești. E linia specificului nostru. E o plastică de sinteză a mioriticei d-lui Blaga, îmbinată cu ortodoxismul său organic. E în linie exprimat desăvârșit, ceeace în ideologia culturii noastre abia acum prinde contur.

²⁾ Cuvântări către națiunea germană. (Fragment din cuvântarea a XIV--a).

Literatura noastră trebuie păstrată cu misiunea ei pe plan de creații pozitive și în cultul tradiției, care e legătura cu moștenirea ce ne este dat s'o ducem mai departe. Noi reprezentăm o cantitate tradițională în evoluție. În sfera acestui cult al tradiției sunt cuprinse elementele cari selecționează un popor. Aceste elemente trebuie să fie bine fixate. Ele sânt funcțiunile nobile, componente ale națiunii. Cultul tradiției e cultul onoarei, al jertfei, al muncii, profilate ținte de pedagogie colectivă pe zarea strădaniei noastre, sarcini, cu care, purtate fiind cu conștiința unei răspunderi, o generație trece în istorie.

Noi nu închidem zările literaturii, nici nu o stâlcim în încătușări, dar nu putem primi în armonia acestei arte, drept valori de armonie, aventura deformațiunilor psihice.

Dacă sântem încă la definirea și stilarea caracterului românesc, înseamnă că o cultivare a elementelor tradiționale e încă imperativă nobleței patrimoniului nostru, și numai din acest imperativ se naște voința noastră, imboldul nostru.

Vrem purificarea elementelor sevei noastre.

Vrem întâi, — și celor cu dalta cuvântului, le e dată povara, — cioplirea măreață, dominantă și poruncitoare a eroilor noștri. A acelor eroi, cari să stăruie în școala generațiilor, să fie vii și glăsuitoare pilde, a acelor eroi cari întruchipează onoarea, jertfa și munca unui neam.

Vrem învierea Atletului lui Christ, nu cu elegiacă melancolie, care să predisună la visătoare retrospectiuni, — ci cu puterea epică a aceluia, care construind o țară, a risipit în patruzeci de răboaie atâta vajnică faptă, cum numai rar paginile istoriei ne arată; cu acea putere, care scutură bruma de pe suflete adormite și le înalță spre primăvară nouă. Vrem învierea celor opt ani de neîntreruptă luptă ai voevodalului Căpitan de oaste, a aceluia pe care îl poartă viu până și legendele altor neamuri. (Nu ne trebuie mărunte și îndoielnice cotrobăiri. Ele scad și rolul și valoarea istoriei, și pătează inutil existențe uriașe). Vrem concretizarea ascezei încununată prin întregul dar al ființei lor, a acelor trei Moși, țărani de piatră aspră, Cristoși, cari murind în chinuri au înviat zări noi în lumina castelurilor incendiate. Vrem aureolarea în bubuitul tunurilor de cireș, a aceluia care cu patimă ucigătoare a reprezentat mândria noa-

stră față de străini. — Vrem cnejii de odinioară, și marii și uitații noștri căpitani. Vrem legendarii anonimi, cari au luptat în cămăși și cu pumni în contra vijeliei de oțele.

Li vrem vii între noi, să ne pătrundă în sânge, în ultima moleculă a trupului nostru. Li vrem strajă în ascensiunea sufletului nostru. În vieța lor, numai în această vieță e onoarea, jertfa și munca ce o vrem stăruitoare în noi. Ea, această vieță, e cântecul plămădirii de azi.

Frământarea românească contemporană poate fi ea străină de această plămadă? Scriitorii noi ai generației de azi să-și facă marea revizuire și să se întrebe dacă sânt pe marile linii de stilare ale vieții românești. Funcția lor socială se îndeplinește în primul rând în cadrul națiunii. Contribuția lor la armonia universală trece numai prin lagărul neamului. Nu vom reînvia discuții inutile. Armonia e faptă pozitivă, e construcție, e sbatere de aripi spre înălțimi și miraje. Ea nu e o morală, e porunca existenței, e însăși existența. Din ea se naște o morală, o ordine, un suflu dumnezeesc. Armonia nu o creiezi cu tendințe. Dar din ea se nasc tendințe. Scriitorii au orizontul armoniei liber, dar vieța îi leagă organic de pământul neamului lor.

Credem în integrarea lor în comandamentul istoric al acestui popor românesc și așteptăm intrarea lor fecunditoare pe drumul marelui destin al Beniaminului latinității.

O nouă contribuție la istoria Românilor în evul mediu

de Aurel A. Mureșianu

Istoria Românilor din veacul de mijloc s'a studiat de cătră învățații noștri aproape din toate punctele de vedere, dar lucrări de ansamblu asupra ei n'am avut și nu avem decât foarte puține. D-l Sacerdoșeanu în recenta d-sale lucrare: *Considerații asupra istoriei Românilor în Evul Mediu* (București 1936) încearcă, și reușește să ne dea o iconă generală a chestiunii atât de importante a istoriei neamului nostru în această epocă atât de tulbure, pe temeiul ultimelor rezultate ale cercetărilor istorice, filologice și arheologice.

Problema istorică română în evul mediu n'ar fi avut un aspect mai deosebit de aceea a celorlalte popoare neolatine, dacă în a doua jumătate a veacului trecut, luptele pentru emancipare politică ale Românilor din Transilvania și Ungaria n'ar fi avut o repercusiune puternică și în istoriografie, dând naștere ciudatului monstru științific, unic în Europa: *chestiunea autohtoniei și continuității Românilor în Dacia*.

Înainte de a trece la discuția lucrării d-lui S. nu pot să nu reproduc părerea și judecata dreaptă pe care un distins călător și autor german, Rudolf Bergner, și-o făcuse după cetirea pamphletului istorico-politic intitulat „Pretențiile Românilor“, scris de faimosul Hunfalvy, unul din principalii urzitori ai monstroasei teorii de mai sus: „Unde academicianul Dr. Hunfalvy — scrie Bergner — face istorie nouă și tratează „Pretențiile Românilor“, devine fals (*unwahr*) și nedrept. Atunci el nu mai vorbește ca om de știință, care să închină adevărului, ci ca un reprezentant al șovinismului unguresc, care se ia la întrecere cu oarbă preocupare împotriva Românilor. În această privință cartea sa este **politică și rea**. Va putea deci cel mai puțin introdus în chestiune, care țineste spre lumină, să întâmpine cu încredere pe un bărbat, care înjosește știința în serviciul politicei și a urei naționale?“¹⁾

¹⁾ Rudolf Bergner, *Siebenbürgen. Eine Darstellung des Landes und der Leute*, Leipzig, 1884, p. 246.

A fost exagerată, fără îndoială, importanța care s'a dat în trecut lucrărilor tendențioase și pseudo-științifice ale unor nuveliști și filologi ca Roesler și Hunfalvy, ale căror cunoștințe istorice au fost mult mai slabe ca de pildă a celor doi mari și adevărați istorici ai Ungariei dela sfârșitul veacului al 18-lea și începutul veacului al 19-lea: *Ștefan Katona* și *Ignatie Fessler*. Părerile obiective ale acestora asupra originii Românilor, le vedem, cu regret, lipsind din valoroasa carte a d-lui S.

Având în vedere lipsa unui studiu bibliografic pregătitor, d-l S. și-a ales un plan foarte bun, împărțind lucrarea în două părți: Partea I, *analitică*, tratând evoluția chestiunii în istoriografia nouă și veche a Europei, iar Partea II, *sintetică*, rezumând faptele precise istorice și făcând deducțiunile corăspunzătoare.

Este într'adevăr interesant și instructiv a parcurge drumul lung și destul de variat al părerilor asupra originii poporului nostru ale atâtor autori străini, începând cu Bizantinul Laonikos Chalkondyles și Italianul Nicolaus Machinensis — nunțiul savantului papă Piu II (Piccolomini), care aflase în 1463. la curtea regelui Matei Corvinul, că Valahii cari poartă la Unguri aceleași nume ca și Italienii,¹⁾ vorbesc o limbă „latină“ și descind din „ostașii romani de odinioară“ (p. 17) — și până la orientalistul german Thunmann, care, deși îi făcea coborîtori din „Geți și Daci“, iar nu din Romani, totuși găsea cuvinte de compătimire pentru starea socială „supusă“ și „nenorocirea“ acestui popor „vechiu“ și „important“ al Europei orientale (p. 61).

În ce privește vechimea informațiilor italiene asupra originii Românilor, autorul crede că ea ar putea data dela conciliul dela Florența din 1439, unde se știe că au fost reprezentați și Români. Noi suntem însă de părere că ea este mult mai veche și datează cel puțin din epoca dinastiei angevine a Ungariei (1330—1382), în care popoarele din Ungaria încep a lua contact cu Renașterea italiană și în care și Români încep să se manifesteze istoricește într'o măsură mai mare. Ea este sigură însă în epoca liberalului și poliglotului rege al Ungariei și împărat al Germaniei Sigismund de Luxemburg (1387 — 1437), la curtea căruia întâlnim mai mulți nobili militari din Maramureș și Țara Românească, între

¹⁾ Ungurul numește pe Italian *olasz* (olas), iar pe Român *oláh* (ola)*

cari și pe viteazul Voicu-Românul din Corbeni, tatăl celebrului erou al Creștinătății Iancu Corvinul de Huniade. Regele Sigismund dăruiește în anul 1409 lui Voicu (Corbeanul), drept răsplată a faptelor sale ostășești, cetatea Hunedoara (Hunyad), după care se și numi apoi familia lui. Vorbind despre începuturile carierei fiului acestuia, a marelui Iancu, istoricul Bonfini ne spune că „auzind că regele pleacă în Italia — Sigismund se încoronează și „rege al Lombardiei“ la Milan și „împărat roman“ la Roma — el îl însoțise în tot timpul, ca să cerceteze locurile străbunilor săi romani, stăpânitori ai lumii“.¹⁾

În marea mulțime a autorilor străini, și mai cu seamă italieni, cari au scris, începând cu veacul al 15-lea, despre originea Românilor, și cari sunt aproape toți *unanim* de părerea că ea este „italică“ sau „romană“, opiniunile contrare nu sunt decât curiozități și excepții.

O astfel de curiozitate este și părerea, întâlnită mai întâi la autorul polon Martinus Bielski, despre originea Românilor din „răufăcătorii“ Romei exilați în ținuturile Daciei și cari ar fi „zidit chiar și podul de peste Dunăre“ (p. 28). Această poveste inventată de dușmanii și calomniiatorii Românilor a circulat și în Ungaria și o găsim și la faimosul cronicar maghiar al epocii lui Mihai Viteazul, Ștefan Szamosközi, care le contestă Românilor chiar și autohtonía în Transilvania, fiind „întâiul istoric maghiar care neagă persistența Românilor în Dacia“ (p. 44) D. S. explică foarte bine cauzele acestei atitudini excepționale a lui Szamosközi față de poporul românesc și originea lui, scriind: „La început... un serios student al universității italiene și un călător iubitor al antichităților... mai târziu, devenit oarecum om politic al Ardealului... a avut multe de suferit din cauza lui Mihai Viteazul, când a ocupat Transilvania. Deci nu din documente susține acest lucru ci din marea ură ce-și formase în urma evenimentelor politice“ (p. 45).

Era deci firesc ca, dată fiind cauza supărării pe Români a lui Szamosközi, părerea lui să rămână o părere izolată chiar și în istoriografia ungurească. Căci *aproape toți istoricii mai de seamă*

¹⁾ Sigismundum imperatorem, quem in Italiam profecturum audiverat, continuo secutus est, ut Romanos progenitores, ac rerum dominos inviseret. (*Rerum hungaricarum decades III, lib. IX.*)

ai Ungariei și Transilvaniei din veacurile 17—18 au recunoscut nu numai originea romană a poporului românesc, dar chiar și autohtonitatea lui în Transilvania. Acesta este un fapt important și când vom avea prilej să ne ocupăm de „Istoria discreditării celui mai vechiu cronicar al Ungariei“, al celebrului „Notar Anonim al regelui Bela“, vom putea înfățișa și mai bine influența dezaastroasă a urei naționale și a politice, mai ales dela 1848 încoace, asupra bunului simț științific și a mistificărilor pricinuite de ele. Deși d. S. citează pe mai mulți dintre istoricii amintiți mai sus, totuși scapă din vedere acest fapt, care aruncă o lumină defavorabilă asupra istoriografiei ungurești mai ales dela epoca Dualismului austro-ungar încoace. Căci a vorbi despre istoriografia ungurească și a trece cu vederea pe Katona și Fessler, două dintre cele mai mari spirite istorice ale Ungariei din ultimele două secole — incomparabil mai mari decât Hunfalvy și Roesler, și chiar decât Bel, Pray și Engel — este a te lipsi de două dintre cele mai puternice argumente în favorul vechimii și importanței istorice a poporului românesc.

Un istoric contemporan cu Roesler și Hunfalvy, Alexandru Flegler, ne spune despre Ștefan Katona (n. 1732— † 1811) că cel care vrea să studieze cu seriozitate istoria Ungariei, trebuie să folosească ca bază și astăzi opera lui Katona“, care a fost „un cap critic“ și ale cărui vaste lucrări „sunt de o neprețuită valoare istoriografică“. ¹⁾

Opera de căpetenie a lui Katona, fost profesor la universitățile din Tyrnavia și Buda, este *Istoria Critică*, apărută în limba latină între anii 1778—1817 în 42 de tomuri. Despre Români el ne vorbește chiar în primul său volum dela 1778. Iată ce scrie :

„Cu toate că se constată din Porphyrogenit, că în vremea lui aceste regiuni (ale Daciei) se găseau între hotarele Turcilor și Pecenegilor, totuși nu e de crezut, că acest spațiu să fi rămas atât de gol, încât să nu fi fost locuit de nici un popor. Presupunem deci, că Românii au fost împinși spre ținuturile ei muntoase de Turci (Maghiari), cărora le plăceau locurile plane... Că acești Valahi sunt rămășițele coloniilor romane, aduse de Traian în Dacia, se poate deduce atât din Aurelius Victor (Liber de Caesaribus), cât și din vorbele lor, din cari se simte limba romană... Ei se chiamă și astăzi Rumâni

1) Alex. Flegler, *Istoria istoriografiei ungurești* (în limba maghiară), — Budapesta 1877, p. 156—60.

(Rumuni), adică Romani... Sunt zadarnice deci părerile, cari fac pe Români coboritori din Bulgari. Ce-i drept graiul lor este amestecat cu unele cuvinte bulgărești și slavone; aceasta vine de acolo, că în Moldova... au fost vecini cu Rușii și Polonii, iar în Valahia cu Sârbii și cu Bulgarii; *de altă parte din cauză că Bulgarii izgoniți de Unguri s'au așezat printre ei*, sau unii dintre aceștia s'au amestecat cu ei, când Pecenegii au alungat pe Turci (Maghiari) din locurile ce le ocupau în Atelcuz. În urma acestui contact reciproc au intrat mai multe cuvinte bulgărești în limba românească. O altă consecință a acestui contact mutual a mai fost și faptul că unii scriitori greci au numit și pe Bulgarii de dincolo de Dunăre Valahi; iar *alții au recunoscut o Bulgarie dublă, dincoace și dincolo de Dunăre*. Unii îi confundă pe acești Valahi cu Pecenegii, din cauză că ei s'au strecurat încetul cu încetul și în Moldova, pe care o ocupaseră Pecenegii, după alungarea Ungurilor (Turcilor) iar după ce aceștia (Pecenegii) au fost zdrobiți în urma multelor lor expediții războinice, ei (Valahii) s'au întărit acolo mai târziu atât de mult, *încât regii noștri au numit în actele lor publice și Moldova, pe care o supuseră, Valahia Mare.*" *)

Nu credem că istoriografia noastră va putea înfățișa vredodată o iconă mult mai apropiată de adevăr asupra expansiunii din evul mediu a Românilor — cari pe timpul lui Constantin Porfirogenitul (veacul X) erau supușii faimoasei Paținachii a Pecenegilor turci, care se numi mai târziu Comania, după numele unui trib al acestora — decât cea exprimată în pasajul de mai sus al lui Ștefan Katona. Mărginiți la'nceput la Ardeal și mai ales la părțile sale apusene, și la Oltenia și țărmurii Dunării, adică la limitele Daciei într'adevăr romane, poporul nostru nu-și începe expansiunea spre răsărit, decât după ce populația romană a Mosiei și a Sirmiului, fiind dislocată de invaziile avaro-slave și bulgaro-slave din veacurile VII—VIII, și împinsă peste Dunăre, aduce o puternică întărire elementului daco-roman periclitat în existența sa. Ocupând deci, în decursul evului mediu și regiunile Moldovei de mai târziu, Românii formează populația ei principală pe timpul cuceririi Pecenege-Cumanilor, neam de războinici nomazi, relativ puțin numeros, și deci incapabil de a putea popula și menține o regiune atât de mare. Incetul cu încetul aceștia trebuie să cedeze în fața poporului viguros al Românilor, cari, după ce sunt din nou zdrobiți și împrăștiați de Tătari și supuși dominațiunii acestora, întemeiază cu concursul cetelor viteze ale nobililor „domni“ mara-

*) Stephanus Katona, *Historia critica primorum Hungariae ducum*, Pestini, 1778, p. 324—26.

mureșeni „de origine italică“ puternicul stat al Moldovei din veacul al 14-lea.

Un ignorat de istoriografia maghiară mai nouă, din cauza nesatisfacerii orgoliului ei șovinist, dar totuși un istoric de mare valoare, a fost și Ignatie Fessler. De origine German din Ungaria de Vest, el a fost nu numai unul din cei mai erudiți oameni ai timpului său, dar și primul istoric al Ungariei de concepție și cultură europeană, ajuns profesor în Germania și la universitățile din Lemberg și Petersburg (Petrograd). El a fost totodată și cel dintâi istoric de seamă al Ungariei, care a cercetat locurile de baștină ale Ungurilor și care a stabilit mai întâi în mod definitiv originea fino-ugorică a limbii lor. Cele 10 volume ale „Istoriei Ungurilor și a conlocuitorilor lor“, terminate de Fessler la Saratoff în Rusia, în orașul său de retragere de pe malurile râului Volga, și tipărite la Lipsca între anii 1815—1825, sunt remarcabile și prin faptul că ele reprezintă o operă de deplină maturitate, scrisă între vârsta de 60 și 70 de ani, iar nu o încercare juvenilă ca de pildă „Istoria Moldovei și a Țării Românești“ a lui Christian Engel, scrisă de acesta la vârsta de 30 de ani.

Fessler găsește în Pannonia, la venirea Ungurilor, pe lângă rămășițele Avarilor și Germanilor aduși acolo de Carol cel Mare, și „Români, Bulgari și Slavi“*), iar în „Transilvania și ținuturile dela Siret și până la Dunăre și Olt“... „Români amestecați cu Slavi“. Spre deosebire de Katona și de aproape toți ceilalți istorici anteriori, Fessler e de părerea că acești Români sunt urmașii imensei mulțimi de prizonieri, strămutați la începutul secolului IX. din „Thracia“ în regiunile din Nordul Dunării de teribilul han al Bulgarilor, Crum. El este deci, împreună cu mai tânărul Christian Engel, unul dintre primii istorici învățați cari au dat crezământ afirmațiunilor lui Flaviu Vopiscus și Eutropius cu privire la așa zisa „evacuare“ a Daciei Traiane de către împăratul Aurelian, despre care același Vopiscus ne spune, la alt loc, că readuse iarăși imperiul roman la vechea sa putere și la vechile sale limite.

Fessler combate însă părerea lansată de învățații germani Thunmann și Schlözer, cari credeau că limba românească este

*) Dr. I. A. Fessler, *Die Geschichte der Ungern u. ihrer Landsassen, I. Theil. I. Band.* Leipzig, 1815, p. 323.

o limbă foarte puțin latină și că Românii ar fi urmașii direcți ai Thracilor, Dacilor și Geților și nu ai coloniilor romane dela Dunăre. Vorbind despre „Valahii“ vechiului cronicar rusesc Nestor, cari au izgonit pe Slavi din Dacia, Fessler scrie între altele :

„Acești Vlahi, pe cari noi îi numim în genere Valahi *nu sunt, precum crede Schlözer, descendenții Thracilor, Dacilor și Geților, ci urmașii coloniștilor aduși de Traian în Dacia și mutați de Aurelian în Moesia, din care cauză ei se numesc și în limba lor Români (Rumunje)*. Vechii Geți aveau limba lor proprie, pe care o învățase și Ovidiu în decursul exilului său, făcând în ea chiar și versuri, dar e sigur că Schlözer n'a putut afla despre această limbă niciodată nimica. Limba de azi a Românilor este un amestec al limbei latine cu slavona veche. Nu e locul aici ca să arătăm cum s'au reîntors acești Români iarăși peste Dunăre în Valahia... Acest popor poate număra astăzi milioane în Valahia, Moldova, Transilvania și Ungaria. Dar pe timpul când Slavii dunăreni (fiind alungați spre Nord) au întemeiat Novgorodul rămășițele Românilor, sau fie chiar ale Dacilor și Geților, cum crede Schlözer, n'au fost, de sigur, atât de număroase... ca să poată alunga pe Slavii dela Dunăre. Slavii Anți locuitori la Dunăre au fost un popor viteaz și număros; oricât de viteji să fi fost însă Românii rămași în Dacia și Mosia, ei ar fi trebui, să-și piardă naționalitatea, împreună cu Hunii subt Gepizi, și cu Hunii și Gepezii împreună subt Avari... Și dacă s'ar fi întâmplat aceasta atunci, Nestor ar fi atribuit-o de sigur Avarilor, atât de mult urâți de el, iar nu Vlahilor, Dacilor sau Geților. *Deci acești Vlahi, despre care Nestor ne spune că au alungat pe Slavi, au putut fi Romanii răsăriteni de pe timpul lui Mauriciu cari vorbeau, precum o dovedesc și numele lor latinizate, mai mult latinește decât grecește, și pe cari Slavii de asemenea îi numesc Vlahi, Wälsche, Voloszky, și a căror expediții peste Dunăre au putut provoca și emigrări*“.)

Cu toate că Fessler este, precum vedem, unul dintre primii istorici erudiți cari nu cred în dănuirea elementului roman în Dacia lui Traian, totuși, din cele afirmate de dânsul în alte părți ale istoriei sale, putem deduce că *o astfel de dănuire a fost posibilă*. Căci vorbind despre etnografia Pannoniei și Daciei, după căderea imperiului lui Attila și împărțirea lui între Ostrogoți și Gepizi, dintre cari cei dintâi ocupară Pannonia, iar cei de-al doilea Dacia Traiană și chiar și părți din Dacia Aureliană (Mosia Superioară), el scrie că printre aceste popoare mai locuiau încă autohtoni : Pannoni, Illyri și Daci, *iar în orașele și cetățile de margine Romani și Români (Römer und Rumunier), asupriți de noii lor stăpânitori și părăsiți de mai marii lor fără niciun ajutor*“.) **)

*) Ibidem, pg. 72—3.

**) Ibidem p. 28.

Pe unii din acești „Romani aduși la sapă de lemn“ (zu Grunde gerichteten Römer), Fessler îi crede că au făcut parte și din cetele ciudatului „comite Peța, regele bandiților Scămari“, — suntem încă înainte de vremea „cavalerilor hoți“ — despre care aflăm dela istoricii Iordanes, Menander și Theophanes că, pe la începutul domniei împăratului Justinian I, a răspândit groaza pe amândoi țărmurii Dunării și că a ocupat și cetatea „Turris Herta“ dela Nordul ei.¹⁾

Nu mai puțin interesante sunt și părerile asupra originii Românilor pe cari le găsim în scrierile învățaților sași ai Transilvaniei din veacurile XVII și XVIII. D-l S. ne amintește pe Tröster și pe Schmeizel și ne vorbește mai pe larg de Laurentius Toppeltinus (Töppelt), deoarece cartea acestuia despre „Originile și apunerea națiunilor Transilvaniei“, apărută în anul 1667, în limba latină, la Lugdunum (Lyon), a fost cunoscută și întrebuințată de cronicarii și istoricii noștri vechi. La Tröster ar fi fost bine să se citeze din cuvânt în cuvânt cele spuse despre originea Românilor și cari sunt acestea: *Dar după originea lor, ei sunt Romanii cei nobili, cei mai vechi locuitori ai acestei țări.* (aber ihrem herkommen nach sind sie die edlen Römer, die ältesten Bewohner dieses Landes).

Din lista Sașilor lipsesc însă în cartea D-lui S. doi din cei mai de seamă învățați ai lor, cari au scris despre Români: Mathias Miles și Valentin Franck von Frankenstein. De sigur că autorului nu i-au stat la dispoziție scrierile lor extrem de rare.²⁾ Părerea celui dintâi o găsim în introducerea „Cronicei sale ardelene asupra secolului XV“, de o importanță mare și pentru Români, care cronică se sfârșește cu domnia lui Mihai Viteazul, asupra căruia n'are totdeauna o părere rea, numindu-l într'un loc „erou excelent și soldat plin de fapte glorioase“ (fürtrefflicher Held und ruhm-thätiger Soldat).³⁾ Miles îi crede pe Români descendenți, „în parte“,

1) Ibidem, p. 32.

2) A Veress nu cunoaște din cronica lui Miles decât 16 exemplare, iar din broșurile lui Frankenstein numai 15. (*Bibliografia româno-ungară*, București 1929, vol. I).

3) Mathias Miles, *Siebenbürgischer Würg-Engel oder Chronicalischer Anhang des 15 seculi etc.*, Hermanstadt, 1670, p. 212.

din „cetăţenii romani colonizaţi în Ardeal de Traian, dela cari ne-au rămas atâtea monumente în oraşul Clausenburg—„cetatea lui Claudius“ — şi în alte părţi.¹⁾ Franck de Frankenstein despre care Seivert ne spune că „era un bărbat de mare erudiţiune şi multe cunoştinţe de limbi“²⁾ a fost fiul „comitelui“ sau guvernatorului celor „7 scaune“ săseşti ale Transilvaniei cu acelaşi nume şi urmaşul lui în acest prim post politic şi administrativ din trecut al Saşilor ardeleni. În afară de „Scurtul său tratat“ (Breviculus) asupra originii naţiunilor Transilvaniei şi cu deosebire a Saşilor“, — nu are de cât 43 pagini format mic — Frankenstein a mai publicat în timpul când era pârçălab (Burggraf) la Turnu Roşu şi o imitaţie în limba germană şi săsească a o sută de sentinţe ale poetului Ovidiu, traducând unele şi în limba românească.³⁾

În Breviculul său, despre care ştim că a făcut impresie foarte bună şi asupra marelui învăţat Leibnitz⁴⁾, Frankenstein scrie despre Români între altele :

„În afară de principalele naţiuni ale Transilvaniei, despre care am tratat până acum, *cei mai vechi sunt Români (Valachi), cari odinioară se chemau latineşte Romani*, iar acum îi numim ungureşte olă, denumire împrumutată dela Italia, căci Ungurii numesc pe Italian Olasz, iar pe Italia Olasz Ország; nemţeşte curat Valahul este *Walach*, iar săseşte *Bloch*, de unde derivă numele Blac. Aceşti Valahi se numesc pe sine *Romun* (sic), adică Romanus. Că ei ar fi Romani, părerea autorilor este comună. Că ei sunt mai curând Romani Flacciani, iar nu Volgachi, numiţi astfel dela răul Moscoviţilor Volga, nu incupe îndoială. Că Romanii au stăpânit Dunărea şi înainte de timpul lui Traian, sub ducele lor Flaccus, reiese din elegia lui Ovidiu. Totuşi *credem că este mai adevărată acea părere că ei ar fi rămăşiţele coloniştilor romani ai împăratului Traian.... precum o dovedeşte la Roma columna Traiană, iar în Transilvania multele inscripţii romane şi monumente de piatră....* Cauza că în cursul timpurilor şi-au schimbat legile, moravurile, *scrierea* (scripturam) şi chiar şi religieuna, vine, fără nici-o îndoială de acolo, că popoarele Rusiei

1) Ibidem, p. 2.

2) Johann Seivert, *Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften*, Pressburg, 1785 p. 96.

3) Hecatombe Sententiarum Ovidianarum, germanice imitatarum, Cibinii 1679. — Sentinţa lui Ovidiu: *Si rota defuerit tu pede carpe viam*, Frankenstein o imitează şi în româneşte. Transcrisă cu ortografia de azi ea este următoarea:

*Cine n'are cai şi car, să meargă cu folos,
Strângă bine picioarele şi umble pre jos.*

4) Seivert, op. cit p. 103.

pornind la drum întru căutarea de așezări nouă au umplut nu numai Bulgaria, ci totodată amândoi țărmurii Dunării, întâlnind la miazăzi popoarele illyrice, iar în părțile cisdanubiane, în regiunile de azi ale Valahiei și Moldovei coloniile romane. Amestecându-se apoi aceste națiuni, fie prin căsătorii, fie prin tot felul de alte interese, li s'au amestecat și limbile. În Bulgaria, vecină cu Mysia, s'a contopit rutenica cu illyrica (limba slavă de Sud — A. A. M.), iar în Valahia și Moldova aceeași rutenică cu latina, precum se poate constata clar și vădit din idiomul valah. De aici vine și faptul că amintitele colonii nu au comună numai limba, ci și scrierea (scriptura) și religia rutenică, care nu se deosebește cu nimic de cea greacă, îndeplinind chiar și slujbele bisericesti, de cele mai multe ori, în limba ruteană (adică slavonă — A. A. M.)⁽¹⁾

Între învățații străini cari s'au ocupat cu originea și istoria Românilor nu poate fi trecut cu vederea nici Slovacul Samuil Timon (1673—1736), care marchează începutul unei noi direcții reformatoare și critice în istoriografia Ungariei, și ale cărui păreri asupra vechimii și valorii Românilor au fost mult mai clare și mai juste, decât ale conaționalului și contemporanului său Mathias Bel (1684—1749), cunoscutul geograf și culegător al izvoarelor istorice ungare. Dupăce Timon ne vorbește despre *Blaccii* lui Cinnam, ai lui Benjamin de Tudela, ai papei Inocențiu III și ai regelui Andrei II și dupăce ne spune că ei „*erau numiți Valahi după cuvântul slav Valah, care însemnează Italian*“, și că numele lor nu poate veni dela generalul și guvernatorul roman Flaccus (prefectul Mosiei²) dunărene pe timpul împăratului Tiberiu. — A. A. M.) pentrucă „*atunci nu exista încă națiunea Valahilor*“, continuă: „*ea s'a născut după multă vreme din Romani.... Intrucât ei înșiși se consideră ca urmași ai Romanilor și se însinuează astfel și la națiunile străine, este mai aproape de adevăr că ei au fost numiți după amintitul cuvânt slav. Aceasta este și părerea celor mai mulți autori cari au scris înaintea mea. Au avut adeseori contact cu Slavii (cum Sclavis) și au fost vecini cu ei, din care cauză aceștia le-au schimbat multe cuvinte, și nu puține sate din Valahia au nume slavone (sclavonica nomina). Trebuie să fi fost un popor foarte ospitalier, deoarece au primit în gazdă pe Goșii, pe Hunii și pe Slavii căutători de așezări. Trebuie să fi fost și foarte fecund, căci dupăce Ungurii din Transilvania și vecina Ungarie au fost decimați*

1) *Breviculus Originum Nationum, et precipue Saxonicae in Transilvania, cum nonnullis aliis Observationibus etc.*, Claudiopoli, 1697, p. 20—24.

2) Asupra pronunțării numelui acestei provincii (Mosia—Moesia, iar nu Mōzia) vezi studiul nostru „Iluzia dacică“ (pg. 85—86) Brașov 1934. Ed. rev. „Țara Bârsei“.

de Tătari, au umplut aceste țări. Că în Transilvania au fost însă o parte din vremile străvechi, o dovedește diploma dată Sașilor de regele Anărei II^a.¹⁾

Până la presupusa mare migrațiune a Românilor de pe timpul invaziei tătare din secolul al 13-lea, nu e nimic în cele susținute de Timon în contradicere cu ultimele rezultate și concluzii ale istoriografiei române. De și exagerează influența invaziei tătare asupra Românilor, totuși el recunoaște autohtonă și continuitatea elementului românesc în Transilvania. Nu încapă nici o îndoială că o parte a populației românești a Moldovei sau a „Comaniei“, amintită de Cinnam la 1167 și constatată și *documentar* la 1234 (bula papei Grigorie IX care vorbește de „popoarele valache“ din episcopatul Cumaniei și despre „pseudo-episcopii lor de rit grecesc“), s'a refugiat, împinsă de crâncena năvălire a Tătarilor din 1241, în Transilvania, și mai ales în Maramureș, dar aceasta s'a întors mai târziu iarăși înapoi. Tradiția a păstrat această reîntoarcere și reconstituire a domniilor românești din Moldova și chiar și a celei din Muntenia, sub celebra formă a „descălecării“ din Ardeal. Desigur că Timon, care cunoștea, precum am văzut, și o populație străveche și autohtonă românească a Transilvaniei, coboritoare din coloniile romane, nu s'a gândit că afirmările sale despre bejenia Românilor de dincolo de Carpați în Ardeal, din 1241, vor forma unele din principalele argumente împotriva autohtoniei Românilor ale istoriei șovine maghiare din a doua jumătate a veacului trecut și ale școalei propagandiste maghiare *revizioniste* de astăzi!

Un alt scriitor uitat și foarte puțin cunoscut, dar ale cărui păreri obiective și logice asupra originilor poporului românesc, cântăresc greu în cumpăna adevărului, este și Maramureșanul Andrei din Hust (Huszt), jurist, teolog și istoric al primei jumătăți a veacului XVIII. Ne oprim la el cu atât mai mult, cu cât noi îl credem, dacă nu de tot, cel puțin în parte, de origine românească, deși nu cunoaștem delă dânsul decât opere scrise în limbile latină și maghiară. A studiat și la „Academiile“ din Frankfurt, unde a publicat în 1728 cartea *De Christo Primogenito*. iar

¹⁾ *Imago Novae Hungariae, Tyrnaviae*, 1735, p. 149–51.

în 1731, tot în latinește o „Istorie a celor trei gimnazii reformate din Transilvania“. Mai târziu, probabil indignat de imoralitatea și despotismul bisericii reformate maghiare din Transilvania, a început a o combate, trecând la catolicism. A trăit în urmă, ca și Șincai, pe la curți boerești, ocupându-se cu cercetări istorice, și muri părăsit și disconsiderat la 1755. De mare valoare pentru noi este chiar opera lui scrisă în limba maghiară și publicată abia în 1791, târziu după moartea sa, la Viena, sub titlul: *Vechia și noua Dacie sau istoria stării vechi și noi a Ardealului*. Iată ce citim la pag. 135 a acestei interesante cărți:

„În istoria împăratului Traian am arătat pe larg în ce fel și din ce cauze a transportat acest împărat în cele trei Dacii atâtea mii de coloniști (în original: „atâtea multe mii de colonii“), cari apoi s’au amestecat în multe locuri cu Dacii, Goții, Rușii, Maghiarii, Sașii, Turcii și Tătarii și s’au îndepărtat mult de originea și limba lor veche. *Cu toate acestea, în afară de Italiani, limba nici unei națiuni nu se apropie mai mult de acea limbă veche romană, pe care o numim limbă latină (deák nyelv), ceea ce este o dovadă sigură și neînșelătoare că ei sunt în Ardeal rămășițele Coloniilor Romane*“.

Om învățat și cercetător conștiințios al izvoarelor, Huszti nu putea ca să nu cunoască și părerile lui Vopiscus și Eutropius despre evacuarea Daciei de către Aurelian. Iată însă că acest bărbat familiarizat cu literatura clasică latină, a înțeles cu totul altfel această „evacuare“, decât Roeslerii și Hunfalvyii secolului electricității și al luminii. Reproducem și cele scrise de Huszti în legătură cu încetarea stăpânirii *directe* a împăraților romani asupra Daciei nord-dunărene :

„Văzând Romanii aceste mizerii, Aurelian s’a mutat din Dacia cu multe mii de coloniști și viteji peste Dunăre, și așezându-se în Moesia, i-a dat acesteia numele de Dacia sa, *lăsând astfel Goților Dacia dimpreună cu coloniile rămase în ea*. Incepând dela acea vreme hotarele imperiului roman la Dunăre au devenit Moesia și Tracia, pe cari împărații următori abia le-au putut apăra de incursiunile Goților. Așa s’a sfârșit imperiul roman în Dacia, care a stăpânit, după victoria lui Traian, Ardealul, Muntenia și Moldova, timp de 170 de ani“.

Nu mai puțin importante și în fond asemănătoare sunt și părerile celor mai de seamă învățați sau cărturari ai Slavilor sudici, sau ai celor de origine slavă sudică; bine ’nțeles a celor vechi, nu a celor crescuți sau influențați de școala făcătoare de ravagii a șovinismului neo-maghiar. Dintre aceștia d. S. ne citează pe Petanchich, pe Antonie Verancsics, cunoscutul arhi-

episcop primat al Ungariei, pe Croatul italianizat Petru Baksics, episcopul de Galipoli, pe învățatul Boschovich, și întrucât ar putea fi considerat Sârb prin originea familiei sale, și pe cronicarul ardelean Gheorghe Brâncoveanu (Brancovici), fratele vestitului mitropolit românesc și martir al Ardealului, Sava Brâncoveanu, numit de Unguri și Sârbi Brancovici. Au fost însă și alți istorici și învățați de seamă sârbi sau croați cari au avut cunoștință despre originea și latinitatea Românilor. Din antologia acestora n'ar trebui să lipsească în nici un caz numele Croatului Petru Katancsich (1750—1815), arheolog și istoric de seamă, fost profesor la universitatea din Pesta și custode al bibliotecii ei. În interesanta sa operă: „Comentări despre locuitorii Dunării și regiunilor ei“, în care se găsesc foarte multe argumente ponderoase în favorul teoriei slavismului, sau mai bine zis al letto-slavismului Tracilor nordici, el spune despre Români că „sunt singurii coloniști italici cari au dăinuit până astăzi fiind în număr mai mare, decât indigenii cu cari s'au însoțit“.¹⁾ Mai puțin logică, dar nu mai puțin originală este părerea arhimandritului și istoricului sârb Ioan Raici (1726—1801), care vedea în Români pe descendenții Triballilor și Mesilor amestecați cu coloniile romane.²⁾

Între cei mai de seamă Italieni ai veacului al 18-lea, și unul din cei mai entuziasmați de descoperirea la Nordul Dunării a unor rămășițe de populație latină, este și Venețianul Francesco Grisellini, autorul destul de rarei cărți „Istoria Banatului timișan“, tipărită în limba germană la Viena în 1780.³⁾ Grisellini a fost atât de mult impresionat de asemănarea cea mare dintre limba italiană și cea românească, încât ajunse la părerea că aceste două limbi nu sunt decât „două dialecte“ ale „uneia și aceleiași limbi a poporului de jos vorbită odinioară în același timp în Italia și Dacia“. Asemănarea dintre aceste două limbi se întinde „nu numai asupra cuvintelor, ci și a frazelor și a felului de a vorbi“, așa că „un

1) Hodie quidem nulli praeter Valachos sunt Italici apud nos Coloni qui quod maiore essent numero inita cum indigenis societate persistere usque hodie“.—*De Istro eiusque adcolis Commentatio, etc.*, Budae 1798, cart. 8, § 4.

2) I. Raici, *Istoria regatelor Serbiei, Rusiei, Bosniei și Ramei*, publicată de L. Gebhardi în colecția „Istoriei universale după planul Guthrie & Gray“ vol. 55, Brünn 1788, p. 6.

3) *Geschichte des Temescher Banates*, Wien, 1780.

Italian va înțelege oricând pe un Român, și va face în scurt timp să fie înțeles de el". Griselini a rămas însă indignat de starea de umilire socială și politică, de „barbarie“, în care au fost aduși de împrejurările vitrege ale timpurilor acești „urmași ai vestitului popor care mânuia în același timp și sabia și plugul“. El găsește expresia romanității Românilor și în înfățișarea lor exterioară, iar vorbind despre serbările Românilor din districtele Lugoj, Caransebeș și Mehadia din ajunul secerișului și culesului viilor, scrie că „se aseamănă foarte mult cu obiceiurile Romanilor când aceștia serbau *Cerealiile și Bachanalile*“...

Intre cele mai vechi știri germane cu privire la Români, d. S. ne citează „Cosmografia“ lui Münster. Există însă o carte de acest gen și mai veche și din care și-a cules și Münster datele sale. Este „Cartea lumii“ (*Weltbuch*) a lui Sebastian Franck, considerată drept cea mai veche istorie universală germană și apărută la Tübingen în 1534. Expunerea lui Franck este și ceva mai clară și ea redă fără îndoială părerea asupra originii Românilor, care circula în Europa pe timpul strălucitei familii românești a Corvinilor și mai ales a regelui Matei, care se mândrea nespun de mult cu originea lui romană și nu odată s'a declarat el însuși Român. „*In Valahia — scrie Franck — au locuit odinioară războinicii Geți, pe cari Romanii i-au învins, i-au stârpit și i-au înlocuit cu propriul lor popor. Aceasta s'a întâmplat sub strategul roman Flaccus, după care locuitorii numesc țara Flachia sau Valahia; iar numele lor este Flachii, Vallahi sau Olahi. Aceasta o dovedește și limba țării care este în mare parte romană, dar s'a schimbat atât de mult, încât un Roman abia ar putea-o înțelege*“....

Importanța constatărilor de mai sus ale învățaților și străinilor de seamă este cu atât mai mare, cu cât o mare parte din ele sunt făcute la fața locului de călătorii trecuți prin țările noastre, asupra cărora ne stă la dispoziție și bogata „Istorie a Românilor prin călători“ a d-lui profesor N. Iorga, la care se referă foarte des și d. S.. Numărul acestora este, am putea zice, inepuizabil, mai ales în veacul trecut.¹⁾ Dar deoarece capitolul discutat

¹⁾ Intre acestea, fără îndoială, una dintre cele mai interesante și concise este următorul pasaj din cartea *Les Deux Mondes*, de M. G. D. E., apărută la Paris în 1836. Iată ce citim la p. 186: „*Les provinces de la Valachie*

de noi al lucrării d-lui S, nu se extinde decât până la sfârșitul secolului al 18-lea, nu vom mai cita decât părerea interesantă a unui călător german, foarte puțin cunoscut, a contelui de Hofmannseg, care ajungând în vara anului 1794 până la băile Mehadia din Banat, a făcut cunoștință și cu „poporul valah care locuiește o mare parte a Banatului și Transilvaniei“ și a rămas impresionat de „trăsăturile romane ale fizionomiilor“, pe care le-a întâlnit în mai multe locuri.²⁾

A scrie istoria evului mediu al Românilor, disconsiderând părerile din decursul timpurilor ale atâtor capete și pene străine, de autoritate, ar însemna a face o operă imperfectă. Ele ne vor fi întotdeauna de mare ajutor la reconstruirea trecutului nostru întunecat. Calea aleasă de autor este deci cea mai bună și am avut o deosebită satisfacție putând contribui la întregirea ei și cu rezultatele cercetărilor noastre în acest domeniu. Și vom continua astfel și la discuția celorlalte capitole ale valoroasei lucrări a d-lui S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ct de la Moldavie sont habitées par des valaques, nation issue des colonies romaines établies par Traian sur le Danube; ils parlent encore un idiome latin, et ont conservé le costume de leurs ancêtres: on les trouve aussi dispersés dans l'Autriche, la Russie méridionale e toute la péninsule hellénique. Dans ce siècle de renaissance, lorsqu'on voit reparaitre au jour presque toutes les races antiques, il est curieux d'observer la vieille Rome se reproduisant dans une des ses colonies de la Dacie, à l'extrémité de l'empire qu'elle avait fondé“.

²⁾ *Reise des Grafen von Hofmannseg über Ungarn im J. 1793 und 1794, Görlitz, 1800 (Scrisoarea din Mehadia, dela 8 Iulie 1794).*

Frații din regat și școala română din Ardeal.

de **Mih. Popescu**
profesor

Printre dosarele ce se păstrează la Arhivele Statului din București, am găsit unul depus de Ministerul de Interne, în care se vorbește de sprijinul dat de frații din regat, școlii românești din Ardeal.

În acest dosar se află o circulară adresată prefectilor de județ, prin care se cere obolul Românilor patrioți pentru eforia școlară din orașul Turda.

Cererea pentru acest sprijin pornește din partea doctorului Ion Rațiu, care era eforul susmenționatei eforii. Interesantă este circulara către prefectii de județ, prin care se face apel la patriotismul lor pentru dorința de propășire prin cultură a poporului român, îndrumându-i să-și dea osteneala ca să strângă o cât mai mare sumă pentru acest scop.

Circulara poartă semnătura autografă a ministrului de interne, care era pe atunci marele patriot Mihail Cogălniceanu.

Suma s'a strâns la Ministerul de Interne, care a înmănat-o lui Papiu Ilarian, ca s'o trimită doctorului I. Rațiu.

Interesant e apoi și felul cum au înțeles prefectii de județ să răspundă la acest apel și ce sumă a strâns fiecare în parte.

Iată atât circulara către prefecti cât și listele trimise de fiecare județ cu sumele colectate.

Domnule Prefect,

Primind de la domnul Ion Rațiu, doctor în drept și președintele Eforii școalelor române, din urbea Turda, din Transilvania, un număr de 33 exemplare „liste de colectă“, pentru fondul școalelor naționale române din zisa urbe,

Vă trimit și Domniei Voastre, pe lângă aceasta, o asemenea listă și făcând apel la patriotismul Domniei Voastre și dorința de cultură a poporului român, de care nu mă îndoiesc că sunteți însuflețit, Vă rog, Domnule Prefect, să depuneți toată stăruința, spre a obține de la bunii români, ce se vor subscrie în această listă, o sumă cât mai cuviincioasă, în raport cu scopul pentru care se deschide această colectă.

Suma banilor ce se vor aduna, împreună cu lista de subscripție, mi le veți înainta la adresa mea, ca și eu, la rândul-mi, să le trimit locului cuvenit.

Primiți, Vă rog, Domnule Prefect, asigurarea deosebitei mele stime.¹⁾

Ministru (ss) *Mihail Cogălniceanu*

Director (ss) *Argintoianu*

Diviz. II. No. 13.708. — 1869 Septembrie 6.

Listă de banii primiți

1. Județul Argeș 52 lei	14. Județul Mușcel 90.43 lei
2. „ Brăila 568 lei	15. „ Mehedinți 137.68 lei
3. „ Bacău 55.59 lei	16. „ Olt 512.49 lei
4. „ Bolgrad 508.04 lei	17. „ Putna 154.49 lei
5. „ Botoșani 205.25 lei	18. „ Roman 130 lei
6. „ Buzău 27.95 lei	19. „ Râmnicu - Sărat 40 lei
7. „ Cahul 30 lei	20. „ Tecuciu 92.51 lei
8. „ Covurlui 55 lei	21. „ Teleorman 42.32 lei
9. „ Dorohoiu 183 lei	22. „ Tutova 550.60 lei
10. „ Fălciu 117.50 lei	23. „ Suceava 163.75 lei
11. „ Iași 40 lei	24. „ Vâlcea 62.27 lei
12. „ Ialomița 157.14 lei	25. „ Vlaşca 67.71 lei
13. „ Ismail 50 lei	26. „ Vaslui 35.25 lei

Din 33 de liste, câte s'au trimis, au răspuns 26, rămânând datoare șapte județe între care: Prahova, Dâmbovița, Dolj, Romani, Gorj, Neamț, etc.

În fruntea listei, cu cea mai mare sumă s'a înscris Brăila, apoi urmează Tutova, Olt, Bolgrad, iar celelalte cu sume potrivite.

S'a strâns în total suma de 4129.27 lei, ce s'a primit de către Papiu Ilarian în două rânduri, dând chitanțe pentru aceasta. Azi suma nu e tocmai mare; pe vremea aceea însă, reprezenta o sumă destul de frumoasă.

¹⁾ Dosar Nr. 3467/1869. Minist. de Interne — Comunele — la Arhivele Statului București.

Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

Văduva regretatului profesor de la Braşov Aurel Ciortea, d-na Maria Ciortea, dându-şi seama că dacă însemnările răposatului d-sale soţ îi sunt scumpe, ele pot fi preţioase şi pentru istoricul vremii din care datează, ca şi pentru cercetătorul de mai târziu al vieţii şi activităţii educatorului care a modelat sufletul atâtor bărbaţi de seamă ai vieţii noastre publice, — a binevoit să ni le pună la dispoziţie pe seama „Ţării Bârsei“, pentru ceace îi exprimăm şi la acest loc mulţumirile noastre. — Ziarul începe cu însemnările elevului de liceu, apoi ale studentului de la universitatea din Cluj — însemnări mai mult de ordin sentimental —, se continuă cu cele din primii ani de dascălie la şcoalele secundare ort. rom. din Braşov — unde îl apucă izbucnirea războiului mondial, la care ia parte şi din anii căruia datează partea cea mai mare a însemnărilor sale — şi se încheie cu notele înfrigurate, străbătute de nostalgia căminului său familiar, de mişcătoare dragoste de ai săi şi de mare încredere în ajutorul Celui care l-a ocrotit până aci de atâtea primejdii (caracteristica, de altfel, a tuturor însemnărilor sale, mai ales a celor din timpul războiului), din zilele premergătoare operaţiei grele la care s'a supus : marele semn de întrebare între ziua de 8 — când avea să fie operat, la Berlin — şi cea de 9 Nov. 1929, când urma sau să se trezească salvat sau să nu se mai trezească nici odată, — cum din nenorocire, s'a 'ntâmplat.

Insemnările, fără excepţie, sunt nerevăzute, lăsate în părăsire probabil pentru anii de pensionar, când, recitite cu răgaz, aveau să-şi primească forma definitivă. Murind însă în plină activitate autorul lor, ele au rămas aşa cum, au fost aruncate în pripă pe hârtie: fragmentare, cu multe greşeli în scrisul grăbit, nervos, pe alocuri cu subiecte nedesvoltate, numai indicate, pentru a fi tratate ulterior, dar rămase... enigme.

Imi pare însă că tocmai această insuficienţă a însemnărilor constituie valoarea lor, păstrând în felul acesta calde, vii, impresiile zilei, cărora surdina şi vâlul estompant al anilor — cum se'ntâmplă cu memoriile scrise ulterior, la distanţe mai mari de timp — nu le-a alterat prospeţimea, nici nu le-a calmat palpi-taţia agitată a îngrijorărilor din timpul războiului.

Dar oricât de accentuate ar fi fost îngrijorările *omului* — poțentate și de răspunderea care apăsa asupra umerilor ofițerului aprovizionator — *intelectualul* Ciortea găsia totuși momente în care să evadeze din actual, înălțându-se în lumea senină a abstracțiilor, spre a aprofunda probleme de știință — ca d. p. principiul relativității. (Broșura publicată în 1924 „Introducere în principiul relativității“ e rezultatul preocupărilor sale din acele ore) — sau pentru a reflecta, calm, asupra sufletului omenesc așa cum se manifesta el în acele zile apocaliptice.

Nu lipsesc din însemnările sale nici încercările poetice ale tinereții, începând cu anul 1888 și până la vârsta de 22 de ani, când traduce câteva cântece din „Buch der Lieder“ a lui Heine. Ba muza nu-l părăsește nici mai târziu, căci cu data de 12 Aug. 1898 mai găsim în ziar o poezie hazlie adresată colegului său Gheorghe Vătășan.

În cele ce urmează, ne vom mărgini la publicarea însemnărilor din anii și de după anii războiului, prezentând acestea un interes mai general.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ax. B.

Aurel Ciortea, fiu de preot ortodox, s'a născut în Cojocna la a. 1872. Școala primară a făcut-o în Cluj; tot aci (la piariști) și liceul în afară de cl. VII și VIII, pe care le-a absolvit la liceul săsesc din Bistrița. Universitatea, tot în Cluj (facultatea de științe: matematica și fizica). Din 1896 e angajat profesor la școala reală inf. ort. rom. din Brașov, unde funcționează până la 1904, când trece la liceu, unde rămâne până în anul 1920. Trimis de Eforia școalelor, în 1900 face studii de fizică experimentală în laboratoarele inst. de fizică din Berlin și la expoziția din Paris.

Mobilizat în August 1914, face războiul ca sublocotenent, apoi ca locotenent, în reg. de honvezi din Brașov (până la 7 Nov. 1918) pe frontul din Galiția estică, iar în 1918 pe cel din nordul Italiei (la Asiago). — Din Nov. 1918 — Ian. 1919 inclusiv, a fost comandantul gărzilor naționale din Țara Bârsei, iar până în Iunie 1919 a condus și redacția Gaz. Transilvaniei. A colaborat la înființarea și la cursurile Universității libere din Brașov, care a funcționat în iarna anului școlar 1919/20.

Mobilizarea generală

1914. 1 August. Am plecat la 9 dimineața din Cojocna, lăsându-l pe tatăl meu cu inima frântă și de boală și de durere. Irina¹⁾ ar fi ieșit și ea în lumea agitată, dar trebuia să rămâie acasă. Calea până la Brașov a fost un lung și sinistru concert. Sutele de mame și copii, ce petreceau rezerviștii la gară, își sfâșiau inima cu țipetele lor disperate. — Aveam impresia, că nu mai cunosc lumea în care mă aflu, că se apropie ziua judecâții din urmă.

4 August. Nu-mi știam destinația mea în caz de război, indicată în foaia de recomandare și asta mă neliniștea foarte mult. Sosind acasă și cetind-o, aflu că voi fi oficer la trupe de glo-tași și că am să aștept convocarea mea. În aceste patru zile am trecut prin o stare suflătoare de tot agitată. De dimineața până seara tot pe stradă, consult când pe unul când pe altul și sute de combinațiuni când mă îmbucură când mă deprimă. Trebuie să mă anunț? Unde? Când voi fi convocat? Trupele de gloate vor face parte din trupa combatantă? Ne lasă aici sau unde ne duc? Mimi²⁾ enervată la extrem, eu cam tot așa. Mărin³⁾ încă foarte îngrijat. Tudor⁴⁾ el singur își păstrează liniștea și își adună fluturii și-și presează florile, ca și când ar fi timpul cel mai prielnic de a face studii.

Din Martie 1920, când a fost chemat la Cluj de Cons. Dirigent la postul de Director al învățământului profesional, lucrează, până la 1923, la naționalizarea și reorganizarea școalelor profesionale. În toamna aceluiași an (1920) a deschis cursurile în românește ale Academiei Comerciale din Cluj, al cărei rector și profesor de matematici financiare a fost până la moarte (8 Nov. 1929).

Lucrări: *Din viața stelelor*, Cernăuți. *Dare de seamă* asupra studiilor făcute la Berlin și Paris. Anuarul lic. pe 1901. — *Curenții și razele electrice*, Brașov 1901. — *Aritmetica*, după Beke, Brașov, 1903. — *Matematică financiară*, 1906. — *Fizica*, în colaborare cu T. L. Blaga. Brașov, 2 vol. 1911—1913. — Două „*Dări de seamă*“, 1920—1922 și 1922—1924, asupra Academiei Comerciale din Cluj. — *Curs de fizică experimentală*, ed. II modificată de el, Cluj 1923—1925. *Introducere în principiul relativității*, Cluj 1924. — Diferite articole în „*Gaz. Transilvaniei*“ și „*Revista Teatrală*“, 1913.

(După Anuarul jubilar al lic. „A. Șaguna“, publicat de Dr. I. Blaga în anul 1925).

1) Soru-sa. 2) Soția sa. 3) Fiul său mai mare, azi inginer în Mediaș.

4) Fiul său mai mic, azi funcționar la CAM. București.

Sunt cam 20 de mii adunați în Brașov. În gimnaziu¹⁾ 250. Porțile păzite de soldați. — Nu mai găsim făină.

M'am mai liniștit și eu. Mi-am abzis chipiul la Platoș.²⁾ Sper să rămân încă multă vreme neconvocat.

Pe cei ce fac politică, îi enervează mult, că nu știu încă ce ținută va avea România. Ieri a fost Consiliu de Coroană la Sinaia, dar nu se cunoaște încă rezultatul. Sunt multe semne, că ar putea merge cu Tripla Alianță, dar cu considerare la dispoziția maselor — cari au fost anul trecut des și viu agitate contra Austriei — se spune că România va observa *neutralitate armată*. Pentru noi aici la graniță, e de interes deosebit chestia.

Magistratul somează publicul să anunțe orice fel de armă ar avea, la poliție. Lengher³⁾ traduce: „pușcă, care pușcă și orice altfel de pușcă“. Pe baza aceasta glumeții din Casină îl fac atent pe „vărul“ Bărbuceanu⁴⁾ să-și anunțe: pușca de călmoaie.⁵⁾

5 August. România s'a declarat neutrală. Va ordona mobilizare parțială pentru apărarea frontierelor sale. Acesta e comunicatul oficios. Intențiunea adevărată? Cine o știe afară de cei dela cârmă?

13 state mobilizează. Intre ele și Elveția, Belgia, Olanda, Turcia etc. Era să uit pe al 14-lea: Japonia. Iți vine să și râzi. La urmă n'o să mai știm, cine contra cui? *Bellum omnium contra omnes!* Armata germană cu Wilhelm în frunte și cea rusească prin mulțimea ei par că vor rezista acestui uragan, încolo te poți aștepta la toate surprinderile: să vezi răsărind și dispărând stătuțele, ca insulele după o erupție și după un cutremur. Și-or fi răsărind Turcii în pumni de toată cultura și creștinismul nostru! Serul culturii injectat de atâți genii încă n'a putut domoli animalismul europenilor.

Se aude (în ziare nimic), că o brigadă ar fi luat cetatea însemnată Lowcen de lângă Cattaro, cu jertfă de vre-o 2000 oameni. O fortăreață însemnată a Muntenegrenilor, prin care dominau tot golful Cattaro.

D-na lui Micula*) nu știe de soțul ei de-o săptămână.

După seria lungă de invențiuni ingenioase de la 1895 încoace, și în special după marele principiu al relativității, care amenință deja autoritatea și a celui mai mare sfânt, nu putea să nu vie acest uragan, această descărcare de energie, căci altcum făceam

1) Liceul „A. Șaguna“. 2) Croitor militar. 3) Fost translator în serviciul Primăriei. 4) Măcelar. 5) Caltaboși.

*) Coleg al lui Ciortea, mobilizat din primul moment și mort pe frontul de la Doberdo.

salto mortale, ieșiam din natura undulatoare a evoluțiunei. Reacțiunea animalică a acestui uragan va fi demnă întru toate de acțiunea intelectuală a celor din urmă două decenii. Pe cât e suiful, pe atât e și coborișul!

6 August. Germania, nevrând să respecteze neutralitatea Belgiei, din motivul că frontiera Franciei dinspre Germania e foarte bine fortificată, deci o trecere pe aci ar costa prea multă jertfă față de trecerea prin Belgia, unde frontiera Franciei e liberă și deschisă, — a incasat ieri declarația de războiu a Angliei.

Italia neutrală. Părerea azi e, că Germania și Austria vor bate Rusia, dar Germania va fi bătută de Franța.

Statele din Balcani se înțeleg bine între olaltă.

*

Episoduri: Sextil¹⁾ întreabă pe un rezervist român plouat, ce stă îngândurat la o parte: — Unde ești? — Nu știu. — La Ersatzbaterie? — Nu. — La Reservebaterie? — Nu. — Apoi nu l-ai întrebat pe Feuermeisteru'? — Ba da. — Și unde te-a trimis? — In... (înțelegeți dv.)

Sedea Șanyi²⁾ cu Glăjar³⁾ la cafenea. Șanyi vrea să plece. Gl.: — Unde te duci? — Ș.: La cancelarie. — Ce să faci? — Să mă... în ea. — Te rog treci și pe la cancelaria mea și ...-te și 'n a mea! (Advocații sunt cei mai fără ocupație acum).

7. August. La o companie de gloate, ce are să fie formată, din 250 de glotași⁴⁾, s'au prezentat 1160 de inși. In genere s'au prezentat concentrații în număr cu mult mai mare de cum se credea. Vin din România, din America, fără șovăire.

Eu am 6 veri buni înrolați, plus Victor, inginerul (văr al doilea).

Ieri am fost și eu cu foaia mea la comisiunea din gimnaziu ca să mă încredințez și mai bine, că ținuta mea e corectă. Și într'adevăr, arătând foaia lui Riemer (medic), acesta îmi zice: „Geh nach Egriș!“ Așa dar să aștept mai departe, ca eventual să mă concentreze colo spre iarnă și când vor fi luptele mai înverșunate.

Telegramele aduc — se înțelege — tot știri favorabile pentru Tripla Alianță.

In Paris revoltă și luptă între socialiști (pe al căror șef Jaurès l-a asasinat un student) și soldați. Francezii au trecut primii granița germană, în schimb Germanii au ocupat deja Nancy. Tot ei

1) D-I Sextil Pușcariu, prof. la Univ. din Cluj. 2) Alex. Străvoiu, avocat. 3) Vas. Glăjaru, avocat.

4) Milițieni.

au ocupat Czestochowa și Kalis, iar Rușii au nimicit podul dela graniță (unghiul în care se întâlnesc cele trei împărății).

Turcii au închis Dardanelele. (O Româncă a zis: „Bine le-a făcut, ce tot umblau după bărbat!“).

Flota germană a bombardat câteva locuri de debarcare franceze pe țărmul Algeriei. — Neutralitatea României: își va apăra frontierele și neutralitatea cu armele, — e interpretată ca favorabilă Triplei Alianțe.

8 August. Ieri a declarat și Monarhia noastră războiul Rusiei — și Serbia Germaniei.

Știrile de pe câmpul de războiu din Serbia sunt foarte contradictorie. Înainte cu o săptămână scriau foile noastre că armata noastră a intrat în Belgradul evacuat de Sârbi. În câteva zile s'a demontat știrea. Pe urmă spuneau Sârbii, între ei consulul Ristici la București, că Belgradul e măturat de pe fața pământului de bombardarea austriecilor, până când ai noștri scriu că orașul e intact.

Se scrie deja de mai multe orașe rusești ocupate de armata germană, la granița Poloniei rusești.

Înțeleg tactica de a face dispoziție cu telegrame tot numai favorabile, cu toate acestea e supărăcios că nu poți ști adevărul.

Știrea despre ocuparea Lowcenului încă se desminte. Ținuta Italiei și a României e încă tot viu comentată în foile noastre.

9 August. Ieri a declarat Muntenegru războiul Monarhiei noastre, — și Belgia a întrerupt relațiile diplomatice cu Germania, ale cărei trupe trec deja prin Belgia; au ocupat și Liège-ul. Vasele de războiu ale statelor îndușmănite circulă pe căi neștiute prin apele Europei.

S'au întrerupt negocierile de pace între Turcia și Grecia. Întâlnirea între Venizelos și Marele Vizir n'a avut loc și Turcia a mobilizat. Se scrie și de un bloc balcanic format din Bulgaria, Turcia și România. Nu știu cu ce scop.

Azi se servește liturgie pe locul de exercițiu militar pentru soldații cari pleacă: regim. 2 și artileria.

Mimi s'a înscris la cursul aranjat de Crucea Roșie.

Toate zilele le petrecem în cetit de foi și în discuții.

Se fac fel de fel de prorociri și combinații. Se aude dela unii sosiți de prin Timișoara și Viena, că am avea deja mulți răniți, la vre-o 800. Nimic sigur. „Universul“ e foarte cetit, chiar și de Sași. Eu cetesc — după ce mă satur de foi și de discuții — și din operele referitoare la *principiul relativității*. Sunt pe cale de a-l pătrunde temeinic. Mă recrează ocupația aceasta; ea îmi oferă hrana spirituală cea mai aleasă ce am putut visa vreodată.

10 August. Se agită mereu formarea unui bloc balcanic din partea Rusiei, și a unei alianțe între Turcia, Bulgaria și România de Austro-Ungaria.

Turcia a mobilizat și e pe cale să declare războiul Rusiei. Trupele rusești s'ar retrage de la granița germană; chiar și Varșovia să fie evacuată. — Italia persistă în neutralitate, probabil de frica flotei engleze și franceze, care i-ar putea nimici flota și tăia astfel calea spre coloniile sale.

Telegramele referitoare la ciocnirile din Serbia și Muntenegru sunt încă tot foarte contradictorii. Universul aduce din Roma știri nefavorabile, foile noastre scriu contrarul.

La parada militară de ieri de pe locul de exerciții a fost și Mimi și Tudor; au rămas foarte impresionați de expresia serioasă a fețelor celor ce jurau. Și eu și Mimi ne-am visat rău la Cojocna. Apă, dinți căzuți și altele.

11 August. Ieri a circulat prin tot Brașovul șvонul că Rusia ar fi declarat războiul României, producând o panică destul de mare, mai cu seamă din cauza neîncrederii ce există aici și acuma față de ținuta României. Șvонul n'a fost confirmat până acum prin nici o știre oficială.

Vasele de război sunt în plină activitate. Un crucișător german a pus o mină la gura Themsei, de care s'a isbit și scufundat un crucișător mic englez. Altul, tot german, a bombardat porturi franceze din Algeria. Flota rusă se ascunde în golful finic. Cea germană în Marea Ostică. Cea franceză vânează prin Mediterană, iar cea engleză ține calea celei germane în Marea Nordică. Pe uscat: Germanii ar fi ajuns la Namur. Căderea Liège-ului se confirmă. Trupele rusești se retrag cedând mai multe orașe de la granița Germanilor. — Se scrie de lupte mici chiar și pe la Nouă Suliți, aproape de Cernăuți. Bulgaria concentrează trupe la Varna. Mobilizează și Olanda.

Străinii sunt alungați din Germania, Franța și Elveția. Nu-i servesc cu mâncare și nu primesc parale cu chec de la bănci.

De pe câmpul de luptă cu Sârbii nici o știre mai importantă. Se scrie că aceștia ar fi pătruns în Bosnia până la Vișegrad.

Din loc încă n'a plecat infanteria și artileria.

N'avem bani mărunți în Brașov.

Aseară stăteam de vorbă cu Banciu pe Corso și îi spuneam cum mă refugiez de cu drag câte odată din lumea impresiilor și gândurilor actuale în alta senină și liniștită și măreață: în cea stăpânită de principiul relativității. Și pe când îi vorbiam însuflețit, iată se apropie de noi doi indivizi (unul civil, altul jandarm de graniță) și ascultă la vorbele mele, încredințați că facem politică neiertată. Ce situație grotescă !...

Aflu că ieri ofițerii de la batalionul de glotași au fost priviți cu harte despre Galiția! Ce perspectivă! Să capeți în mână întinerarul morții, și să-l privești cu față veselă!...

13 August. Nu lucrez nimic ziua întreagă și cu toate acestea ieri n'am ajuns să scriu aici, măcar că nu e zi să nu-și aibă senzația sa. Foile de ieri d. e. sunt pline de știri victorioase pentru Germani. Liège-ul, una din fortărețele cele mai puternice ale Belgiei, ar fi căzut în mâinile lor și acum înaintează repede (cu 2000 de automobile) spre Namur.

Și jos la Altkirch și Mülhausen ar fi nimicite, tot Germanii, corpul 7 francez. Iar la Nowa Selița (lângă Cernăuți) ar fi respins ai noștri avanposturile Rușilor. În Herțegovina de asemenea ar fi respins ai noștri, cauzându-i pierderi însemnate, o trupă de Muntenegreni, cari voiau să intre pe la Trebinje.

Tocmai contrare sunt însă știrile din „Universul“. El aduce știri din ambele surse. O telegramă din Bruxelles și alta din Londra spun că Liège-ul n'a căzut, că Germanii ar fi avut acolo pierderi de 15—20000 de soldați și ar fi cerut armistițiul de 24 ore.

La sud: Francezii ar fi ocupat Altkirchul și înaintează victorioși spre Mülhausen. — La Nowa-Selița Rușii ar fi atacat pe ai noștri în repetite rânduri și succesul ar fi egal de ambele părți. Sârbii ar fi luat Vișegradul și înaintează spre Sarajevo. Nu dă Dumnezeu să te poți lămuri din foi. Poate peste vreo săptămână să aflăm adevărul.

România e liniștită. A mobilizat fără gălăgie 5 contingente (în două rânduri); Banca Națională e avizată să deschidă credit băncilor din țară. Emite 25 milioane bancnote à 10 și 5 fr. Ei zic: țara e stăpânită azi de încredere și siguranță.

Ieri a plecat de aici 1 batalion, azi al doilea. Unde? Nu se știe. Probabil spre Galiția.

Iar se scrie despre un ultimatum al Rusiei către România.

14 August. Din comunicatul oficios al statului-major german reiese că la Liège au fost lupte crâncene de stradă, unde ar fi pierit mulți din ambele părți. — Germanii ar fi ocupat vreo 2 forturi și o parte a orașului, dar restul încă tot rezistă. Proclamația regelui Belgiei la armata sa e foarte însuflețitoare. Jos încă tot nu se știe exact cum stau lucrurile. Altkirch și Mülhausen sunt în mâinile Germanilor sau ale Francezilor?

La frontiera vestică (Galiția) și jos în Bosnia nu s'a petrecut nimic deosebit. Se zice că monarhia noastră vrea să o umilească pe Serbia prin aceea că o împresoară și o flămânzește.

Ieri a plecat al 3-lea batalion. Am văzut în curtea gimnaziului săsesc aseară, pe la 8, cum se pregăteau de drum. Românii îm-

penați jucau sârba. După cină a venit la noi subloc. Gaali*) — un băiat tânăr, simpatic — de și-a luat rămas bun. Tatăl său Ungur, mamă-sa Româncă și el Austriac, dinastic înfocat.

15 August. La noapte se împlinesc două săptămâni de când am venit de acasă. Irina scrie destul de bine. Ea se pregătește să meargă prin 28 la Beiuș; scrie că ar începe acolo cursurile și la noi nici pomeneală nu e încă de școală. Tata o duce variat cu sănătatea; vorba e, nu mai rău de cum îmi închipuiam după sgu-duirea sufletească la plecarea noastră.

De pe câmpul de războiu nu sunt noutăți. Chestia Liège-ului și a Mülhausenului încă nu e deslușită. Se pare că adevărul e la mijoc. Ambele partide vor fi având pierderi considerabile și puține succese. Germanii și-ar fi vândut vasele „Goeben“, „Breslau“ Turciei, ca să le scape de urmărirea vaselor engleze și franceze. „Königin Louise“ ar fi pus mina sub culoare străină.

Au trecut 14 zile frumoase, în cari n'am făcut nici o ascensiune. Tot în așteptare, cetind jurnale.

16 August. Nemții, Francezii și Belgienii se acuză reciproc de cruzimi. De ce ați deslănțuit bestia în om?

Înțeleg încă lupta față de Sârbi și Ruși, cari vor să se extindă și să se impună nu în baza culturii ci a numărului lor numai, da voi, popoare culte, cari de sute de ani munciți pentru de a îmblânzi bestia, acum când vă credeam aproape supra-oameni, vă sfâșiați ca hienele! Unde e substratul moral în istorie, prin care să mai poată încălzi profesorul de istorie inimile elevilor săi pentru un ideal universal? Se pierde și se întunecă orice iluzie!

Ai noștri pătrund în Serbia. Șabațul e ocupat. La Ost e liniște azi. S'a mai liniștit Brașovul. Au plecat cele 3 batalioane. A rămas miliția. Mimi, cu bandă albă la braț, a colectat cu alte două femei din Prund și str. Căpitanului, 162 Cor. pentru cei rămași. Brutarul din Prund n'a dat nimic și Gross cârciumarul 40 fil. Românul are inimă mare, se vede că e rasă mai nobilă.

Ieri a ars a patra oară în Brașov în decursul acestor zile de enervare. Un șop cu paie în Blumăna.

Ministrul de culte se informează dela Direcțiune (dir. lic. ort. rom.) de profesorii conchemați**), probabil ca să le reducă ajutorul de stat.

Fișpanul, la ordinul lui Tisza, a avertizat pe Nițescu pentru un articol din Gazeta Transilvaniei, că ar scrie în spirit nepatriotic. Și când te gândești că peste 200.000 de Români au luat pușca în mână să apere viața și avutul nemeșilor unguri!

*) Stăteau în aceeași curte.

**) concentrați.

17 August. La Braşov e vorba să se aranjeze 4000 de paturi, probabil pentru reconvalescenţi mai mult, fiind de-oparte oraşul departe de câmpul de luptă şi neavând clinică, de-altă parte însă având aier şi apă bună. Atunci probabil că şcoalele nu vor începe curând.

După telegramele de ieri, armata noastră a pătruns în Serbia prin 2 puncte şi anume : au trecut Sava pe la Şabaţ, şi Drina pe la . . . S'ar fi dat şi o luptă înfocată cu pierderi însemnate de ambele părţi. Oraşul Liège e în stăpânirea Germanilor, dar forturile nu, cel puţin nu toate. De la Ost nu se mai aude nimic. România persistă în neutralitate leală şi — se zice — definitivă. Alaltăieri ar fi trecut un curier în automobil cu un autograf al lui Wilhelm la Sinaia.

18 August. Ziua Regelui! Mi-aduc aminte de ziua aceasta petrecută în 1901 în Plevlje. Ce frumos a fost iluminată coasta oraşului cu monograma Regelui şi cum s'a trăznit paşa la prânzul de gală! Azi furnică Muntenegrenii pe acolo, — până când, nu ştim?!

Ziua de ieri încă şi-a avut senzaţia sa. Advocatul simpatic din Bucureşti, Deleanu, sub pretext că ar face pe aici politică rusofilă, a fost citat la jandarmeria de graniţă şi avertizat. Ieri am văzut o baterie gata de plecare. Venise din Strada Lungă în piaţa de lângă Promenada de jos. Cai, oameni şi tunuri împenaţi frumoşi. Un tablou măreţ.

Universul aduce ştiri despre o înfrângere a Germanilor în Belgia, la râul Othain (sursă franceză şi rusească). Zilnic aduce articole cari motivează şi propagă neutralitatea leală şi definitivă.

19 August. Ieri d. p. am petrecut câteva ore în modul patriarhal braşovenesc la grădina lui Nicolae (Navrea) cu toţi copiii şi cu flechiu (fleică), în vreme admirabilă. Seara pe la 10 eram la Eremias, când s'a iscat un foc la gară. Tocmai sta gata de plecare o baterie de artilerie când, la manevrare, un vagon de petrol, isbindu-se în altele cu făină, a luat foc. Imi închipuesc ce tablou fioros şi ce panică mare va fi fost acolo, mai cu seamă că era şi un alt vagon cu benzină şi muniţiunea artileriei în apropiere. Noroc că, afară de 4 vagoane cu făină, altă pagubă n'a fost. Pe urmă am întâlnit vre-o 10 studenţi din România, ce sosiau din Berlin. Făcuseră până aici 8 zile. Erau veseli că se văd aproape de ţara lor, dar şi zdrobiţi de drum. Spuneau că Germania a mobilizat până la 50 de ani şi ar avea enorm de mulţi voluntari (peste un milion). Numărul celor căzuţi la Liège ar fi 20.000, după zvonul de acolo. Noutăţi nu sunt azi.

20 August. Universul nu ne mai vine de 2 zile. Probabil aduce știri nefavorabile pentru noi. Fără el trece și mai greu ziua. Toți concediații recruți, rezerviști și glotași supranumerari vor fi concentrați în câteva zile. La Comanda glotașilor e făcută distribuția ofițerilor pentru companiile supletorii de glotași. Eu și Pricu am fi pe lista celor pe cari o să-i întrebuințeze pentru suplinirea lipsurilor. Deci, probabil, nici acum nu venim în combinație. Pe urmă ne ia când nici nu visăm și ne trimite cine știe unde.

Anglia neliniștește și coloniile germ. din Africa. Japonia par'că încă se mișcă. În Europa din 4 sute 3 sute de milioane sunt în războiu. Valurile acestui războiu mare ating deja și pe celelalte continente, așa că cu drept cuvânt îi putem zice: războiu mondial. Zile adevărat memorabile ne așteaptă. Ce e supărăcios e, că din cauza secretului, pe care-l necesitează tactica militară și diplomatică, precum și liniștea țării, nu putem avea acum o privire clară și generală asupra evenimentelor ce se desfășoară acum, cari au menirea de a reforma radical harta politică și comercială mondială. În contul neajunsurilor și mizeriilor ce ne așteaptă, barem atâta recompensă de am avea: să putem asista cu pricepere la reprezentarea acestei drame fioroase.

Mâne e întunecime de soare. Ea va avea loc cam pe la prânz și va fi de vreo 84% la noi. În Rusia e totală. N'a mai fost întunecime de soare remarcabilă la noi din 1889. Să facem oare deduceri din locul și mărimea întunecimei asupra sorților de izbândă în acest războiu? Una stă, că acel D-zeu, al cărui nume invocându-l pleacă oștirile la luptă, dă mâne semnul cel mai eclatant al disgustului său față de ce se petrece aici pe scoarța aceasta de putregaiu al acestui pământ nefericit. Mâne își întoarce fața dela noi cu tot disprețul său suveran. Memento !

Irina îmi scrie că tata e mai neliniștit, tușește mai mult și doarme mai puțin. Agitația de 3 săptămâni m'a făcut mai sensibil. Când vezi prăpădindu-se state și convenții internaționale, când morala și judecata sănătoasă se întunecă, atunci nu te mai impresionează nici cea mai cumplită lovitură, ca înainte. Cu toate acestea, o șoptă internă mă face să cred în mai bine.

După furtună vine senin.

Aud dela un Ovreiu sosit azi din Țară, că acolo iar s'ar fi pornit un curent antimonarhic.

21 August. Ieri d. p. am asistat la plecarea „Feld-Companiei“ de honvezi. Pe strada cătră gară erau vreo 10.000 de prietori. Mai toți Unguri: servitoarele toate și alții. Intre honvezi erau mulți Români din Șchei, toți cu tricolor român pe lângă cel unguresc. Imi făcea impresia că li s'a acordat tacendo acest ultim favor, precum celor osândiți la moarte li se împlinește ultima dorință. Pe drum înapoi am politizat cu Károly. S'a aprins și el puțin.

Până la 28 l. c. au să reintre toți concediații, din cari o să formeze o companie supletoare de miliție. La aceasta o (să) servesc și eu, de nu voi merge cumva la vre-o școală. Aflu că ministrul a dispus începerea școalelor elem. cu 1 Sept.

Japonia a dat ultimăt Germaniei, cerând să iasă vasele ei din marea japoneză și chineză, precum și să cedeze teritoriul arendat de la Chinezi pe 50 de ani Japoniei.

A murit papa Pius X. Când l-am văzut eu în April, era vesel la față, nu făcea impresia unui om bolnav. Ne deslegase de toate păcatele. Acu' să vedem ce va zice patriarhul din Moscova.

Un polițist provocase pe un honved român ieri în Prund să ia de pe piept tricolorul român. Acesta îi răspunde aspru: „Du-te dracului, că doar pentru voi ne luptăm!“

Mă bucur că e senin și voi putea observa în toată măreția sa întunecimea de soare de la prânz.

Aceste rânduri le scriu la 1^h. 2^m., când soarele e întunecat pe un pătrar din fața sa. Se vede admirabil prin sticlă funinginită. Ce impresie rară și adâncă! Germanii savanți plecați la Odesa înainte cu 1 lună pentru observarea eclipsei, s'au întors ieri prin Brașov. Spun că abia au scăpat cu viața, lăsându-și toate instrumentele acolo. Tot așa a pățit și Dr. Kövesligeti Radó, prof. la Bpesta. Ce impresie urâtă și comună!

22 August. Din toate fenomenele împreunate cu eclipsa de ieri mai mult m'a impresionat coloritul fantastic ce-l avea întreg peisajul la 1^h 55^m., când atinsese eclipsa maximul. Priviam din coridorul gimnaziului spre Șchei. Peste pădurea de la Piscul Dracului se lăsase o ceață fină, ca un praf de argint. Orașul era scăldat într'o lumină violetă-gălbuie, ca cea de forforescență. Semăna coloratura cu cea din zori, încâtva, și totuși avea o notă particulară, ce provoca un simț misterios, sinistru, amestecat cu groază.

Un soldat care mă rugase să-i permit a privi prin lunetă, zice: „Măi, ai dracului, au pușcat Rușii jumătate din soare!“

Foile de azi aduc vestea că Rușii și Englezii ar fi dat ultimăt Turciei din cauza celor două vase germane, pe cari le ocrotește Turcul în Dardanele. Ba că ar și bombarda Constantinopolul.

Foile din România spun că oștile noastre, pătrunzând după ocuparea Șabațului, în interiorul Sârbiei, într'o luptă înverșunată cu trupe mai mari sârbești, ar fi suferit înfrângere.

Seara pe la 8 eram la Redacție, când a sosit o telegramă redactorului de la Kronst. Zeitung, în care i se comunică vestea despre o înfrângere mare a Francezilor la Metz.

Ieri au fost concentrați mulți ofițeri de miliție, între ei și Pricu, Prișcu, Milu*) etc. — Numai eu încă nu! Cei chemați acum nu vor primi pașal pentru uniformă; au a se prezenta în hainele civile cu chipiu de ofițer, sabie și revolver. Pricu se simte ofensat în ambiția lui de ofițer prin această dispoziție. Eu am rămas să continuu în nesiguranță încă câteva zile. Nu mă îngrozește de loc concentrarea, numai de mi s'ar încredința un serviciu pe care să-l pot îndeplini fără expunerea prea mare a sănătății mele.

A sosit prima listă a răniților. Din Brașov e numai unul rănit: un oficiant de la Sparkasse: Siegens.

Biroul meu de informație are următoarele surse: 1. Oficiantul de la comună Gaali, care locuște în parter, sub noi. Azi d. e. mi-a spus că placatele pentru convocarea glotașilor 42—50 sunt deja tipărite. 2. Maiorul Literat, care păzește găinile pe la 8 ore, când trec eu în jos. 3. Înaintea gimnaziului diferiți inși cu diferite știri. 4. La „Gazetă“ gazetele. 5. Înaintea cafenelei Drechsler: Petrache, Brenciu, Popovici P., și mai cu seamă Bologa.**). 6. Ediția de dimineață a ziarului Brassói Lapok. Pe urmă toți cunoscuții pe cari îi întâlnesc până (ajung) iar acasă.

Azi îmi spune Milu că aș fi supranumerar, dar cu destinație la trupa de etapă. De nu vine Manase (Dima ing.) și Wächter din România, probabil voi fi chemat la pótszázad (compania suplimentară). Acum am început să-mi pierd și eu liniștea, când mă gândesc că e posibil să fac iarna prin Podolia.

23 August, Ziua de eri m'a enervat mult. Toți contemporanii mei sunt concentrați: Pricu, Milu, Breckner, Boiu etc., numai eu nu. Pricu s'a dat marod. Milu încă-și bate capul să se trântescă jos. Mai suntem vre-o patru supranumerari. Ne vor împărți aici sau avem altă destinație?

Foile de seară aduc știri mai detaliate despre înfrângerea Francezilor la Metz. E vorba de 10.000 prizonieri și 40 tunuri pradă. Cum o fi, — de s'ar termina curând. Ajunge cred jertfa de până acum pe altarul idealului pentru care se poartă războiu.

24 August. Maeterlinck, moralistul cel mai profund și subtil atât în filosofie cât și în dramaturgie din secolul nostru, a intrat ca voluntar în armata belgiană, trecut fiind de 50 de ani. Oare ce dispoziție sufletească îi stăpânește azi pe belgianul Lorentz și pe elvețianul Einstein, cari au atins culmile cele mai înalte ale

*) Ioan Pricu, azi dir. Șc. com. sup. de băieți; Radu Prișcu, azi dir. Șc. primare „Ioan Popazu; † Dr. Emil Dan, adv., — toți din Brașov.

**) Petrache Munteanu, avocat; † I. Brenciu, fost funcț. la Albina; Petru Popovici; Emil Bologa, comerciant, — toți Brașoveni.

științei întemeind grandiosul principiu al relativității? Privesc decepționați la această dramă feroasă ori sunt și ei animați de ură de rasă și cugetul lor, îndeletnicit alături cu probleme științifice rezervate pentru foarte puțini muritori, acum urzește răzbunare? O minune, o enigmă vecinică e omul! El înoată cu hydroplan și se crede stăpân pe sine, pe apă și mașină, și nici nu observă că curentul maritim îl duce unde nici nu gândise. Ne stăpânesc încă multe pasiuni. Când vom fi scăpat de ele, nu mai suntem apți nici ca locuitori ai acestui continent, nici ca glotași ai Kaiserului. Bag seama altcum nu e posibil!

În șirul acestor 24 de zile, de când am venit la Brașov, n'am încetat de-a consulta tratatele ce le am asupra principiului relativității. Mai în fiecare zi am revenit câte 10—20 minute asupra lui. Și acum sunt cu mult mai bine lămurit ca atunci când venisem de acasă. Voi încerca să dau o dispoziție a felului, cum s'ar putea tracta în mod elementar.

Aci m'a întrerupt Mimi chemându-mă la dejun. După dejun am plecat prin cetate, de unde m'am reîntors la 10^h acasă și am aflat că am fost provocat a mă prezenta la villa Stelik. Iată-mă în fine convocat. Imi spunea Hadházy (comandantul oficiului) că nu s'a rezolvat încă la Bpesta chestia profesorilor pentru școalele de cadeți (șc. militare). Deocamdată trebuie să intru la batalionul ce are menirea să apere trenul cu proviziunea. De voi fi cu noroc să ajung la școală, e bine de mine, de rămân aici, atunci voi fi expus la grea încercare.

(va urma)

Spicuri limbistice

de N. Porsenna

Urmăm în articolul de față studiul început în coloanele acestei reviste, fără metodă, fără pretenții de erudițiune, cu titlul de simple observări, privitoare la fenomenul de care am făcut vorbire în articolul precedent; anume: în limba română *sinonimul își schimbă adeseori forma odată cu sensul*. Exemple:

Schimbarea formei plurale

coș — *coșuri* (fr. corbeille, tuyau de cheminée) însă *coși*, cu înțeles de bube;

număr — *numere*, însă în filozofia matematică noțiunea abstractă se exprimă prin pluralul *numeri*;

umăr — *umeri*, însă *umere* de lemn pentru agățat haine, numite încă și „umerare“ sau „umerase“;

zmeu — *zme* — *zmeuri* (fr. cerf-volant), însă *zmei*, cu înțeles de balauri sau ființe legendare;

cocoș — *cocoși* (pasăre), însă *cocoșele* revolverului.

Neologisme:

tur — *tururi* (ocol, plimbare), însă *turii* pantalonului, și *turele* roatei unui motor;

instrument — *instrumente*, însă *instrumenti* când se aplică la oameni (argot de cazarmă).

Schimbarea formei singularului

Din substantivul *furcă* se formează două diminutive: *furculiță* (fr. fourchette) și *furcuță*, expresie balistică, însemnând unghi de explozie;

patru expresiuni pentru aceeași noțiune: *rugă*, *rugăciune*, *rugămint*e, *rugare*, având înțeles aproape identic prima cu a doua și a treia cu a patra;

a îngrijii (fr. soigner) devine *a îngrijă*, când sensul se schimbă în „avoir du souci“ și se diferențiază și mai precis în *a îngrijoră*;

aiurez, la reflexiv și cu sens pejorativ devine *mă aiuresc*; niciodată contrariul;

a îndesa obiectele într'un geamantan, însă *a îndeși* rândurile: expresie militară;

ordonanță e un substantiv feminin, aplicabil unui bărbat (soldatul de ordonanță); de aceea, într'un sens, e corectă eroarea servitoarelor, care zic *ordonanțul*;

grup - grupuri (de oameni) se transformă în *grupă - grupe* de obiecte sau noțiuni abstracte.

Particularități fonetice

În toate cazurile, în limba română grupul latin *sce* — *sci* devine *ște* — *ști*: pește, paști, niște, știre, etc. Totuși, există rarissime excepții; bunăoară: *Mușcel*, (iar nu *Muștel*), *căscioară*, *oșcior*, etc. și toate neologismele: *ascet*, *pișcină*, *oscilare*, etc.

Unii scriitori, între care savantul filolog dela Iași d. Scriban, se ridică împotriva întrebuintării în scris a articolului enclitic masculin *l*, ca inexistent în limba vorbită. De ex.: *omu*, *calu*, iar nu *omul*, *calul*, etc. Credem că este o greșală. Deși vorbirea curentă absoarbe mai întotdeauna pe acest *l* final, el se aude însă în limbajul atent și elegant, de pildă în pledoarii, conferințe, pe scenă, etc. El este haina de sărbătoare a limbii, care nu trebuie lepădată cu nici un preț, de dragul limbajului vulgar.

Spre deosebire de exemplul de mai sus, acela pe care îl vom pomeni acum înfățișează o rostire scrisă deuzetă și perimată, care nu se aude nici în limba elegantă, nici în cea vulgară. Este forma: *două*, *vouă*, *nouă*, *rouă*, etc. care pentru nimic în lume nu sună astfel, ci: *voo*, *doo*, *noo*, *roo*, *ploo*, etc. în cel mai bun caz cu un *ü* scurt, aproape imperceptibil, între cei doi *o*. De altfel, și în cronici întâlnim des forma *voao*.

Rătăcirile ortografice

Cum am scris și în articolul precedent, a fost o mare greșală a lui Titu Maiorescu că a determinat Academia Română să scoată din ortografie pe *î* scurt și *ü* scurt, vocale perfect distincte de *i* și *u*, și care trebuiau notate osebit. Într'un fel se rostește *ouă*, *caî*, *boî*, cuvinte monosilabice, compuse dintr'o consoană și un diftong, și cu totul într'altfel *ou*, *boi*, *cai*, unde *i* e vocală lungă și silabă osebită de prima.

Deja în vechia ortografie pluralul masculin articulat primează, pe lângă *i* lung, un *î* scurt, consonantic, care nu se aude de loc în vorbire: *caî*, *boî*, *oamenî*, etc. ci eră un semn grafic inutil,

parazit. În noua ortografie greșala sporește: în loc să se suprimе inutilitățile, se complică: un singur *i* final devine *î* scurt, iar pentru a auzi *i* lung, se scriu doi *i*: *caii*, *boii*, *oamenii*! De ce? Dumnezeu știe.

De altfel, din rău în mai rău. Ortografia nouă din 1904 înlătura unele confuzii, prin crearea lui *î* grav. De pildă: tu *auzi* (indicativ prezinte) se putea confunda cu el *auzi* (perfectul simplu) care s'a notat cu *î*. Tot astfel *copii* și *còpii*, etc. Ei bine, căutând confuzia cu lumânarea, ultima ortografie a Academiei (1930 îmi pare) desființează vocalele cu accent grav: *à*, *è*, *î*, *ò*, *ù*, punând haosul în locul ordinii.

Soluțiuni

Pentru a remedia aceste aberațiuni grafice, se impun două măsuri:

1. Reintroducerea lui *î* și *ü*;

2. Notarea pluralului masculin articulat cu *un singur i lung*, fiindcă *atât* se aude în limba vorbită, iar nu mai mult: *cai*, *boi*, *țapi*, etc.

Sânt finaluri unde se aude distinct un *i* vocalic, urmat de unul consonantic; bunăoară: *citațiî*, *națiî*, *ariî*, *copiî*, etc. însă aici *î* e declinarea articolului enclitic singular: *citație*, *nație*, *arie*, *copil*, etc. și el se pronunță limpede în limba vorbită.

Ca să termin, voi mai cita câteva reminiscențe ale ortografiei vechi în noua noastră ortografie, așa zisă fonetică. Astfel, se scrie: *eu*, *el*, *ea*, *eram*, *erai*, *era*, etc. când în limba vorbită se aude: *ieû*, *iel*, *ia*, *ieream*, *iereaî*, *ierea* (sau, în alte părți: *ieram*, *ieraî*, *iera*). De ce atunci o grafie artificială, care reproduce mai curând fantazii din mintea filologilor decât aspecte din limba reală?... Iarăși, singur Dumnezeu o știe!

Congresul Ligii Culturale

În zilele de 28 și 29 Iunie a. c. s'a ținut în Brașovul nostru congresul Ligii Culturale, sub prezența d-lui profesor N. Iorga.

Liga Culturală în rostul ei înainte de războiul întregirii neamului a fost o dinamică a sufletului românesc, care din centrul de libertate și limpede evoluție al micului regat, cuprinzător de mari idealuri, își împrăștia neșovăielnic credința în fapta ce avea să vie a unității noastre, cu înaltul ei destin istoric.

Credința s'a împlinit. Liga Culturală și-a atins, prin contribuția ei la o ordine spirituală a neamului, o ținută a menirii ei: unirea politică a Românilor.

Războiul creind pe plan de naturală justiție etnică, a desorganizat însă viața economică veche și a desorientat rânduiala sufletelor. Astfel trăim azi o învolburare ce nu-și găsește făgaș de liniștire. Ne lipsește curentul dominator, unic și unitar, care, întregit cu „minimum de poezie”,¹⁾ cu tradiția, „care nu e decât ideea verificată asupra realității”.²⁾ să ne așeze cu nestrămutată voință pe drumul nostru cel mare.

Scrutarea actualității românești din perspective curate, ferite de prihana făptuirii partidelor politice, ne înfățișează clar o nouă problemă, o nouă povară ce trebuie deslegată și purtată spre zare românească de Liga Culturală.

Noi îl considerăm pe d-l profesor N. Iorga încă singurul mare animator al neamului. De la viața sa de jertfă, de mare preot, slujbaş neclintit în altarul credinței noastre, așteptăm limpezirea cea nouă, așteptăm chemarea răscolitoare de puteri pentru drumul nostru cel mare.

* * *

Congresul ținut de curând a păstrat, într'un cadru restrâns, o veche ținută de idealism.

Dl prof. At. C. Bălăcescu cu vrednic devotament a însuflețit organizarea lui.

O dovadă că veteranii unui ideal mai pot fi ostașii unei noi lupte, atunci când tinerii se răsleşesc.

„Țara Bârsei”.

1) N. Iorga: Idei asupra problemelor actuale.

2) Idem.

Quintus Horatius Flaccus

Către Leuconoe

Zei cerești nu-ți dau voe
Să cercetezi infinitul...
Nu-i pentru om, — Leuconoe —
Ca să-și cunoască stărșitul.

Nu te încrede'n făcături
Babiloniene; cumplită-i
Desamăgirea, când scuturi
Rodul necopt al ursitei.

Poate'niernarea să-ți cearnă
Tâmpile sau dimpotrivă-ți

Viețuiești ultima iarnă,
Când se izbește — pe crivăț —

Marea Tyrhenă de stâncă.
Fii înțeleaptă... Strecoară
Vinul... Și'n setea-ți adâncă
Stropul vieții-l măsoară.

Iată vorbim. — Clipe repezi
Vremea vor să ne-o dărâme...
Ziua de azi să n'o lepezi
Pentru nesigurul mâne.

Heinrich Heine

Mamei mele

Mi-e felul să-mi țin capul cât mai sus
Și cugetul mi-e îndărătnic tare...
De m'ar privi un rege, n'aș fi'n stare
Să-mi plec privirea, să m'arăt supus.

Dar lângă tine, mamă dragă, simt
Deșertăciunea poftelor semețe;
Nu știu sfida duioasa ta blândețe
Și 'nfiorări smerite mă cuprind.

Oare-i sfânt sufletul tău ce m'abate,
Cuprinzătorul suflet ce răzbate
Fulgerător spre sferele 'nstelate?

Mă chinuie aducerea aminte
C'am întristat inima ta — cu sminte —,
Inima ce-a iubit așa fierbinte.

Tălmăcite în românește de
Alexandru Ceușianu

Liniște

de *Sanda Opreș*

*Senin și pace și iubire
Îți poartă gându-mi în adânc.
Auzi petalele de floare când se strâng,
Spre seară'n tainică șoptire?*

*Și pasul unui nor ușor
Ce se topește'n zări de-amurg?
Auzi când clipele se scurg
Și când luceferi mor?*

*Când zorile își Țes veșmântul,
Când umbra serii se coboară?
În pacea grea ce te'nfioară,
Auzi când se oprește gândul?*

*Și fluturile când sărută
Atâtea flori cu-antena-i fină?
În liniștea eternă și divină,
Auzi când se desprinde mută
Mireasma de pe floare?*

*Când din adâncuri plumburii
Cad fulgi în fâlfâiri ușoare?
Auzi în Țipătul ce moare
Durerea vieților pustii?*

.

*Cu-atât aș vrea să tulbur doar
Seninul din gândirea ta.
Voi fi și nu mă vei avea,
Ci vei rămâne pururi solitar.*

Dor

de Sanda Opreș

*Mi-e dor să-mi simt gândul sprințar Să fie-al pasărilor sbor,
Pornind de-odat'ășa hai-hui. Și cântecul lor risipit
Să n'afle urmă de hotar, Să-l poarte'n șoapta frunzelor,
Să fie-al meu și-al nimănu. Pierdut, pierdut, în înfinit...*

*Să rătă'n fulgii albi de nea, Și coloritul florilor,
Să'ngâne vântul răscolit, Lumina soarelui'n amurg.
Să fugă de'ntristarea mea Să fie haina zorilor
Departe, în nemărginit. Și murmuru-apelor ce curg.*

*Să fie zâmbetul pribeag, Să fie-argint din vraja lunei,
Să fie dorul călător, Povestea vieții tuturor,
Și taina dată în vileag, Să fie toată vieța lumii
In ciripitul șoptelor Fior de vieață dătător.*

*Primăvărată și sglobiu Ci tot l-aș vrea mai mult aproape,
Să rătă'n muguri timpurii. Fărmat în mii și mii de firi.
S'aștearn'uşor, înalt și viu, Mi-e dor să-l caut pretutindeni
Pe cer marame albastrii. Și să nu-l aflu nicăiri.*

Cântec de nestatornicie

Toamna se coboară,
Frunza se 'nfioară,
Vântul rece vine
Peste verzi coline,
Peste munții suri,
Peste vechi păduri
Și prin văi afunde
Hohotind pătrunde.

* * *

Singurel cu dorul,
Dorul călătorul,
Hei! un gând de ducă
Inima-mi usucă.

Drumu-i lângă casă,
Negura se lasă.

Dar când luna clară
Arde ca de pară,
Peste depărtări,
Luminând cărări, —
Mă reped afară!

Roibul stă la scară.

— „Să mă duci ca gândul
Zile, nopți dearândul,
Zări nemărginite,
Roibule iubite!
Dorul nu mă lasă,
Liniștea m'apasă;
Mi-e urât de toate,
Scapă-mă, fârtate!”

Roibul mă aude,
Genele-mi sunt ude.

Și plecăm în goană,
Drum nebun, de toană,
Prin păduri de ce'ini,
Numai noi doi prietni;
Și, arar, prin sate
Pline de păcate!

Un apus de soare,
Seri de toamnă rare,
Cârduri de cocori
Noaptea călători,
Mă opresc o clipă, —
Până se 'nfiripă
Doru-mi, iar, de ducă.
Par'c'ăș fi nălucă!

* * *

Intr'o seară, vântul
Incetându-și cântul
Mi-a șoptit o veche
Veste, la ureche:
— „Goana, cât de mare,
Nici nu spor nu are
Când te paște dorul.
De prisos tot zorul!”

Gândul mă 'nspăimântă.
Vântul, vesel, cântă.

— „Roibule tovarăș,
Du-mă 'n goană iarăși
Înapoi acasă!”

*Negura se lasă
Deasă, tot mai deasă....*

*Cum uitai de toate,
Măi robule frate...
Poate buna mamă
Chiar acum mă chiamă!
Cine să-i aline
Zilele-i puține?"*

*Și, pe drum, într'una,
Ori ne bate luna,
Ori fugim prin soare,
Pe nopți de răcoare,
Nu mai tac din ceartă
Pân'ajung la poartă:
...Roibu'nvește minte,
De aci 'nainte!
Să nu mă mai poarte
Chiar... așa departe!*

* * *
*Toamna se coboară,
Frunza se 'nfioară,
Vântul rece vine
Peste verzi coline,
Peste munții suri,
Peste vechi păduri
Și prin văi afunde
Hohotind pătrunde.*

BCU Cluj / Central University Library **Marin Negrea**

Unde-s „ciocoi“...?

(„Târța-pârța și nimica...“)

Steteau țăranii cu pălăria 'n mână,
Intrebători, la nemeș, în pridvor
Și nemeșul, semeț: „Ei ce mai vor?
Să plece-odat', să mulgă oi la stână!“

El, ce-i mulgea, le-a spus pe latinie,
Că „*tertia pars domeni*“, e a lor.¹⁾
Scălda și vorba, cum scălda 'n covor
De Smirna, gheata. Smirna, ei: „Să fie!“

...Și azi și mâni, de zeci de ori așa,
Țărani-iobagi, sfidați și jefuiți,
In ce-au mai scump al lor batjocuriți, —

La nemeș „Târța-pârța“-i aștepta.
Au mormăit atunci țăranii și-au... plecat. —
Răspunsu'-a fost.. cu vârf și îndesat..

Horia Petra-Petrescu

1) A treia parte din domeniu, — formulă juridică.

Ploaie de petale

Ada Negri

Stau singură, în chioșc, pe banca scundă,
În chioșcul numai plete 'ncolăcite
De-agățătoare. Zumzetul de-albine
Imi face grea tăcerea. Moleșeala
M'apasă caldă; și aș vrea ca veșnic
Să mă apese astfel: fără gânduri,
Fără memorie. Inmirezmatele
Petale de culoarea amarantului,
Din oboșiți ciorchini, în ploaie molcomă
Cad pe pământ și peste mine. Par'că
Ar vrea ceva să-mi spună. 'N podul palmelor
Și'n poala rochiei primesc curatul
Dar, care dela Dumnezeu îmi vine:
Privesc pe jos cum una după alta
Petalele în moale strat se-așează —
Și-aș vrea ca două să-mi închidă ochii.
Nu pot să mă despart de vraja asta,
Nu pot să-mi scutur florile din poală;
Sub parfumata ploaie, nemișcată,
Pân'la căderea umbrei voiu rămâne.
Simt par'că năvălind prin mine limfele
Pământului ce calc — și nu-mi dau seama
Când bate inima-mi, — când floarea cade. —

Pioggia di petali.

Spinii

Ada Negri

Atâția spini ce-mi înțepără carnea
Și inima (înfipși sunt veșnic unii,
Și'n alții mă voiu înțepa, căci încă
Mai am de mers, de mers pe aspre drumuri),
Vor înflori ca prin minune pentru
Plăcerea mea, atunci când voiu fi moartă.
Văd uneori acele flori prin vis:
Potirele, ca flăcări arzătoare,
Curate ca lumina, înflori-vor
În depărtări albastre — și eu, calmă,
Nu voiu mai ști, nu-mi voiu mai aminti
Că pentru mine spini mi-au fost în viață.

Le spine, din vol. *Il dono*.
Milano, Mondadori, 1936.

În forma originalului de
Pimen Constantinescu

„Basarabia“.

Scrisoare pentru Tania...

*Când voi uita cu totul poveștile slave și stepe
Intinse, bătute de iarnă și de crivăț..*

*Îți voi scrie cea din urmă și mai adevărată
Scrisoare... și nu va fi deloc împotrivă-ți!*

*Va fi scrisoarea aceea care va închide
Și va tălmăci anii; șiragul acela trăit...
Vei plânge așa, cum am plâns eu adeseori
Și vei regreta că nu m'ai crezut și poate nu m'ai iubit!*

*Va fi cununa jertfelor mele multe
Pe care mi le-a cerut orașul acela cu nopțile lui;
Îți va învia amintirea și vei crede unuia,
Ceeace, pe-atunci, îți închinau destui!!...*

*Va stoarce îndemnul acesta din urmă lacrimi
Din ochii, pe cari alt'dată nu i-aș fi făcut să plângă...
(O voi face atunci, când amândoi vom fi alții
Și voi ști că la tine cu greu o s'ajungă..!*

*Intr'o seară târzie, de iarnă și crivăț;
Când tu vei fi uitat fiorul poveștilor slave,
Ca și mine... voi așterne scrisoarea aceea
Și 'ntreaga poveste, pe scheletul visului... tinereței...
albe epave..!?*

Sibiu, 1935.

Gh. Banu

Tata-Moșu*)

(Schiță)

de Virgil Onițiu

Sunt solemne pentru mine clipele de liniște sufletească în cari, uitându-mi mizeriile prezentului, cutreier cu gândul cărările din trecut ale vieții mele. Câte enigme neînțelese odinioară îmi par, în perspectiva zilei de azi, lucruri atât de clare și pline de înțeles. Și iarăși, multe lucruri din trecut cari mi se păruse că le înțeleg, azi mi-au devenit enigme. Câți mentori și tovarăși iubiți ai vieții îmi răsar din întunerecul vremilor, de cari moartea numai m'a despărțit și câți prieteni mincinoși, cari m'au părăsit în drum, la nevoie, tocmai când trebuiau să fie mai aproape.

Desfăcând așa firul încurcat al vieții mele trecute și urmându-l până aproape de întunerecul urzelii sale, până'n primii ani de copilărie, între primele amintiri, cari s'au imprimat în memoria mea pornită să se formeze, un chip blând și drag întâlnesc.

Cele mai vechi amintiri mi s'au păstrat ca impresii izolate din etatea de 3—4 ani.

Un car încărcat cu mobile, având pe deasupra câteva scaune cu picioarele în sus, avea să treacă prin poarta de zid a curții noastre. Va trece, ori nu? N'ascultară pe Tata-moșu, ca să desearce scaunele de sus. Vizitiul dete bici cailor, cari o porniră cu încordare. Rap, rap, rap, se auzi... și scaunele de sus rămaseră fără picioare.

Alta!

În fundul curții era o pasăre mare, un vultur ori ce-o fi fost, nu știu; era legată cu un lanț de un copac și se repezea într'una după bobocii de rață, după pisicuțele cari se apropiuau prea tare de ea. Eu nu îndrăsnam să mă apropiu de năprasnica lighioană, decât numai sub paza bunicului, care mă purta de mână și arunca paserii bucățele de ficat.

*) Am crezut vrednice de retipărit aceste pagini, citite la adunarea generală a Societății pentru fond de teatru, la Sebeș, 27 August, 1903. Se pare că ele ar cuprinde unele note biografice.

În fine, încă una!

Avea o slugă în curte, care era meșter la flueraț. Fie că tăia lemne, ori sta în grajd la vite, el fluera din gură cu atâta măiestrie, încât eu știu că-l admiram. Am cercat să-l imit. Cu neputință. Și plângeam să mă prăpădesc, că eu nu știu fluera. Alergam apoi drept la Tata-moșu, îi săream pe genunchi și cu ochii plini de lacrimi îl solicitam să-mi potrivească el gura, ca să pot fluera ca Ion. Dar nici cum nu puteam. Vă puteți imagina cât plâns era apoi.

Aceste trei imagini sunt cele mai vechi cari s'au imprimat în memoria mea, și azi, când mi le reînoiesc, le întrevăd, ca sub un văl alb, prin negura de vremi,

Imi pare ciudat cum de-mi lipsește imaginea părinților, câtă vreme icoana blândă a lui Tata-moșu mi s'a fixat în chip trainic, împreună cu primele impresii.

Un bătrân sdravăn, rumen la față, cu barba căruntă și cu ochi zâmbitori, de-o bunătate fără seamăn. Era protopop. Ținea la biserică și la cele sfinte nu din obișnuință, ci din adâncă și curată evlavie. Veneau oameni de pe patru hotare cu jalbe și năcazuri la el. La toți le da câte un sfat bun și nemângăiat nu pleca nimeni dela casa lui. Avea putere mângâierea lui Tata-moșu de vindeca de boli năprasnice pe cel ce se atingea de patrafirul lui.

De câte ori nu se scula bătrânul în toiul nopții, își lua toiașul în mână și molitvelnicul subsuoară și pleca la cutare bolnav. Mergea bucuros, ca omul care știe că are să facă un bine.

Așa era Tata-moșu, omul lui Dumnezeu. El m'a învățat Tatăl-nostru și Credeul, cu el mergeam sâmbăta la vecernie și cu el mă întorceam dumineca dela sfânta liturghie. Tot cu ajutorul lui am învins primele greutăți ale alfabetului și el m'a învățat cântările bisericesti și glasurile.

Nu-i vorbă, că și era mândru de mine Tata-moșu. Nu era preot care se abătea pe la el, întrebând de ale bisericii, nu era dascăl în întreg protopopiatul, căruia să nu-i fi prezentat pe nepotu-său. Din plocioanele ce le aduceau mă alegeam și eu cu câte ceva. Ba cu o pereche de pui, ba cu un purcelaș. Pentru asta eram mândru și țineam la Tata-moșu mai mult ca la tata și mama.

Pe vremurile acelea casa Moșului era ca un han. Oaspeții se perindau la noi săptămână de săptămână, cu duiumul, și cine

apuca să vină la noi nu scăpa cu una cu două. Vlădica, ghine-raru' dela cătane, fișpanul și solgăbirăul, trăgeau drept la casele Moșului și intrau cu căruța cu tot în curțile lui, unde se ospătau și se veseleau de-i duceau vestea lui Tata-moșu. Iar Tata-moșu, pe cât de bun și de bucuros era totdeauna, îmi părea cu aceste prilejuri încă odată pe atâta.

Par'că-l aud... Le ieșea oaspeților în cale, îi strângea în brațe, îi săruta pe frunte și îi conducea în casă, câtă vreme slujnicele alergau la trăsuri și adunau bagajele oaspeților. Trăsurile intrau în șopron, iar caii în grajd. Fân și ovăs avea Tata-moșu berechet. Cred că și caii streinilor plecau dela el cu cele mai plăcute amintiri.

Îmi aduc aminte de bucuria generală care învăluia casele și curtea cu astfel de prilejuri. Voia bună a lui Tata-moșu se revărsa tuturor și nu vedeai la noi decât veselie, o grabă bucuroasă, o mișcare neastâmpărată și alergături prin curte ca la nuntă.

Par'că era făcătură! Nu trecea un ceas două după ce sosea vre-un oaspe și țanc! se deschidea sfiit — totdeauna sfiit — portița de cătră uliță și răsăreau de după portiță ca trei frați gemeni, trei cioroi hămesiți, cu dipele sub roc. Era taraful de curte al lui Tata-moșu, trei Țigani ceterași, cari deși ședea într'un sat vecin, nimereau totdeauna la vreme la noi. Ei închideau portița lin, ca să nu facă zgomot, rămâneau pe loc și vârâți unul într'altul ca niște păcătoși, nu se mai mișcau din loc până nu-i zărea Tata-moșu, care-i lua la început totdeauna cu furca lungă:

— Uf! croncanilor! îl auzai răstindu-se către ei, n'ar mai fi po-mană de voi! Da ce căutați aici? Cărați-vă, să nu vă văd. Uite că se pârlesc pereții casei de fața voastră. Nu v'am spus să nu mai puneți picioarele în curtea mea până nu vă spălați?

Apoi începea Tata-moșu să râdă, iar Țigani se repezeau să-i sărute mâinile și să bolborosească niște vorbe de scuză. Iar Tata-moșu îi îndrepta întâi la bucătărie, ca să îmbrace ceva, că nu-i plăcea cântecul Țiganilor nemâncăți.

Intr'aceea în bucătărie mișunau muierile din vecini, cari alergau să ajute Bunichii la treabă. Cantorul și clopotarul, ispravnicii indispensabili ai curții, vânau prin curte după găini, rațe și găște. În bucătărie, rășvarele cu apă fierbinte le așteptau fumegând.

Nu trecea o jumătate de ceas și auzai oalele clocotind, cratițele sfărâind la foc și nori de aburi calzi și aromați ieșeau pe ușa bucătăriei, încât Burcuș, cânele din fundul curții, își muta locul și nu era chip să-l alungi de lângă ușe. Intr'un târziu apărea și dascălul, care cu astfel de prilejuri știa totdeauna să-și găsească o treabă pe la Domnul protopop.

Până pe vremea mesei își isprăveau domnii sosiți treburile, dacă avuseră vre-o treabă peste tot, iară dacă nu, își făceau poftă cu câte un păhărel de rachiu.

În 2—3 ceasuri prânzul era gata.

Cioroi cântau: „Deșteaptă-te Române“. Acesta era signalul că supa era pusă pe masă.

Mâncările erau cam aceleași pentru toți oaspeții. Vara: o supă de găină cu tăeței, tocană de pui cu smântână, apoi friptură de rață și de găscă, iar la urmă scoverzi și poame; printre ele și după ele, oala cu vin. (Oala cu vin era specialitatea lui Tata-moșu. Zicea că vinul tras în sticle își pierde aroma).

Iarna lua porcul împărăția galițelor: o zamă cu bucăți de cârnați afumați, o oală cu varză (sarmale), apoi costițe de porc, cârnați și cartaboși fripți și în fine, scoverzi sau plăcinte. Tocana de oaie, mielul la frigare și ciorba de fasole verde, dreasă cu crampe de slănină, făceau variația în diferite sezoane. Așa era masa de gală la Tata-moșu.

Bunica, fie iertată, nu știa multe feluri de bucate, mai cu seamă nu se pricepea la „bălmăjelile“ dela oraș, cum zicea ea; dar ce știa, apoi și știa. Își lingeau domnii degetele când mâncau la noi și mulți își făceau calea'ntoarsă pe la Tata-moșu, numai de dragul tocăunii, sau a sarmalelor pe care un stomac cu memorie bună nu le putea uita odată cu viața. De câte ori n'am văzut ofițeri mari cu gulere de aur și domni cari veniau cu 4 cai și cu 2 slugi pe capra dela caleașcă, cum se îmbulzeau ca să sărute mâinile Mamii-bune pentru mâncările împărătești ce le gătise, iar pe Tata-moșu îl strângeau în brațe și îl sărutau de câte ori goleau câte un pahar mare de vin. Nu-i vorbă că și era vinul ca lamura de nu să'ndurau să-l dea pe gât, decât numai după ce-și scăldau privirile în luciul lui auriu și-l tot țineau la lumină, și râdeau și dădeau din cap a minune mare.

Știe Dumnezeu ce-o fi fost p'atunci! Erau alte vremuri, și pace. Câte neamuri de oameni nu s'au perindat la Tata-moșu! Nemți, Unguri, Slovaci, Leși și Români, dar să se fi certat vreo dată, pentru lege și neam — Doamne ferește! Se pupau ca frații și dacă nu se puteau înțelege în limbile lor amestecate, apoi o rupeau cu toții românește. O fi fost belșugul vremurilor cari înfundă toate gurile deopotrivă fără deosebire de neam și de lege, o fi fost o altă seamă de oameni pe atunci... Dumnezeu să știe! Azi dacă te-ai pune cu vre-unul de alt neam la masă, nu face să n'ai ciomagul îndelete, căci pe la coada mesii, dacă nu mai degrabă, s'a pornit cearta și nu poți ști cu ce se va sfârși.

* * *

Eram încă în școala din sat. Voi fi fost prin clasa II-a primară, când Tata-moșu, luându-mă ca de obicei zilnic la întrebări despre cele învățate la școală, începu să-mi spună niște povești din cale afară de frumoase, despre un neam vechiu de oameni mari, viteji și stăpânitori de lume și împărății, cari se numeau cu fală Romani, fiindcă erau de obârșie dela Roma, cetatea cea mai mare și mai minunată din lume. Din gura Moșului am auzit pentru întâia oară istoria lui Romul și Remus, a lui Scaevola, Coriolan și Fabricius și încă a altor mulți viteji al căror nume-l rosteam numai cu anevoie și mai totdeauna pocit, de râdea Tata-moșu de mine. La urmă îmi spunea că și noi suntem Romani, că și noi ne tragem din acel neam slăvit, cuceritor al lumii, și că trebuie să fim tare mândri, fiind asta o „nemeșie“ mai mare decât toate pieile de câne nemțești, cari s'au izvorit cu sute și sute de ani după noi. Și când îmi grăia așa, fața lui strălucea de o vâpaie caldă ce-i înviora ochii și toată făptura, de par'că nu știu cum mă furnica și pe mine când mă uitam la el.

Și drept pilde îmi arăta Tata-moșu vorbe din limba lor și din limba noastră românească, pentru ca să văd cum graiul nostru de azi încă tot graiul vechilor Romani este. Așa am ajuns în vârsta de vre-o 6—7 ani să știu o seamă mare de cuvinte „lă-tinești“ (așa zicea că și-au botezat Romanii limba lor), cu care puneam în uimire pe oaspeții ce se perindau pe la noi.

Din cuvintele ce mă învățase mai întâi Tata-moșu mai țin minte câteva : casa, românește casă — gallina, românește găină, — caput, românește cap, — canis, românește câne, — os, românește os, — vas, românește vas, — sarcina, românește tot sarcina — și altele pe cari le-am uitat de atâta vreme.

Lucru-mi părea tare ciudat, pe deoparte, iar pe de altă parte și tare minunat, cu toate acestea nu prea înțelegeam eu noima lui.

Dupăce învățasem așa o noimă de cuvinte latinești, cari erau la fel cu cuvintele noastre, începui să-l îngrămădesc pe Tata-moșu cu fel de fel de întrebări, ba îl și supăram câte odată cu prostia mea.

Așa, țin minte, cum punându-i întrebări că latinește cum îi zice la pălărie, lopată, sapă, îl întrebai și de plug. El îmi zise că latinește îi zice aratrum. Iar eu stătui puțin pe gânduri, apoi îl întrebai că de ce nu-i zice plugum? Urma o lungă explicare, că nu Romanii trebuiau să-i zică plugum, ci noi să zicem aratru, în loc de plug, și că numai proștii-i zic plug, iar eu să-i zic, de aici înainte, aratru.

Așa ceva a zis Tata-moșu. Știi că nu l-am prea înțeles. Dar vorba asta de aratru în loc de plug, mi s'a părut atât de ciudată, încât începui să râd ca ieșit din fire, să dau din palme și să strig înecat de râs : a-ra-tru ! a-ra-tru!...

Moșul s'a supărat rău, dar rău de tot pe mine. Pentru întâia oară 'n viața mea. Și nu era chip să-l mulcomesc. De zece ori am plecat să-l rog de iertare; abia făceam câțiva pași și-mi venia aminte vorba ciudată de aratru și mă prăpădeam de râs.

Se 'nțelege că, la urmă, tot m'a iertat.

Dar filologie n'a mai făcut cu mine vreme de câțiva ani.

* * *

Au trecut ani de zile până ce am înțeles pe deplin supărarea ce-i făcusem lui Tata-moșu.

Bunătațea asta de om avea o singură slăbiciune : filologia. Om care nu fusese 'n stare să se supere pe hoțul care-i furase doi boi dela islaz, om care nu știa ce-i cearta și mânia, în chestii de filogie nu suferea contrazicerea și era'n stare să-și strice cea mai bună prietenie.

Azi naționalismul nostru se manifestă'n articole de ziare și'n toasturi. Incearcă-te azi să combați un articol din ziar sau a hui-dui pe un toastant, și-i vedea dacă nu-ți vor declara dușmănie pe veci.

Pe atunci naționalism era lupta pentru diploma de noblețe a descendenții noastre romane, iar filologia era arma principală cu care se purta această luptă.

Filologia, și anume filologia în direcție latinistă pură, era deci o noțiune aproape identică pe atunci cu naționalismul. Un „Român bun“ trebuia să facă filologie latinistă, sau cel puțin să o aprobe.

Iată de ce era Tata-moșu intransigent în acest punct.

Noroc că pe atunci nu se prea găseau oameni cari să-l contrazică. Întâi, pentrucă puțini erau cari se puteau lua la vorbă cu el în chestii filologice. Bătrânul care știa vorbi și scrie latinește, cetise, începând de la Tentamen criticum, toate operele filologiei latiniste și era abonat la Arhivul lui Cipariu, pe care-l citea și răsčitea cu adevărată pasiune. A doua, că toți oamenii noștri de carte de pe atunci în materie de filologie aveau vederi cu desăvârșire identice. Astfel, discuțiile filologice în casa Moșului, la cari, mai târziu, ca elev de liceu, luam și eu adeseori parte, constau exclusiv din etimologisări. Bătrânul lua câte un cuvânt românesc și oaspeții dela masă își băteau capul să-i afle originea, totdeauna latinească. Cu cât cuvântul părea mai nelatinesc, cu atât se făcea o mai încordată gimnastică mintală, pentru a-l salva din gozul străinismelor limbei noastre. Acțiunea aceasta de salvare era însă prea anevoioasă și mai totdeauna oaspeții curioși trebuiau să apeleze la sagacitatea Moșului, care era adevărat artist în această acțiune de salvare. Și câtă bucurie și câtă mulțumire îi cuprindea pe toți, de câte ori bătrânul demonstra originea latină a unui cuvânt considerat până atunci de pierdut. Erau emoțiuni sacre pe cari noi, epigonii, nu le putem înțelege.

Mi-am însemnat unele din etimologiile proprii și originale ale bătrânului și, ca să nu se dea cu totul uitării, le reproduc aici.

Iată-le:

Răsmirița, dela *res militae*, fiindcă răsmirița este o treabă care numai cu miliția se poate potoli.

A *gâdili*, dela *gandillo-gandium plus illo* (facio), adică fac
cuiva veselie, râs, — fac să râdă.

Brânză, dela *prandea*, de la *prandeus, a, um*, ce se mănâncă
la prânz, de prânz.

Pădure de la *palude* (*palus, dis*, mlaștină, baltă), căci pe la
noi mlaștinile și bălțile sunt de obicei în apropiere de păduri.

Moldă, dela *mollio, mollidia*, în care se înmoaie ceva.

Bot, botorog, botă, dela *potare*, a bea.

Tulnic, de la *tollo* (iau, ridic) : *tollinicus*, cel ce trebuie ri-
dicat, (fiindcă e mare și greu).

Mămăligă, a *mama legata*, cea legată, încheșată, de mama.

Balmoș. *ab plus almus plus osius*, din plus cu hrană (adecă :
balmoșul e făcut din ceva foarte hrănitor).

Zmeu, dela *ex meus*, adecă : nu-i de-al meu, va să zică: rău,
dușman.

Bucurie, de la *boncordie* (*bonus cordia*) adică a fi cu inimă
bună.

Bârlog, din *bel-loc*, de la *belnae locus*, adecă loc pentru fiare
sălbatece.

Indrăsnesc, de la *in trans i esco*, trec până dincolo, dau or-
bește înainte.

Cârlig, de la *carni-leg*, de care legi sau agăți carnea.

Șuștariu, de la *sububestarius* (*suuvestarius, sumustarius*,
șuștariu) cuvânt compus din sub-starius, care stă sub uger.

Burling, dela *bonlinguus* (*bonus lingua*) bun de limbă, care face
multă gură, adecă guiță mult.

* * *

Câtă iubire de neam și de limbă, câtă mândrie de originea
strămoșească, câtă însuflețire, cât idealism în aceste „secături“
etimologice!

Și noi, cei de azi, râdem de ele.

E râsul științei, asupra neștiinței! O, da! Dacă știința însăși
nu ar fi neștiință! O, da! Dacă un secol „nu ar dezice“ ce alții
au zis! Dacă știința de azi nu ar fi neștiința zilei de mâne! Dacă
de savanții prezentului nu ar trage un râs homeric savanții ima-
ginari de mâne, de aceștia cei de poimâne, și așa înainte, până
la coada vremurilor!

Da, atunci ar fi justificat râsul nostru.

Dar unde pui că știința noastră, pe lângă toate, mai e și seacă și rece, că nu are suflet, nu are inimă, nu are ideale nici visuri, că e sceptică și că nu înalță, nu încălzește, nu aprinde. O secătură!

O, bătrâni fericiți, de ce nu vă pogoriți peste noi, ca să ne dați căldură, credință, idealuri? Veniți să ne desrobiți inimile de sub tirănia ghețoasă a minții!

Vrem să trăim senini și veseli, vrem să ne 'nsuflețim pentru idealuri mari... Veniți, veniți de ni le dați!

* * *

Tata-moșu doarme de mult somnul de veci.

Mormântul lui e colo sus, pe deal, lângă sfânta biserică. Și de câte ori mi se amărește sufletul de secul zilelor de azi, merg la mormântul lui.

Tată-moșule! Dormi în pace!

Brașov, 1 Iulie, 1903.

In grădina zoologică

Ora mâncării.

Îngrijitorul, cu șorțul plin de pești, urcat pe fundul unui butoi, în mijlocul a treizeci de foce (câni de mare), la marginea lacului, din care s'au târit la țarm, purtate de foame.

Capetele lucioase, cu peri bismarckieni, joacă par'c'ar fi niște mingi, după bătaia de tact a mâinii îngrijitorului. Acesta aruncă peștii, cu o destoinicie învățată, în gurile hulpave, flămânde, potolind scâncetele distonante... Focile prind cu iuțea de admirat, de acrobați versași, mâncarea delicioasă și o înfulică, cât ai bate'n palme, ca să revină la jocul lor elastic, în jurul marelui Baal, împărțitorul de hrană.

Tot alte și alte focer și sunt satisfăcute. Unele bat din cozile și aripile lor nisipul umezit, altele se 'ntorc cu trupul luciu, par'că ar vrea să danseze la fluerul unui fakir.

Șorțul s'a golit. Cel din urmă pește a dispărut pentru vecie în gura unei foce. Dar pofta acestora nu s'a potolit, ci se anunță și mai vehement.

Îngrijitorul bate din palme, în semn de: am isprăvit! Focile nu se dau însă bătute. Lovesc cu cozile, dau țipete stridente, de copii nărașași.

Îngrijitorul a mai adus un șorț de pești și scena se repetă.

Doi oaspeți s'au oprit în fața spectacolului și discută.

— „Iacă — un tablou elocvent: un ministru și deputații cu alegătorii lor — îngrijitorul și focile!“

— „Nici focile-oameni *nu* pot fi săturate toate!“

— „Ai mare dreptate. Ar trebui să ai toți peștii din oceane!“

— „De aceea, *nu* este de invidiat postul *nici unui* ministru, în zilele de acum. Totdeauna se vor găsi focer, cari rămân fără hrană și atunci — fatal — ministrul ajunge în disgrația lor: cum, altora *da* și mie *nu*?!“

— „Ba ministrul de astăzi nu are de săturat numai focer, ci și tigri și lei și chiar — hiene! Oricâte hălci de carne le-ar arunca în gâtleej, nu ajunge!“

— „Și din îngrijitor, ajunge un — sacrificat!“

Oaspeții, surâzând trist, au mai privit câțeva vreme la jocul focelor, care, în parte, dându-se bătute, s'au târît înapoi în lac, de unde, numai ochii și nările le apăreau din când în când la suprafață.

— „Iacă, foca înțelege că nu mai capătă. — urmă unul. Hienele și leii însă vreau cât mai mult; puțin le pasă de cei din jurul lor. Oamenii? Oamenii cu mintea lor de *homines europaei*, în loc să pretindă mai puțin de-odată, ca ministrul-îngrijitor să-i poată împăca pe toți, asigurând tuturora hrana și pentru a doua zi, oamenii sunt... intransigenți, — tună, fulgeră și porțiile din șorțul ministerial dispar, iar cei ce n'au primit *nici* o fărâmbă, fiindcă porțiile au fost, unele, *prea* mari, strică armonia, fiindcă stomacul cere. . .“

— „Stai. Comparația s'ar putea duce și mai departe, frățioare: Ca focetele astea au fost popoarele din fosta Austro-Ungarie. Domnitorul bicefalei monarhii — îngrijitorul-dresor de animale — a ajuns în corn de capră, deoarece două focete șterpeleau peștii cei mai mari și mai gustoși, lăsând celelalte focete să flămânzească. Au fost *prea* multe focete, 16—17, și *prea* puțin nutremânt împărțit pe dreptate...!“

Horia Petra-Petrescu

Din stânga și din dreapta

70.

Nu știi dacă baia e sau nu pentru toată lumea ceea ce e pentru mine: ocazie de reîntremare nu atât trupească, ci mai mult sufletească — prilej de desfătare a spiritului într'o improvizată republică. Căci în baie — e vorba de baia publică — te simți în adevăr ca 'ntr'o republică ideală, în care toate barierele dintre diferitele clase sociale dispar. Aci vezi *omul* în toată nuditatea lui, fără învâlișul hainelor scumpe, fără decorații, fără titluri care pun distanță între om și om, fără morgă. Orgoliului, ifoselor, îndatăce au intrat la apă, li se moaie toată scrobeala. Aci, ambițiile, vanitățile s'ar face de râs dacă și-ar lua nasul la purtare. Pielea goală, face din toți o apă.

Și cum să nu fie reconfortantă zăbovirea în baie, când vezi cum indivizi atât de diferiți — ca vârstă, origine, rang social — fără poliție, fără jandarmi, fără o vorbă, fără un gest măcar de admonestare, prin simplul fapt al prezenței lor în aceeași încăpere, în același basin, în aceeași colectivitate, se disciplinează reciproc, dându-și fiecare seamă de lungul nasului, de limita libertăților de care poate face uz. Aci nu-și poate permite nimeni mai mult decât își permit ceilalți din cei prezenți. Iar dacă vreunul își îngăduie totuși necuviințe, acte supărătoare, reacțiunea promptă din partea celorlalți nu prea întârzie. Dar cazuri de acestea sunt atât de rari, cu tot anonimatul care acopere și ar putea obrăznici pe unii dintre vizitatorii flotanți ai băii!

Zic anonim, deși în baie fiecare își poartă cu sine carta de vizită, dacă nu a numelui, dar a profesiunii pe care o exercită. Căci dacă-i cu palmele scorțoase, bătătorite, nu e greu să ghicești că sub uniforma nivelatoare de aci nu se ascunde mânuitor de condeiu. De-ți vezi semenul ordonat, măsurat în gesturi, disciplinând câte-un băiețandru care face acrobații prin basin, stropind și enervând pe cei din jur, — e desigur vr'un dascăl. Dacă umblă încordat și vorbește par'c'ar da mereu ordine, nu te 'nșeli agățându-i o sabie la coapsă. Iar dacă ține pledoarii cu glas ridicat, îndrăsneț, cu vorbe

tari, căutând să atragă atenția celor din jur, să știi că e avocat. Nu mai vorbesc de preoți, pe care-i tradează uniforma capului. — Ba poți face și alte deducții. Dacă tună și fulgeră împotriva mai-marilor, e, garantat, din opoziție; dacă starea de asediu și cenzura sunt luate 'n apărare, îți poți vâri mâna 'n foc că susținătorul lor e din șirigla guvernului. De agrăește servitorii „per d-ta“ e Ardelean; dacă-i despoiat de tot, e Bucureștian.

Plăcerea și distracția mea nu e însă ghicirea profesiei sau a provinciei de origine a celor din baie, ci alta: să stau în basinul cald și să-mi plimb ochii la cei din jur, să mă delectez privind câte-un burduf cu cap cum plutește la suprafața apei, nemîșcat ca un cadavru, sau pe tânărul care dă reprezentații scufundându-se și împungând apa spre păretele opus al basinului ca, izbindu-se de vre-unul care-i barează înaintarea, să țâșnească brusc în picioare, ca un Neptun, repezindu-și coama — mândria lui — spre ceafă și stropind pe cel izbit cu bolboroseala unui „pardon“. Nu mai puțin distractiv e golanul care și-a făcut din unghii țesală pentru cap și celelalte părți ale trupului cu capilaritate mai pronunțată, sau simpaticul Adam care nu poate lega 'n apă două vorbe dacă nu-și gădilă în timpul conversației depozitul intelectual, ascuns se pare în altă parte a trupului decât la ceilalți muritori. Ai impresia, privindu-l, că dacă i-ai lega mâinile, n'ar mai putea articula două vorbe. Și, în fine, maximul plăcerii mi-l procură un dolofan, probabil măcelar, bancher sau cârciumar — dacă n'o fi cumva șomer rentier — care, retras într'un colț al basinului, stă stârcit și 'n vreme ce-și desmeardă respectabilul abdomen, emite niște sunete, după care, dacă nu l-ai vedea, ai crede că-i un patruped abandonat de Sf. Ignat.

Sunt și inși cărora nu le trezește interesul nici una din toate aceste figuri. Sunt în stare însă să stea ore 'ntregi sub plapuma caldă a basinului mare, ascuțindu-și urechile la cele ce se spun în juru-i cu glas tare sau pe șoptite. Și ce nu se poate auzi aci?! De te interesează politica o găsești întotdeauna în vervă. Cea mai în vervă. De suferi de ceva, roiesc sfaturile în juru-ți, căci fiecare poartă crucea unei suferințe și fiecare își găsește aci doctor specialist, firește fără diplomă și firmă. Iar de cumva îți plac anecdotele, nicăiri nu le auzi mai piperate ca aci. Și să vezi urechi

atente 'n jur, îndatăce a pornit careva să-și deșerteze sacul cu marfa asta căutată. Chiar cele mai aprinse discuții politice încetează, când încep acestea, onorând cu exclusivitatea cuvântului pe cel cu măciniș umoristic. E aproape generală și foarte caracteristică această notă a firii omenești. Tigna unui răs din plin n'o echivalează decât poate tigna siestei după o masă copioasă.

Anecdotele decoltate, picanteriile, nu sunt nicăiri mai acasă ca în atmosfera de goliciune de aci.

Iată două mai puțin piperate, pe care le rabdă hârtia revistei și pe care le-am auzit — povestite cu un talent de invidiat. Pe cine nu-l interesează, să întoarcă foaia.

Un American, vilegiaturist la Veneția — povestește un „golan“ — vrând să facă o plimbare în largul mării, se urcă 'ntr'o gondolă. Barcagiul, când își infipse lopata'n țarm, ca să îndepărteze barca de mal, dădu cinstea pe rușine.

— Ce-i asta ? — întreabă, strâmbând din nas, Americanul.

— Salutul mării !... — răspunde, fără poză, barcagiul.

— Ești tare'n astfel de *saluturi* ?

— Nu-s slab. Central University Library Cluj

— Ei, dacă-mi dai 20 de saluturi dup'olaltă, capeți un dolar. Abia plecați în largul mării, Italianul își și puse'n funcție mitraliera.

— Una..., două..., trei..., — începu să numere Americanul. După al 19-lea „salut“ însă, mitraliera Italianului „stopă“.

— Am pierdut dolarul ! — spuse mâhnit Italianul.

— Nu-i nimic, — adaugă Americanul. Uite dolarul. Un „salut“ în plus sau în minus nu contează.

— Nu-l pot primi. M'am angajat pentru 20. Le-am dat cu lipsă ; nu mi se cuvine răsplată, — răspunde bargagiul, par'că ofensat de gestul Americanului.

— Ei nu te mai formaliza ! Iți dau dolarul foarte satisfăcut.

— Doamne ferește ! Nu-l pot primi.

Americanul însă, galanton, i-l vâără'n buzunar.

Seara, tocmai când să se culce, îi bate cineva Americanului în ușă. Era barcagiul care, în momentul când îi deschide Americanul, își acompaniază urarea de „noapte bună“ cu o explozie de treasc, care, repezită de colo-colo de păreții coridorului acustic, pare o salvă... Adaugă apoi din gură :

— Sunt om sărac, signore, dar cinstit, Am venit să-mi achit restanța.

Și, *re bene gesta*, se retrase'n subsolul său.

Înainte de a se domoli efectul neașteptatei pointe finale, a pățaniei Americanului, un alt „golan“ concentrează asupra-și atenția celor cu lacrimi în ochi.

...La „Diana“ — prinde acesta a face concurență celui dintâi, o cocoană „bine“ intrase'n cabina de baie. După ce se desbracă, părându-i prea scăzut nivelul apei din vană, dădu drumul cepurilor. Când să le 'nchidă însă, închide dacă mai poți. Sucește în dreapta, sucește în stânga, se opintește'n sus, se opintește'n jos... De geaba. Toate eforturile-i sunt zadarnice. Apa curge... curge... fără să mai țină seamă de capacitatea de volum a vanei. Incapabilă de a-și mai ajuta, când a văzut că apa începe să inunde cabina, s'a repezit la sonerie. În spaima ei, a uitat însă că e despoiată. Abia când a simțit pe omul de serviciu la ușă și-a dat seama de situația în care se găsea, dar ne mai având vreme să ia vre-o haină pe sine, a tras repede sălțarul mesei lângă care se afla, acoperindu-și cu el partea mai expusă ochilor bărbaților.

— Ai mai văzut așa ceva, Niță? — îl întreabă cu obraji ca de pojar și cu picioarele'n apa al cărei nivel se ridică 'n jurul ei văzând cu ochii, când acesta se 'nființă în cabină.

Niță, cu privirea sgâit'n fundul sălțarului de masă :

— De văzut am mai văzut io, cocoană, da'n rame... ba!

Sălțarului mesei îi lipsia fundul.

Acvaticii pasageri puseseră tocmai în mișcare apa basinului cu scuturarea burților (cei mai voluminoși), cu fusele brațelor și îmblăciile picioarelor (cei mai costelivi), când în marginea basinului se ivi o ghiulea de cap de-asupra unei sfere cu picioare. Par'că l-aș cunoaște și totuși mă rețin de-a-l saluta, nu cumva să fie numai vre-o asemănare isbitoare și să mă blamez.

Marea similitudine îmi amintește însă un caz analog, petrecut tot aici, cu mulți ani înainte de războiu.

Doi buni prieteni, amândoi trecuți de mult la cele vecinice, se nimeriră în aceeași zi la baie. În sala basinurilor, unul, trecând

pe lângă celalalt, zâmbi. Nedându-i-se însă nici o atenție din partea acestuia, se 'ntoarse și i se adresă :

— Da ce-i, frate Aurel, nu mă mai cunoști ?

Intrebatul, auzindu-i glasul, îi întinse mâna.

— Tu erai ?

Apoi, apropiindu-se de cunoscut și examinându-i din ne-mijlocită apropiere feasta capului, adăugă :

— Par'că te pieptenai altfel....

Pe avocatul Simion Damian, decanul baroului — căci el era — îl umflă râsul. Dar ce-a fost râsul lui pe lângă al martorilor acestei întâlniri !

Adecă ce era ? Miopul Aurel Mureșianu, directorul Gazetei Transilvaniei, nu-l mai văzuse pe prietenul său Damian în baie. Și cum acesta purta perucă — de cecece Aurel Mureșianu se vede că nu știa — iar în baie intrase fără ea, capul golaș îi schimbase lui Damian cu totul înfățișarea.

— Ce oră e Mihai ? — întreabă unul pe-un masseur, al cărui răspuns ne reaminti tuturora că ceasurile nu-s de gumilastic.

— Douăspreze și-un sfert.

— Aolio ! — exclamă 'n cor golanii, dând busna spre ieșire.

Mă smulg și eu din toropeala care mă cuprinsese sub plapuma apei calde din basinul cel mare, trec repede pe la dușuri și.... alovanti !

În salonul de toaletă, alte figuri, alte atitudini, alte slăbi-ciuni. Unul a 'nlemnit în fața oglinzii bărbierului, altul savurează, — par'c'ar fi o mană cerească — „buruiana dracului“, al treilea se răcorește c'un șpriț, al patrulea c'o zară, al cincelea și-a dat unghiile 'n grija manicuristei, care răspunde numai la ce-i convine din observațiile cu două 'nțeleșuri ce curg buluc și pe care le acompaniază isonul cimpoiului unui burduhan dosit pe-o banchetă în dosul unei perdele. Un deșirat își cântărește pielea și oasele, iar un biet funcționar, cu picioarele expoziție de bătăături, răsuflă ușurat, scăpat din mâna pedicuristului.

Scena îmi reamintește iarăși o altă scenă, mai veche, de acum vre-o trei decenii când, într'un ajun de Crăciun, profesorul

Ipolit Ilasievici e întreat, la ieşirea din baie, de omul de serviciu care-l svânta :

— Da azi tăiem ceva, domnule profesor ?

— Să tăiem, Dumitre, să tăiem. Suntem doar creştini, şi e ajunul Crăciunului. Dacă nu putem tăia *porci*, ca alţii, să tăiem măcar *bătături*, — răspunde cel întreat, cu vocea muiată par'că în nostalgia unor vremuri mai bune. Şi uite, nu ştiu cum se face, dar de atunci nu e ajun de Crăciun în care să nu-mi amintesc de observaţia bătrânului dascăl de la Braşov, — observaţie atât de caracteristică pentru clasa celor care trăiau şi, în covârşitoarea lor majoritate, trăiesc încă şi acum mai mult cu duhul.

*

Unii dintre cititorii acestor pagini vor considera poate drept braşoave cele istorisite aci. Nu mi-ar conveni, drept să vă spun, acest ponos. De aceea, aş fi bucuros dacă aceştia, imitând obiceiul meu, ar fi mai atenţi la cele ce se petrec şi se vorbesc în jurul lor când se duc la Băile Eforiei. În cazul acesta, n'ar fi exclus ca, pe lângă verificarea celor înşirate mai sus, să fie tentaţi şi de râvna de a toarce mai departe, cu mai multă dibăcie decât subsemnatul, firul întrerupt aci de mine, evocând cu mai multă vioiciune scene din trecut şi înfăţişând cu mai multă plasticitate pe cele la care vor asista ei.

S. Tamba

Motivul din Legenda funigeilor

„Frunzișul suna sub picioarele mele, din înălțime răsuna țipătul ascuțit al cocoarelor, cari în Septembrie călătoreau din Lituania spre Sud prin ținuturile Podoliei, și în aerul calduș plutea painjenișul de toamnă, pe care țărani noștri îl numesc „Tortul blăstămaților“.

De asta se leagă o legendă curioasă. O fetiță credincioasă s'a rugat la Prea-Curata, să-i ajute, ca o cămașă a stativelor ei să facă neatins pe cel care-o purta-o. Așa voia dânsa să ajute singurului, mult iubitului ei frate, care tocmai trebuia să plece în războiu. Mișcată de această dorință curată, mila cerească îndeplini dorința celei care se ruga. Aceasta însă, pustiită de dragoste pentru un ticălos, dădu acestuia haina și nu fratelui. Și fiindcă păcătosul se mândrea cu darul lui, fratele îl provocă la luptă. Și el scapă teafăr, pe când fratele iubit a trebuit să-și lase viața. Și de atunci, păcătoasa stă la stative și țese neîncrețtat, dar vântul îi rupe firele și le duce peste țări. Așa povestesc țărani, și așa spune și proverbul Rusoaicelor : „O dorință neînfrântă aduce pierzania“ — asta o învață tortul toamna.

Karl Emil Franzos, *Vrăjitoarea*, (pg. 83—84)
Bl. Minerva Nr. 14, trad. de Vasile Savel.

Karl Emil Franzos, scriitor german născut în Podolia, dar stabilit în Viena, unde înființă ziarul săptămânal „*Neue Illustrierte Zeitung*“. A trăit multă vreme la Cernăuți, unde a și învățat și despre care pomenește. E interesant că găsim notată la dânsul superstiția aceasta, motivul poemului dramatic al poezilor Anghel și Iosif. Dar ce crede poporul nostru — nu cel din Podolia — despre aceste fire albe, la care s'a gândit autorul ?

P. conf. E. Ar. Zaharia

Pagina de umor și satiră

Unui fruntaș „iota subscriptum“

Duminecă, la adunare,
Erai iar între fruntași...
Și te prindea,
Zău așa,
Pân' ce gura nu-ți căscași.
Cât ce-ai prins însă-a vorbi,
Zice unul dela spate
— Probabil din răutate — :
„Nu știu cum se face asta,
Dar când nu-i cu el nevasta,
Vezi că locul dumnealui
Numai pe tribună nu-i.
La legău, — să ți-l dorești
Chibiț, — să-l cați, să-l plătești,
Pe capră, — perfect muscal,

În suită, — făr' egal . . .
Dar cum își deschide gura,
S'a dus dracului figura . . .
Că te miri câtă prostie
Poate-ascunde o chelie“.
De aceea spuneam eu :
Tare bun e Dumnezeu
Că ți-a anexat soție
Pe Vetuca lui Ilie,
Care știe ea ce știe
De se ține
După tine
Par'că n'ai fi majorean
Ci copil de-un sfert de an.
N. Hurlup

Epigrame

Stea polară în discuție

Cu'njurături n'ai rezolvat problema!
„Dă-l dracului!“ — poate să țipe „presa“,
Dar dracul râde-atuncea mai cu haz,
Fiindcă nimeni nu îi știe-adresa!

X.

Advocatul X.

Pledează și el, din oficiu :
Să-l ascuți e un supliciu ;
Perorează'n tribunale
Ca fasolea'n postul mare.

O. B.

Unui mărginit închipuit.

Tatăl te-a creat pe lume,
Fiul său L-a ajutat,
Duhul Sfânt însă — se spune —
Fruntea nu ți-a sărutat.

O. B.

Dări de seamă

Cărți și broșuri :

I. E. Torouțiu: „*Studii și documente literare*“ vol. V și VII.

În volume mari, de cinci-șase sute de pagini, începând cu studii introductive, poate prea întinse, dar nu lipsite de vigoarea care deosibește și câte un răspuns polemic, și urmând cu îmbelșugate note lămuritoare, ca și cu indicele de nume și „motive“, dl I. E. Torouțiu dăruiește din nou literaturii românești două prețioase colecții de scrisori, privind epoci care se leagă între ele, a „Junimii“ mai dela urmă și a „Sămănătorului“, dela început.

Nu este nevoie să se stăruiească asupra multiplelor legături dintre ficțiunea literară și realitatea vieții scriitorului, căci ele numai laolaltă dau umanizarea și înțelegerea deplină a operei literare, cum este de prisos să se mai accentueze că, oricât de frecventă ar fi tendința de literarizare, mai ales la scriitori, a celor mai neînsemnate comunicări de gânduri, scrisorile rămân, oricum, mijlocul cel mai bun de a pătrunde în intimitatea sufletească a acestora.

Astfel, citind scrisorile celor dela „Junimea“, surprinzi, la Titu Maiorescu, nu numai avântatele îndemnuri spre o mândră interiorizare, date lui E. Gruber, sau spre idealism, lui Ștefan Vârgolici, ci și unele sentimente mai sincere și chiar naive ale șefului de școală. Dar de cele mai multe ori apare, cu excepția unor aspre caracterizări, dorința binecunoscută, de a-și domina și sentimente și expresie, interzicându-și orice descriere a naturii și lăsând să se vadă, de exemplu, adânca simpatie față de dl Brătescu-Voinești numai indirect, din grija cu care-i indică legăturile de trenuri și vapoare în străinătate. Dacă nu-i lipsește veselia gumei, stilul lui Maiorescu se încălzește de câte ori e adus a cuprinde o explicare sau o caracterizare filosofică.

Credința în permanența Austro Ungariei justifică în parte și atitudinea lui politică din timpul războiului mondial.

Din scrisorile acestea apare Creangă cu gluma totdeauna reușită, dar și cu sentimentul situației sale materiale nesigure, apar Al. Odobescu, sub aspectul de pasionat organizator al unui congres internațional de arheologie, Ion Popovici-Bănățeanu, cu proiectele sale literare și cu suferințele unei boli nemiloase, Nicolae Nicolescu, ca și A. Lambrior, cu expresia sobră a unor adânci sentimente. Tonul glumeț al lui Miron Pompiliu amintește pe acela al lui Creangă, iar P. Carp unește, într'o ortografie asemănătoare cu aceea a lui L. Catargiu, această glumă cu preocuparea de a-și impune felul său de a vedea.

Foarte interesante sunt scrisorile lui I. Slavici, care înfățișează starea de spirit din Ardeal sau dă întinse și colorate descrieri din călătoria în Italia.

Din scrisorile de interes practic nu se poate vedea la Coșbuc vreun sentiment, pe când la Eminescu se poate observa și amestecul involuntar al preocupărilor metafizice.

Un iluzionist agitat apare, mai ales din scrisorile către Maiorescu, E. Gruber.

Din ce scrie Iacob Negruzzi lui A. Naum și I. Pușcariu, se pot urmări, de-o parte, grija statornică de redactarea „Convorbirilor Literare“, legăturile cu Academia, neînsemnatele preocupări politice, ca și slăbirea sănătății, cu adâncă tristețe produsă de golul care se făcea în jurul lor prin dispariția prietenilor, iar de alta — îndemnul la o colaborare a Ardelenilor și la întrebuintarea aceleiași limbi literare. Interesantă e și scrisoarea lui către A. D. Xenopol, în care apreciază scrierile mai vechi și contemporane și își manifestă preferințele pentru literatura fără tendințe.

În scrisorile tânărului A. D. Xenopol, sentimentele de prietenie, mândrie și amor par a se amesteca. Cele către fratele mai mic, Nicolae, sunt de o reală gingășie.

E multă literatură în scrisorile de iubire ale colonelului T. Șerbănescu către soția sa, de care a trăit multă vreme departe, dar e și dovada unei simțiri alese în „poema iubirii“ lor.

Mai frumoasă decât caldele scrisori ale lui I. Bianu, eaceea pe care i-o adresează dlui I. Petrovici, în 1931, Cincinat Pavelescu.

Volumul V. se încheie cu o lungă serie de scrisori ale lui Barbu Delavrancea către d-ra E. Miller-Verghy, cu subiecte fără importanță, din care se vede sentimentalismul și exagerata lui revoltă socială, cu refuzul de a privi în afară, chiar când e vorba de Paris, dar și câte-o scăpărare a unor admirabile tablouri de natură românească.

Cu volumul VII se începe, din 1890, corespondența, de șase volume, a dlui N. Iorga. Ca pregătire, strămoșul Iancu Iorga înlătură, într'un stil liniștit, calomniile privitoare la originea familiei.

A. D. Xenopol păstrează, în scurtele sale scrisori, adesea spirituale, tonul vechiului profesor, care cere să i se recenzeze lucrările, să se colaboreze la revistă și să i se trimeată extrase.

E gata de servicii, dar nu poate uita că le-a făcut. E capabil de nedreptăți și de jigniri, dar și de mișcătoare reveniri. Și dacă, bătrân și bolnav, se plânge că e lăsat pradă invadatorilor, scrisoarea către filosoful Boutroux arată sentimente nobile față de patria care se pregătea să riște totul — intrând în marele războiu.

Din mulțimea de scrisori ale lui Ion Bogdan se vede caldă prietenie, de două decenii, a învățatului bun și modest, care se scandalizează de nedreptățile ce se pot face și vibrează pentru marile biruințe ale prietenului, devenit rudă apropiată. Când

cercetează documentele din Rusia, activitatea sa ia proporții mari, susținută de interesul științific, ca și de cel național.

În scrisorile lui Al. Bogdan apare răsunetul „Sămănătorului” și al „Neamului Românesc” în Brașov și împrejurimi.

Discret, amabil și elegant e, în dovezile de prietenie, istoricul și poetul G. Popovici și mișcătoare, în simplitatea sa, e scrisoarea de mulțumire, după tragicul sfârșit al acestuia, a bătrânului Eusebiu Popovici.

I. Slavici își arată, într-o puternică scrisoare, amărăciunea pentru lipsurile vieții românești din țara liberă.

Scurte, afectuoase în formă, dar reținute în fond sunt scrisorile lui D. Onciu, care refuză „Neamul Românesc” sub pretextul ortografiei, care nu era cea academică.

Arhimandritul I. Pușcariu stăruiește asupra greutății de înțelegere religioasă, acuzând pe uniți.

Multe amănunte, de interes mai mult personal, se pot culege din scrisorile lui V. Tasu.

Amabil și capabil de un variat interes științific apare, din scrisori, D. Zamfirescu, ca și Spiru Haret, care are o exprimare simplă.

Din scrisorile lui A. Bârseanu se vede sentimentul de prietenie, în legătură nu numai cu chestiunile de interes personal, dar și cu cele de propagandă culturală, prin cărți, și participarea la „Asociație”, ca și cu preocupările științifice.

În scrisoarea din 1904 a lui Iosif Vulcan se oglindește largul răsunset al operei dlui Iorga până la marginile românismului.

Îndatoritor și cald e Al. Vlahuță dela primele rânduri, dar de pe la 1900 își manifestă și o nestăpânită admirație față de „marea forță omenească sau supra-omenească”, în care vede un „conducător”. Frumoasă e atitudinea poetului obosit de ani, cerând mijlocul de a merge între soldații care apărau în 1917 pământul țării neinvadat.

Scrisorile lui Șt. O. Iosif arată munca entusiastă a poetului la „Sămănătorul” și sentimentele adânci pentru conducătorul revistei, exprimate însă într-o formă discretă, spre deosebire de efusiunile sentimentale, de apelurile neincetate pentru susținerea revistei „Făt-Frumos” și de unele protestări pasionate ale lui Emil Gârleanu.

Acestea sunt numai unele dintre noile aspecte sufletești ale scriitorilor noștri, care apar mai vii din multele scrisori, adesea grăbite.

Citindu-le, te simți părtaș al unei vremi de mari silințe și realizări și închizi volumele, care se citesc cu multă înlesnire, cu un sentiment de mulțumire pentru munca neobosită și sacrificiile bănești fără exemplu ale dlui I. E. Torouțiu.

At. C. Bălăcescu

Gabriel Drăgan „Istoria Literaturii române“. Ediția „Cugetarea“; P. C. Georgescu Delafras. Pp. 344, Lei 65.

În literatura noastră istoriile, și mai dezvoltate și mai rezumative, ale literaturii române, nu lipsesc. Printre cele mai recent apărute, cea mai bună, sub îndoița considerație a conținutului și a formei, este fără îndoială „Istoria literaturii române“ a dlui Gabriel Drăgan. Profesorul și romancierul Gabriel Drăgan, autorul atât de bine apreciatului roman „Pe frontul Mărășești învie morții“ a dat la iveală, cu talentul său literar recunoscut, în luna Iunie a. c., o istorie completă a literaturii române dela primele ei licăriri până în zilele noastre. Cartea începe printr'un capitol special, consacrat unui studiu succint, dar complet, al formării limbii române: origine, influențe, dezvoltare fonetică, morfologică și lexică, dialecte. Urmează capitole asupra primelor traduceri și primelor tipăriri de texte religioase și istorice. Apoi capitole asupra literaturii sec. XVII și XVIII și în sfârșit literatura sec. XIX, studiată pe epoci și curente. Lucrarea se termină cu o largă privire asupra literaturii primelor trei decenii ale sec. XX, asupra căreia sunt date cele mai complete informațiuni. O singură omisiune am observat (omisiune voită): aceea a romancierului Gabriel Drăgan, pe care modestia autorului cărții — profesorul și romancierul însuși — l-a lăsat la o parte.

Această istorie a lit. române poate fi de folos oricui se interesează de probleme de ordin istoric-literar referitor la literatura română, dar ea este de un neprețuit folos elevilor ultimelor clase ale liceului și în special candidaților la exam. de bacalaureat.

Formatul cărții, elegant și portativ, precum și tiparul clar și simpatic, fac din această lucrare și o operă de realizare tehnică, pe lângă deosebitele ei merite istorico-literare.

*

„Cartea copiilor mei“ de *Paul Doumer*, tradusă în românește de Ing. Horia Botescu. Ediția „Cugetarea“, P. C. Georgescu Delafras.

Marele bărbat de stat al Franței, bătrânul Paul Doumer, care în ultimii ani ai vieții încheiate așa de tragic prin mișlescul atentat dela Vincennes se învrednicise de excepționala

cinste a celei mai înalte magistraturi din stat — președinte al republicii franceze — a lăsat în urma lui, între alte lucrări de seamă, o carte cu totul deosebită, intitulată simplu și modest „*Cartea copiilor mei*“. Lucrarea aceasta, apărută la începutul anului 1906, a fost tipărită în nenumărate edițiuni succesive înainte de războiul mondial. După război, deși într'o epocă de înflorire națională — epoca de după victorie — simțindu-se totuși nevoia ei, a fost din nou și pentru ultima dată tipărită în 1923.

În noianul de reviste și de scrieri din lumea întreagă, dintre care unele perfect inutile, iar altele deadreptul vătămătoare, lucrarea aceasta excepțională a apărut ca un adevărat far de lumină și de întremare morală: este cartea celui mai luminat civism și a celui mai înalt patriotism, scrisă de un om care prin propria lui viață și aceea a familiei lui, a trăit adânc aceste noțiuni. Cartea, scrisă pentru copiii săi, era în realitate adresată tuturor copiilor Franței, pe care îi învăța să fie oameni întregi, buni cetățeni, convinși patrioți și Francezi mai presus de orice.

Sunt pagini din care nu s'a perimat o idee și nu s'a învechit un rând; par'că ar fi fost scrise ieri pentru timpurile turburi de astăzi. În special pentru țara noastră, așezată, după vorba cronicarului, în calea tuturor răutăților, la hotarele a două lumi și a două mentalități în luptă pe viață și pe moarte, cartea aceasta este de o actualitate, ce nu se poate în deajuns sublinia. Editura „*Cugetarea*“, tipărind-o, a făcut un adevărat dar poporului român.

Cât de pline de adevăr sunt pagini ca acestea:

Patria!

„Este tot ce ne aparține, tot ce ne înconjoară, tot ce iubim; „este ceea ce face viața noastră individuală, viața noastră de familie, viața socială, de care suntem strâns legați.

„Este aerul și pământul, care alcătuiesc domeniul nostru „și al părinților noștri, cerul albastru care e deasupra capului nostru și pământul fertil, care e sub picioarele noastre.

„Este teritoriul binecuvântat, pe care îl scaldă patru mări, „pe care fluviile îl udă din belșug, a cărui climă este temperată, unde natura este blajină și dulce....

„Este poporul viteaz căruia-i aparținem, care și-a arătat „dealungul secolelor inteligența și forța, care a muncit, poate „mai mult ca oricare altul, pentru binele omenirii....

„Este gloria noastră trecută; este independența noastră „de azi; este încrederea noastră într'un viitor de măreție.

„Patria! este Franța, Franța cea dulce, generoasă și puternică. (pag. 232).

Câtă dreptate deasemenea are bătrânul Paul Doumer, el, părintele, care a văzut patru fii ai săi căzând pe câmpul de onoare pentru apărarea patriei în timpul marelui război, când avertizează și previne poporul francez de pericolul umnitarismului haotic și disolvant!

„Popoarele moderne și vai! mai ales Franța, au astăzi so-
„fiștii lor. Ei predică un cosmopolitism disolvant, care ar putea
„să distrugă și patriotismul și chiar Patria, dacă nu vom lua
„seama pentru a-i combate.

„Dacă-i ascultați, sfârșitul nostru e aproape. Descompu-
„nera internă ori invazia streină, sau amândouă deodată, ar
pune capăt existenței noastre naționale.

„Rasa glorioasă, a cărei copii nedemni am fi fost s'ar
sfârși în rușine...

(pag. 234).

.....
*

„**Pedagogul Vasile Gr. Borgovan**“ de prof. D. I. Goga
Editura revistei „Satul și Școala“ dela Cluj.

O monografie, bogată în cuprins și scrisă cu o deosebită
căldură sufletească, este studiul, pe care d-l profesor Dimitrie
I. Goga dela școala normală de băieți din Cluj, redactor al
revistei învățătoresți „*Satul și Școala*“ (în colaborare cu d-l
C. Iencica, insp. școlar) l-a făcut asupra fostului său profesor,
de neuitată amintire pentru atâția dintre elevii pe care i-a avut:
pedagogul Vasile Gr. Borgovan.

Studiul începe cu biografia amănunțită a însuflețitului dascăl
ardelean, care, după un stagiul de activitate didactică de 12 ani
la preparandia din Gherla, neputându-se înțelege cu episcopul
român gr. cat. Ioan Szabo — un om mic la suflet, inactiv și
prudent până la lașitate și până la sacrificarea celor mai legi-
timate interese ale poporului român față de guvernul maghiar —
la invitația prietenească a lui Titu Maiorescu a trecut în România,
ca profesor de pedagogie la Școala Normală de Institutori.

Carierea de profesor și de scriitor pe terenul pedagogic
a lui V. Gr. Borgovan este urmărită pas cu pas. Pentru pro-
gresele realizate de el pe terenul învățământului prin aplicarea
noilor metode pedagogice și pentru succesele lui, — realele
lui succese — toate somitățile pedagogice streine, în trecere
prin România, erau conduse să vadă școala de aplicație con-
dusă de V. Gr. Borgovan; însuși Al. Odobescu, marele scriitor,
directorul Școlii Normale Superioare și adversarul dis-
prețuitor al lui Borgovan, a sfârșit prin a capitula și a recu-
noaște meritele pedagogice ale dascălului ardelean, care după

aceea i-a devenit prieten intim și colaborator — toată această muncă de folos pentru învățământ este studiată de d-l D. Goga, cu largă înțelegere și cu inimă, în monografia sa.

După desființarea școlii normale de institutori din București, V. Gr. Borgovan a trecut în aceeași calitate, la școala normală de învățători din Bârlad; după puțin timp a fost transferat la liceul Sf. Sava, iar în 1912 a primit însărcinarea de a organiza școala normală din Turnu-Severin, după care, la scurt interval de timp, a venit pensionarea, iar în 1923 sfârșitul.

Paralel cu studiul vieții și activității de profesor, împlinindu-se cu el, autorul face studiul operelor pedagogice ale lui V. Gr. Borgovan și se oprește cu drag asupra lui „*Ionel*“, un roman pedagogic, scris de Borgovan în felul lui „*Emile*“ al lui I. I. Rousseau.

Monografia aceasta, datorită râvnii și prinosului sufletesc al unui fost-elev în cinstea și pentru veșnicirea amintirii unui fost-profesor și pedagog de seamă, ar putea servi de îndemn și de model unei serii întregi... de astfel de studii, care ar îmbogăți literatura noastră didactico-pedagogică. Cei ce își simt focul sacru și au și imboldul inimii sunt datori s'o facă. Pedagogi și dascăli de seamă ai Ardealului — ca Ioan Popescu din Cața, Petru Șpan din Munții Apuseni, Daniil Pop Barcianu, Dr. P. Pipoș din Arad și alții așteaptă să vadă lumina zilei în astfel de monografii.

*

„**Și azi eu... tot așa cred!**“ de Profesorul Ioan Nisipeanu. Edit. „Cultura Românească“, București.

Profesorul și pedagogul Ioan Nisipeanu, președintele Asoc. Gen. a Profesorilor Secundari, autorul unei serii întregi de scrieri pedagogice și de lucrări pentru învățământ (aceasta din urmă în colaborare cu inst. Teodor Geantă), și-a strâns în volum și a publicat de curând — lucrarea a apărut în Iunie a. c. — o serie întreagă de studii din timpul când era profesor de pedagogie și directorul școlii de aplicație de pe lângă Școala Normală de Învățători din Râmnicul-Vâlcea, completată cu studii mai recente, făcute în ultimii ani, în calitate de profesor de filosofie și de l. română la liceul „*Cantemir Vodă*“ din București.

O concepție unitară, de o impresionantă consecvență, se degajează din cele 280 pagini ale cărții; ea constă în afirmarea că școala socratic-herbartiană cu unilateralitatea ei intelectualistă și cu acel cuit al cunoștinței, din care Herbart făcuse pivotul întregului mecanism sufletesc și baza întregii educații, este o școală de mult perimată; în locul ei s'a ridicat școala

activă, școala muncii, care pornește dela concepția complexității și integralității sufletului omenesc, ale cărui funcțiuni, inseparabile și ireductibile, constituiesc laolaltă un tot unitar și armonic — sufletul omenesc însuși — cu întregul lui dinamism. Acest complex, care este în același timp cunoștință, afectivitate și voință, trebuie să stea întreg la baza educației în învățământ. Ceva mai mult: în noua orientare a educației, școala activă merge până acolo încât, în locul primatului cunoștinței și intelectualismului herbartian, proclamă primatul voinței, al energiei creatoare și al afectivității. Cultul sufletului integral și cultul muncii, liber consimțite și cu dragă inimă îndeplinite, se reliefează pline de convingere din cele opt capitole — unul mai bine scris și mai interesant ca altul — ale cărții. Sunt de remarcat în special „Filosofia și psihologia interesului pedagogic“, „Ora de povestiri“, „Lucrul manual ca principiu didactic-educativ sau ca directivă profesională“, „concluziuni“.

Petru I. Teodorescu

*

„Din umbră“, poezii de Al. Popescu-Scărișoreanu. Editura „Grai și Cuget dobrogean“, 1936. Pp. 158, Lei 50.—

După ce parcurgi prefața lungă și interesantă a d-lui Al. Gherghel — dacă nu mă înșel, profesor — care însoțește volumul, privirile îți se opresc fără de voie asupra fotografiei poetului. Nu poți trece mai departe, fără a-i privi îndelung și cu o evidentă plăcere chipul: un tânăr plin de sănătate și frumos ca un Adonis. În înfățișarea poetului încerci să deslușești aprioric și sensul și tonalitatea poeziei sale, pe care o aștepti și o dorești plină de vigoare și exuberanță de tinerețe. Și totuși nu e așa. Incepând să citești volumul, ai o ușoară decepție: sentimentul unei poezii a energiei și a dragostei de viață nu se confirmă decât în parte. O depresiune sufletească — depresiune pur eminesciană — învăluie ca într'un gaz vaporos cea mai mare parte din poeziile volumului. Poetul îți apare ca un decepționat și un înfrânt, — chiar și în dragoste un înfrânt, și... îți pare rău că este așa!

Poezia care deschide volumul, în versul ei sprinten și armonios, ceea ce face dintru început dovada măestriei d-lui Al. Popescu Scărișoreanu în mânăirea materialului poetic, ne dă această impresie de înfrângere și de deprimare:

— — — — —
Pe vestminte de lumină
Sufletul destramă
Amintirile — ruină —
Impletite 'n ramă!

Natura, iubirea, amintirile copilăriei și din loc în loc teme de gândire sugerate de misterul vieții și de fiorul necunoscutului de după moarte, sunt subiectele de predilecție ale volumului. Cea mai mare parte însă sunt poezii de dragoste.

O poezie frumoasă, care te cucerește prin ideea de energie și prin sentimentul întăritor de viață — contrar tonalității dominante a volumului este: „Glasul pomului“.

Sunt un pom sălbatec de pădure
Răsărit pe-o margine de stâncă,
M-a răpus pe vremuri o secire
Dar din suflet n'au putut să-mi fure...

Mai dura-voi poate veacuri încă
Fiind crescut cu înzdrăveniri de piatră :
De pe vale fermecata luncă
Imi trimite șoapta ei adâncă,

„Fiind crescut cu înzdrăveniri de piatră!“ Ce originală și ce fericită expresiune poetică : înzdrăveniri de piatră, și cât de mult regreti că frumusețea ei este alterată de prozaismul gerunziului „fiind“, al cărui rost trebuie limitat la stilul petiționar.

Bine conturate și interesante, în adevăr, sunt cele câteva poezii, din nefericire prea puține la număr, în care străbate cu specificul ei natura dobrogeană, ca : Noapte (La capul Midia) și Noapte de vară (La Gargalac). Frumoasă și tipic dobrogeană este poezia „Se duc“ în care expodul Turcilor Dobrogei noastre este redat cu accente de o înduioșătoare tristețe. (L-aș sfătui pe poet, tocmai fiindcă poezia este așa de frumoasă, ca într'o viitoare ediție, să înlocuiască prozaicul gerunziu „având“ prin simpla prepoziție : *cu*, în versul : „Cadâne mândre având ochii plânși“. Sună mai frumos).

Sunt și unele poezii slabe, ca : Ironie, Singurătate, Căinii, Un rege, Pe care drum, Eterna Umbră, dar în schimb întâlnim poezii pline de frăgezime și de tinerețe în : Contrast, Farmec, Fragment, În noaptea asta, Aseară. În special poeziile în care sunt cântate amintirile copilăriei, cu poveștile la gura sobei, sorbite din graiul bătrânilor, sunt deosebit de frumoase.

Poezia erotică, prin tonalitatea ei deprimantă, amintește pe Eminescu; pe alocurea scapă unele expresii pur-eminesciene :

Pe-altarul tinereții veștejite
Zac florile simbolizând uitare...

Ca raza primului tău gând
Cu ochi întunecați și triști...

Trec anii și'n țărâna
De amintiri se 'ngroapă...

Care soarbe cu limbi negre
Adevărul lumii-aceștii...

*

„Argo“, poezii de Ștefan Ion George, 1936, Tip. „Episcopul Vartolomeu“, Râmnicul-Vâlcea.

Poetul Ștefan Ion George, al cărui nume ne este puțin cunoscut de prin reviste, ne trimite volumul său de poezii — elegant ca formă și tipărit cu multă îngrijire — intitulat: „Argo“. Volumul este precedat de un motto latinesc.

„et interludii sunt
pro dulcibus falsiis deorum“

(nu căuta în dicționar nici „interludii“, nici „falsiis“, că nu le vei găsi)

Acest motto ar vrea să spună: și artiștii sunt printre dulcile zădărnicii ale zeilor!

Poezia, care deschide volumul — o poezie-prefață, cu caracter reprezentativ pentru conținutul și sensul liricii poetului — deschide un unghiu de vedere asupra izvoarelor de inspirație, asupra temelor predilecte și turnurei poetice a d-lui Șt. I. George:

Ascult lumea răsunând încet
Ca într'o scoică limpede, care mi-a fost dată
Potirele întinse cu spațiu și cu timp
Nu le voi avea niciodată.

Singurătatea curge prin geamurile mele
Ca 'ntr'un scufundat Olimp
Cântecele se întorc pline de stele

— — — — —

O lume ciudată de îndoieli și de gânduri, înveșmântată în imagini, când plastice, când discursive, și îmboldită de o afectivitate lăncedă de om blazat, a cărui tinerețe a trecut înainte de vreme, fără să-i fi dăruit bucuria de viață și avântul inerente tinereții, se vedește în cea mai mare parte din poeziile volumului. Poetul este un desgustat; de aceea atitu-

dinea lui în fața vieții și a lumii este aceea a disprețului, a silei și a ironiei; disprețuește și ironizează. Pentru d-l Ștefan Ion George omul însuși nu este decât un animal. În alte poezii se îndoiește că ar fi om și regretă că s'a născut.

Și totuși pentru acest poet ci. dat lumea există ca inepuizabil rezervoriu de senzații, lumea îl interesează, iar deasupra ei, vagă dar totuși sensibilă, adie fâlfăire de aripi de îngeri. Dumnezeu este mereu prezent în spiritul poetului și acest deism adaugă straniei sale poezii o savoare mistică. De ex. Interludiu:

Totdeauna sunt gata să cad în brațele lui D-zeu
E soarta de care m'am lăsat purtat,
E noaptea căreia m'am dăruit.
Și-acum, — nu mai sunt nimic
Și sunt tot.

— — — — —

În general, poezia aceasta te uimește și te deconcertează prin factura ei modernistă. Imaginile nu se succed și nu se încheagă în tablouri sensibile; imaginile se justapun în apropiere din cele mai fantastice. Ai uneori impresia că poetul a vrut să rătăcească de cititori: atât sunt de îndepărtate, ca sens, unele de altele. Este evident că poetul n'a urmărit un înțeles de ordin logic, ci stări afective; de aceea îi este indiferent din ce categorii spirituale își ia imaginile și dacă între ele subsistă vre-o legătură. Totul pentru el este să producă efect, fie și prin cele mai dispartate imagini. Așa de ex. în Styx:

Când dimineța scoți visul înghețat din păr
ca pe o perucă, după balul incendiat din zori
a-are 'n aer, sus la geam, un măr:
un măr de var crescut din porii.

Mai vână decât copilul scăldat de frig într'un ciubăr
el se făcu, când îl ținură clipe, orfanele surori,
mă gândeam toată vremea să iau în răspăr
o haimana, cu capul zburlit și cu păr roșu la subțiori.
Dar nimic nu se întâmplă; — — — — —

Cine ar putea să spue că înțelege ceva din toată această înșirare de imagini dispartate?

Dar să mai dăm un exemplu: *Catren* (pag. 75).

Fecioara își despletetește părul;
dar copilului îi căzuseră toți dinții.
Când din grădina raiului fură mărul
îngerul trezi din somn părinții.

(Ortografia este redată riguros exact după text).

Cu oricâtă bunăvoință, nu se poate înțelege nimic; cel mult te-ai duce cu mintea la intențiile poetului, dar poezie, ca realizare, nu este.

Sunt totuși câteva poezii, puține la număr în adevăr, care și ca intențiune poetică și ca realizare nu lasă nimic de dorit: Intermezzo, Cântecul Orbului, Moartea lui Marsyas.

*

„Să facem un gimnaz..“ schițe și nuvele de Valeriu Grecu. Editura „Cugetarea“ P. C. Georgescu Delafras. București.

D-l Valeriu Grecu, unul dintre exponenții cei mai distinși și mai talentați ai profesurii secundare din Țară, secretarul general al Asociației Prof. Secundari, și-a strâns în volum schițele și nuvelele, răspândite prin reviste în ultimii ani, sub titlu: „Să facem un gimnaz...“ Nu se putea născoci un titlu mai sugestiv și mai caracteristic pentru anii aceia de după război, când gimnaziile — excrescențe culturale și... electorale, datorite vanității potentatilor de provincie — răsăreau ca ciupercile după ploae în cele mai neînsemnate orașele, paralizând școlile de învățământ primar complimentar, care erau cu mult mai necesare. Aceste gimnazii erau, firește, niște înjghebări efemere, cu profesori improvizați din oameni din cu totul alte cariere sau din ratații provinciei, cari nu aveau nimic comun cu școala.

Autorul ne trece pe dinaintea ochilor o galerie întreagă de belferi — și de cei improvizați și de cei de carieră, din nefericire! oameni mărginiți, rutinari și ridicoli. Cităm pe d-l Negrea, cel cu vărsarea Siretului în Prut și cu filozofia aproximativității tuturor lucrurilor, pe D-l Gângu, pe D-l Vișcă, cel de germană, pe Spiridon Mănescu, Marinciu, Părintele Director, cel care educa... liftele! cu un toiag gros și o întreagă serie de gaitțe de provincie, chipurile, profesoare — una mai rea, mai intrigantă și mai înfumurată ca alta — ca D-na Directoare Melania Bosănceni, formidabila Mica Manolache, Sevasta Popescu, eterna suplinitoare, Doamna Lătunoiu, care în exercițiile de gimnastică găsisese filozofia vieții: „să-ți îndoii șira spinării“. Sunt negreșit și profesori și profesoare de de toată considerația, rătăciți prin cancelariile acestor năpăstuite orașe, ca Domnul Pîtea, Doamna Coravu, Domnul Ghi-neu, Directorul Ilie Mândăchescu.

Mediul scăzut al cancelariilor acestor gimnazii, atmosfera claselor de elevi nedisciplinați, sgomotoși și obraznici, lumea

aceea de școală, personal didactic, elevi și părinți, asupra căreia societatea înconjurătoare își exercită influența nefastă a moravurilor și scăderilor ei, toate sunt redată cu ironia usturătoare sau cu umorul acela sănătos, care subliniază și pune în adevărata lor lumină și întâmplări și oameni. Li vezi, trăești printre ei, te bucuri de rarele lor bucurii și râzi cu lacrimi de ineptiile și neroziile lor. Nu lipsesc nici paginile de revoltă sau de pătrunzătoare duioșie, ca „Nu ne trebuie pui de cuc“, „Pe-regrinările Domnului Pinteș“ sau „Doi școlari“:

Schițele și nuvelele d-lui Valeriu Grecu constituiesc un buchet de o reală valoare literară: tipuri bine încheiate, întâmplări și fapte redată cu adevărat talent de povestitor. In genul schiței și nuvelei umoristice Valeriu Grecu este un adevărat emul al lui D. D. Pătrășcanu.

*

„**Du-te dor**“, roman de Ioan Ciocârlan. Editura „Bucovina“ București.

Un roman din viața dela țară, cu imaginea încântătoare a satelor de munte, așezate prin văi largi și prietenoase, în-cadrate de spinări de dealuri, pe care se răsfață livezile și viile, iar în depărtare străjuite de culmi de munte împădurite. Ape răcoase, ape limpezi brăzdează satul din loc în loc și se adună în șuvoaie puternice, mai la vale, sub coasta muntelui, unde se aud clăpăind morile.

Acesta este cadrul de natură, înăuntrul căruia se desfășoară acțiunea romanului. Personagiile, omeni dela țară, ne sunt prezentate în ambianța firească a vieții de sat, cu treburile lor gospodărești, cu grijile lor și cu preocupările de fiecare zi. Din mijlocul acestei lumi se avântă și iese pe primul plan tineretul cu vioșia și exuberanța lui, îmboldit de veșnicul și mereu proaspătul sentiment al dragostei.

Două familii de frunte ale satului Dumbrava stau față în față: familia morarului Pintilie Crintea și aceea a Hotnogilor; amândouă familii de răzăși de pe timpul lui Ștefan cel Mare. Crintea are o fată: Lia; Stanca Hotnog, un flăcău frumos: Stroe. Tinerii au crescut, de copii, unul cu altul și se iubesc. Fiecare este ca să se căsătorească, dar dragostea lor nu este bine văzută de Crintea. Morarul, vechiu socolean, este un ambițios. El râvnește să-și dea fata după flăcăul Pavalache, tot neam de socolean, feciorul părintelui Mantu din Răchiți, comuna de dincolo de munte. De aici dușmănie înverșunată între aceste familii și lupta pe față, luptă adevărată, cu lovituri de baltage și focuri de armă, ai cărei protagoniști sunt Crintea și Stanca Hotnog. Isbânda este de partea inimei. Pe deasupra și în ciuda ambițiilor lui Crintea, cei doi tineri se iau.

În linia sumare, acesta este subiectul romanului, care în atmosfera sensualistă și uneori direct provocătoare a romanului nostru de astăzi coboară ceva din sănătatea sufletească și curățenia morală a lumii dela munte. Din acest punct de vedere *Du-te dor* este nu numai o lucrare literară de seamă, ci și o binefacere.

Lumea dela sat, flăcăi și fete, bărbați și femei, în special tineretul este bine redat: Lia și Stroe, Dinu și Tudora, Anisia, Dochia, Baba Dobra vrăjitoarea, fiecare individualizat și plin de viață. Nu tot aceeași afirmație, din nefericire, se poate face asupra încheșării sufletești a principalelor personaje ale romanului: Pintilie Crintea și Stanca Hotnog; și tocmai asupra lor ar fi trebuit să stăruiască grija autorului. Crintea om sdravăn, om ager și plin de voință, se lasă bătut, aproape în ochii lumii, de o femeie, de Stanca, iar aceasta din urmă ne este înfățișată cu a fire mai mult bărbătească, decât de femeie. Cum îl bate ea cu băltagul pe Crintea, cum își îmbrânțește bărbatul și-l doboară în drum și cum pune ea la cale lupta în codru, felul însuși în care câștigă victoria asupra lui Crintea, sunt trăsături de caracter și situații forțate, cu o motivație psihologică insuficientă. Plutim în domeniul idealului. Și este păcat. Cu o șlefuire mai atentă a caracterelor celor două personaje principale și cu mai multă grijă în zugrăvirea unor situații prea romantice, romanul *„Du-te dor”* ar fi fost unul dintre cele mai isbutite în literatura noastră contemporană. Ca ultim cuvânt, trebuie să amintesc și tendința de idealizare, — în felul scriitoarei George Sand, — a vieții dela țară; apoi felul de a vorbi unii cu alții, ca de ex. felul cum vorbește bătrâna Dobracu Crintea, precum și unele maniere sunt lipsite de realismul adevăratei vieți de la țară.

Petru I. Teodorescu

*

George Voevidca: *„Cântece pentru Lu”*. Versuri. Tip. „Bucovina” Buc. 1936.

Primum la redacție, din Câmpulungul Moldovei, un elegant volum de versuri, al cărui titlu e cu atât mai ispititor cu cât promite un subiect scump tuturor: dragostea.

D. George Voevidca e autor a trei alte volume de versuri, cari i-au statornicit un loc de stimă în rândul poezilor noștri.

Cartea de față e alcătuită din cântece de dragoste publicate de autor, vreme de mai mulți ani, prin diferite reviste literare.

„Căntece pentru Lu“ cuprinde notații lirice interesante, un sentimentalism prețios, fără a se putea ridica la o poezie de puternice sugestii, la o poezie în care dragostea să rămână zăvorâtă ca minunatul gând al artistului într'o marmură de Praxiteles.

Simțirea poetului e prinsă în versuri molcome:

Mă strecor printre zile... Sunt numai dor...
Calc paragini... Svon și mișcare mă dor.
(Mă strecor printre zile)

urmând, în aceeași măsură, până la sfârșitul poeziei.
Iată totuși o izbucnire care ar părea vijelioasă:

Mă 'ncinge dor, de-abia trimis,
Mă strigă văgăunile...
— — — — —
Și — trăznet mă vrea negrul nor.

dar, iarăși stăciunea sufletului în care se leagănă unde ușoare și nu valuri, micșorează efectul poeziei, prin:

Idile-mi cer izvoarele.

Remarcăm totuși versurile de dragoste în ritm poporan, cari aduc o minunată contribuție la cunoașterea „dorului“. Astfel: „Dorul meu neogoit“, „Dorul meu pe unde trece“, „Vrere-aș să mă spăl de jale“, „Din olatele Moldovei“, „Nouri suri trec peste crește“, „Și porni-a vântul crainic“, „Munților dacă mă jălui“ și „Dragoste fără noroc“.

În toate aceste poezii există o zare largă, o frumusețe a naturii, o descătușare de patimi, o vânturare a dragostei, un cântec al dorului, intuite cu surprinzătoare mijloace lirice.

O mulțime de alte poezii ușoare, plăcute, cu versuri prețioase, mai mult romante, (*Lanț ca florile ușor, E toamnă... și la tine mă gândesc*, *Plânge 'n taină, dragostea sihastră*, etc. etc.), nu strică unitatea volumului, dar îl așează pe autorul lor între poeții minori.

D. George Voevidca e un meșteșugar al versului. Spicuiem câteva rânduri, spre exemplificare:

Și cântecele mele sunt tainițe ce-adună
Comori de basme din vrajă de stele și de lună.

— — — — —
Mâini subțiri din zare îmi fac semn

— — — — —
Cântă brunele vioare — :
Cânt ce tremură și doare
— — — — —

Acest început de poezie este urât:

Ades
Oraşul sur il las la spate...,

deşi se continuă cu unele din cele mai frumoase versuri ale acestui volum.

Ironie bine prinsă în versificarea unui „Fapt divers“, cum nu e în „Imi infloreai în suflet“.

Cu deosebire remarcabile sunt poeziile : „Buciumă toamnă“, „Scoica“ şi „Măinile mele“.

Am vrea să reproducem poezia „Măinile mele“ pentru rara ei frumuseţe care o pune alături de „Măinile tale, Viola“ a poetului Victor Stoe.

Cu volumul „Cântece pentru Lu“, poetul George Voevidca, fără a-şi reînnoi mijloacele lirice, aduce o poezie de melancolie uşoară, o lină simţire, un vers cizelat.

Poeziei româneşti însă, îi rămâne încă mult dator.

A. M.

*

Nicolae N. Petra: *Băncile româneşti din Ardeal şi Banat. Editura Cartea Românească, Sibiu.*

Studiul d-lui Petra, ca scop, pleacă de la însemnătatea pe care o are activitatea bancară în viaţa economică a unei ţări, dar insistă în deosebi asupra marelui rol pe care l-au îndeplinit băncile româneşti din Ardeal în epoca premergătoare unirii. Autorul însuşi spune în prefaţă: „*Există în ţară o problemă bancară care va mai provoca încă discuţiuni şi care cere o rezolvare dreaptă a ei. În cadrul creditului nostru, mai ales când e vorba de creditul românesc — băncile din Ardeal şi Banat trebuie să ocupe un loc de frunte. Ele au reprezentat întreaga viaţă economică românească a acestor provincii până la 1914. De atunci încocoace şi rolul lor a început să fie tot mai şters*“.

„*Nu vreau să par pretenţios*“ — spune mai departe autorul — „*când spun că încerc cu această lucrare să fac un act de dreptate băncilor ardelene şi bănăţene. O merită, şi o contribuţie oricât de modestă, face mai mult decât tăcerea şi nepăsarea generală din jurul lor*“.

Pe aceste utile şi nobile consideraţiuni îşi bazează autorul toată truda sa de a da la iveală un luminiş aureolat din trecutul vieţii noastre economice. Şi nu a făcut o muncă zadarnică. Din contră el ajută să se perândeze prin faţa ochilor sufletului nostru, zilele unor timpuri, când banca făcea într'adevăr românism, cultură şi ţărănism din activitatea sa şi nu se mărginea

numai la a împărți dividende și a retribui împărătește. Era înfrățirea aceea generală prin a cărei solidaritate s'a menținut spiritul românesc, păstrându-se neștirbit de vicisitudinile vremurilor vitregi.

Partea întâi începe cu o analiză a stărilor noastre sociale din cele mai vechi timpuri și în succinte rânduri înfățișază situația mizeră în care ne găsiam până la abolirea iobăgiei (1848). Țăranul român în această lungă și întunecată epocă, nu prea avea nevoie de bani (pag. 40). El era în general agricultor și în rare cazuri negustor, punând în vânzare mărfuri de natură exclusiv agricolă.

Negustoria aceasta redusă a adus totuși banul și în economia românească. Nevoiașii se împrumutau plătind dobânzi enorme, iar creditorul se mulțumea să le încaseze în natură, fără să reușască a-si mai recupera capitalul plasat, sub forma lui inițială.

Creditul adevărat a plecat de la Sași, cari au fost primii pionieri pe acest drum în Ardeal și chiar în întreaga Ungarie. De la ei, după ce și-au putut forma o pătură de oameni mai cu carte, au luat și Românii forma instituțiilor de credit. Sub imboldul exemplului lor se întemeiază, cu strădania lui Visarion Roman, la anul 1872, prima bancă românească în Ardeal, „Albina“ din Sibiu. Din jurul „Albinei“ pleacă curentul de încredere în puterile noastre proprii și prin rezultatele strălucite ale ei se naște valul de instituțiuni de credit care a împânzit în scurtă vreme localitățile urbane și pe cele rurale românești mai ridicate din Ardeal, atingând, la 1914, un capital de 36.672.214— coroane, depuneri în sumă de 111.879.978.— coroane, iar mijloacele totale înregistrând o valoare de 255.518.883— coroane.

Lucrurile nu se opresc aci. Băncile determină și o mișcare a ideilor, provoacă curente de opinii și sub imboldul acestor elemente ia ființă „Revista economică“ din Sibiu ca organ al „Solidarității“. Sub scutul „Solidarității“ nu numai că toate instituțiunile românești sunt alimentate cu îndrumări și directive, ci se încearcă și o uniformizare a bilanțului; germinează acel bilanț-tip despre care epoca juridică și economică de după război are o întreagă literatură. Să nu uităm a releva contribuțiunea băncilor la ridicarea vieții culturale românești, pornită de la ideea nobilă care a stat la înființarea primei bănci săsești din Ardeal „Kronstädter allgemeine Sparkassa“ ale cărei statute prevăd *că jumătate din beneficii vor fi vărsate pentru opere de folos public, iar restul pentru fondul de rezervă.*

După ce partea I-a a lucrării ne transpune în ideile și activitatea nobilă a unor timpuri trecute, partea a II-a ne aduce mai spre realitate. Nu se poate spune că acuma a încetat cu desăvârșire acțiunea băncilor pe teren național. Din contră, în-

ceputul stăpânirii românești în Ardeal, a fost finanțat tot de banca „Albina“. Dar după unire băncile din Ardeal intră în acel vâlmășag de afaceri, cari le cam derutează la un moment dat, le denaturează caracterul și structura, ba, ce e mai grav, pe unele din ele le duc chiar la dezastru. Reculegerea a venit tot din întoarcerea la prudența și la stăpânirea de sine.

Situația băncilor românești din Ardeal în această perioadă arată o mărire aparentă a volumului lor de afaceri, datorită inflației. În fond însă, comparând lucrurile cu un etalon de valoare fixă, acest volum mărit al afacerilor nu spune mare lucru. Se pare chiar că în raport cu aurul, valoarea totalului bilanțurilor băncilor în 1925 este relativ mai mic decât în anul 1914.

Urmează expunerea situației băncilor în timpul și după conversiune, iar la sfârșit se fac diferite comparațiuni între băncile săsești, ungurești și românești din Ardeal, scoțând în evidență, în multe privințe, superioritatea acestora din urmă.

În fine, partea a III-a a cărții caută, cum am spus și mai sus, ca punând față în față două epoci cu caracteristicile lor distincte, să ajungă la concluziuni concrete în organizarea viitoare a creditului. Autorul analizează în acest scop legea bancară și studiază repercursiunile acesteia atât în ce privește creditul românesc în general, cât mai cu seamă în ce privește creditul nostru ardelenesc. Era cazul să se analizeze lucrurile, pentru că de unde în timpul oprimării eram dați ca exemplu și invidiați chiar de stăpânitori, astăzi lucrurile sunt inversate: ne plângem noi de superioritatea economică a minoritarilor. Se vede că gloria tot adoarme într-o măsură oarecare spiritul și vivacitatea unei națiuni.

Concluziile studiului d-lui Petra — înțesat de date statistice, de cifre și tablouri, se impun singure.

Subliniem și stilul sobru, fraza concisă și fără înfrumusețări inutile, așa cum stă bine unei lucrări științifice, apoi execuția tehnică — tiparul, hârtia — cari, toate împreună, concretizează o muncă de o necontestabilă utilitate.

Ing. Gh. Brânduş

*

Elena Costache Găinaru: Monografia comunei Burdujeni, plasa Bosancea, jud. Suceava. Cu o hartă și 16 fotografii. Buc. 1936. Pp. 130. format 23 $\frac{1}{2}$ ×16. Lei 60. — O minuțioasă lucrare, care a reclamat desigur multă osteneală — ușurată însă de „dorința de a scoate din uitare trecutul localității“ unde și-a trăit autoarea primii ani ai vieții — lucrare care se ocupă de topografia, demografia, edilitatea, graiul, obiceiurile, credințele, administrația, viața economică, morală, culturală, socială, de

personalitățile culturale proeminente care-și trag originea de aci etc. etc. Relativ la originea acestei comune din fosta silnică graniță ridicată de Austria la 1775 între Moldovenii lui Gr. Ghica Vodă, extragem următoarele informațiuni: Inceputurile localității datează din primii ani ai jum. a doua a sec. XVII. Numele i-ar deriva de la *Burdujo* (*Burduja*): numele unui cioban, după legendă, iar după spusele unui moșneag de 98 ani, al unui mare boier, pe a cărui moșie ar fi fost așezată comuna. Primii locuitori au fost Ruteni, așezați ca muncitori în jurul bis. de lemn „ridicată la 1597 de către Teodor Movilă zis Cârnuț, pe locul unde se aflase o altă bisericuță de lemn, al cărei ctitor ar fi fost Ștefan cel Mare“. Mai târziu, când în locul acestei bis. a luat ființă Mănăstirea Teodorenii, căreia „i s’au dăruit bogății și destule moșii“, s’a adăugat vechilor familii stabilite aci pentru deștelenirea terenului „o nouă serie de muncitori ruteni emigrați în Moldova (pe la 1766)“ și, pe lângă aceștia, populație românească din satele învecinate. Se crede că în timpul revoluției ardelenice de la 1784, populația din aceste părți a mai sporit cu grupuri de Români și Armeni, venite din Transilvania și Bucovina, după care a urmat apoi exodul Evreilor expulsați din Galiția, în urma revoluției din Polonia. Nu e disconsiderat nici aportul adus de funcționarii vamali stabiliți aci, ca și Țiganiii robi de pe moștile mân. Teodorenii.

*

Leca Morariu: T. Robeanu. Extras din rev. „Freamătul Literar“. Siret 1936. Pp. 22. — Pioase și meritate pagini închinată, — cu prilejul împlinirii a trei decenii de la moartea sa, căutată, între străini, pe pământ străin — prea repede uitatului aprig apărător al drepturilor Românilor din apusa monarhie bicefală, temeinicului cunoscător al vechilor noastre așezăminte românești, sufletului „gingaș“, „bun“, „marinimos“, care a fost Dr. Gh. Popovici, — insistându-se mai ales asupra realului talent de poet — mai puțin cunoscut sau pe nedrept micșorat — pe care d. Leca Morariu îl consideră de „cel mai tipic reprezentant al lit. rom. bucovinene“.

*

Alte cărți primite:

I. Agârbiceanu: Minunea. Povestiri; *Liviu Rebreanu:* Oameni de pe Someș. *Emanoil Bucuța:* Biblioteca satului. Toate trei apărute în Bibl. „Cartea Satului“; *V. Alecsandri:* Poezii populare (Bibl. Școlară) L. 20;

Al. Popescu-Scărișoreanu: Din umbră. Poezii. Pp. 158 L. 50. Ed. „Grai și Cuget Dobrogean“.

G. Popa-Lisseanu: Izvoarele istoriei Românilor, vol. IX și X Părăsirea Daciei. Vopiscus și Eutropius. Text, traducere și comentarii, „Bucovina“. Buc. 1936 Pp. 156. L. 240. Format $24\frac{1}{2}\times 16\frac{1}{2}$.

Iuliu Maniu: Unirea Ardealului. Conf. ținută la Radio-București în 24 Ian. 1934. Cu două anexe: 1. Raport despre activitatea Cons. Dirigent, 2. Tabloul principalilor conducători ai primei organizații de stat românești din Ardeal și Banat. Cluj, Pp. 58, format $23\frac{1}{2}\times 15$.

Indrumător al muncii culturale la sate. (Cartea Căminului Cultural) 1936. Fund. Cult. Regală „Principele Carol“ Buc. Pp. 464 Fără indicarea prețului.

Florea Căruntu: Crucile albe. Roman. Libr. Pavel Suru, Buc. Pp. 286. Format $18\frac{1}{2}\times 12$. L. 70.—

G. I. Nicolescu: Anuarul XVI al lic. de stat „Gheorghe Lazăr“ din Sibiu. (Anul șc. 1934—35) Pp. 114 Format 23×15 . Cu pagini comemorative închinată decedatului director Dr. Ioan Bunea și cu articolele: „Asupra problemei celor patru culori și a celor patru dimensiuni“ (de prof. Ion Armean) și „Ideia de variație în Psihologia modernă“ (de prof. I. S. Pitariu).

Gh. T. Nicolescu-Varone: Bibliografia poeziei noastre populare. 1830—1935. Autori români în ordine cronologică și alfabetică. Ediția a doua, revăzută și completată. Buc. 1936. Pp. 88. Format $23\frac{1}{2}\times 16$. L. 30. Un foarte folositor ghid pentru toți cei care se interesează de „Folklorul român versificat, cuprins în volume și broșuri“.

Georges T. Nicolescu-Varone: Le Folklore roumain versifié. Bucarest 1936. Pp. 28. L. 20.—

Asupra unora vom reveni în nr.-ele viitoare.

*

Reviste primite: *Revue de Transylvanie* nr. 3 (Martie Aprilie) cu atât de necesare informații pentru străinătate, de astădată referitoare la: influența artei pop. a Românilor asupra celorlalte neamuri din România (d. C. Petranu), — universitatea română și univ. maghiară din Transilvania (I. Crăciun), — frontiera occidentală a României (Et. Manciu), — situația școalelor confesionale române din Ungaria (P. Petrinca), și câteva considerații relativ la reforma agrară în Transilvania (I. Rusu). Dări de seamă de dd. Gh. Vinulescu și I. Moga. Nrul se încheie cu paginile d-lui I. Lupăș despre decedații episcopi R. Ciorogariu și N. Ivan. În nr. 4, apărut în Iulie, publică articole dd. S. Dragomir (Contele Șt. Tisza și României), L. Someșan (E Transilvania nelocuită?) Dr. L. Daniello (Sănătatea publică în România), Dr. V. Pușcariu (Un rai al turismului: Transilvania). Note despre populația României după naționalitate dă d. S. Dragomir — despre campionul maghiarizării Albert Berzeviczy, d. I. Mateiu — despre activitatea băncilor minore din Trans. în a. 1935 d. Tr. Nichiciu.

Arhivele Olteniei, nr. 83-85 (Ian.—Iunie) cu următorul sumar: Domnia lui Vintilă Vodă de la Slatina, în lumina unor noi documente istorice inedite (St. Nicolescu); Informații despre Craiova în scrisorile unui ofițer rus, la 1811 (V. Mihordea); Doftoricescul meșteșug la Craiova în primele decenii ale sec. XIX (M. Theodorian-Carada); Despre Dionisie Eclesiarhul și M-rea Bucovăț (I. Donat); Din începuturile muzicei românești: Ioan Căianu (G. Simonis); Monografia comunei Apele-Vii (Ilie Chiriță); Oltenia în sec. XIX (I. Donat); Studii asupra etnografiei Olteniei (M. Gregorian); Un ms. din 1798 al lui Dionisie Eclesiarhul (Pr. T. Bălășel) În afară de acestea întreitul nr. mai cuprinde 150 pg. de documente istorice, pagini literare-artistice, culturale, note, comunicări, recenzii. Bogatul și variatul nr. de 256 pp. costă L. 180.

În *Gazeta Cărților* nr. 1-4 (Iunie-Iulie), d. Aurel A. Mureșianu dă introducerea la un studiu mai mare privitor la Corvini. („Corvini și biblioteca lor”), cu interesante sugestii lingvistice și luminoase evocări din umbrele trecutului, menite a restabili „adevărul asupra rolului istoric al Corvinilor, nu numai din punct de vedere al însemnătății lor politice, ci mai ales din punctul de vedere al răspândirii culturii umaniste în Europa și al propagării spiritului regenerativ de rasă latină al Renașterii, care a contribuit și la ivirea în veacul următor a lit. naționale românești și la desrobirea românismului de sub stăpânirea limbilor străine în biserică și stat”. — Dl D. Munteanu-Râmnic subliniază necesitatea de a preda *Gazeta Transilvaniei*, care încurând va împlini un secol de viață — o foisoară de partid azi — „rostul ei de odinioară”, sub conducerea tot a unui Mureșianu, a d-lui Aurel A. Mureșianu.

Din nr. 4 (pe Iulie-Sept.) a întotdeauna interesantei și documentatei reviste a d-lui Leca Morariu „*Făt-Frumos*”, reținem data exactă comunicată de d. I. E. Toroușiu, a morții Donnitorului Alex. I. Cuza: ora 1 din noaptea de 14 spre 15 st. n. (2 spre 3 st. v.) Mai 1873, în Heidelberg. Deci nu 5 Iunie, cum afirmase A. D. Xenopol. Tot d. Toroușiu dă facsimilele a două scrisori ale lui V. Alecsandri: una din 21 V. 1878, adresată vărului său Costache Kozoni și a doua, din 24 I 1881, lui Al. Macedonschi, din care se vedește procesul de creație la autorul lui „Despot Vodă”. Pentru tinerii contagiați de „*Sitho-morbus*”, reproducem și noi „consiliul amical” pe care li-l servește poetul după „o experiență dobândită în timp de 40 de ani de lucru”.

„În orice scriere vom produce — spune Alecsandri, confirmând preceptul lui Boileau — să ne ferim de prima satisfacere, de primul entusiasm al paternității, căci simțul de egoism părintesc e mai dezvoltat în poezi decât în restul omenirii. Fiecare vers ne pare o armonie, fiecare strofă o perfecție, fiecare bucată înțregă de poezie un cap d'operă!... Însă după o trecere de timp

încep a ne sări în ochi defectele copiilor închipuirii noastre și găsim că acei copii ar fi câștigat mult dacă chiar dela venirea lor pe lume, i-am fi supus la o corectare aspră.

Trebue să ne deprindem a face sacrificii dureroase, a elimina versuri, tăia strofe, a scurta, a schimba, a drege, fără îndurare, înainte de a scoate la lumină scrierea noastră. Operație crudă dar neapărată și folositoare“.

Contribuții de interes privitoare la Teodor Ștefanelli în Amintirile d-lui Artur Gorovei; reconfortante Amintirile lui Dimitrie Bucvcschi despre Unirea Bucovinei cu Patria-mamă și despre prezentarea actului Unirii M. S. Regelui Ferdinand I; îndreptățit cuvântul d-lui Leca Morariu despre „Sânziana și Pepelea“ a bardului dela Mircești; pioase pagini, în continuare, de d. At. C. Bălăcescu, reamintitoare de scene de acum aproape două milenii din viața Celui care împreună cu apostolii săi, a sfințit locurile din Ierusalim; și tot în continuare, d. Em. Haivas apreciază pe „scriitorul Kogălniceanu“.

Transnistria (Tribuna Românilor de peste Nistru și Bug.) nr. 1 1936). O revistă de mare utilitate, din paginile căreia defilează pe dinaintea cititorului *realitatea nu minciuna* bolșevică. Ne-ar trebui prea multe pagini ca să putem rezuma informațiile atât de revelatoare asupra „raiului“ bolșevic, — informații culese chiar din ziarele sovietice și din cuvântările prinse la Radio; de aceea, recomandăm cu toată căldura citirea acestei reviste. Sunt pagini care pun într'o lumină foarte defavorabilă „progresele enorme“, trâmbișate de cointeresați, ale vecinilor dela răsărit și, implicit, și valoarea alianțelor cu acest „colos“.

Luceafărul (Timișoara) nr. 7-8 (Iulie-August), *Buletinul AGIR*. nr. 3, 4, 5, 6, 7, (Martie-Iulie). *Observatorul Social-Economic* nr. 2. (Apr.-Iunie), *Prometeu* nr. 7-8 (Mai-Iunie), *Parlamentul Românesc* nr. 203-206 (Mai-Iulie) *Plaiuri Săcelene* nr. 5 (Mai), *Rev. Scriitoarelor și Scriitorilor Români* nr. 5-7, (Mai-Aug.), *Viața Ilustrată* nr. 7 (Iulie), *Țara de Măine* nr. 5-6 (Mai-Iunie) *Atheneum* nr. 1. (Ian.-Martie), *Făt-Frumos* nr. 1-2 (Ian. Apr.), *Transilvania* nr. 3 (Mai-Iunie) cu pagini despre școlile țărănești de d. Iuliu Moldovan și cu un interesant articol despre „Vătășii sau fraternități și decurii sau vecinătăți“, de d. Iuliu Moșil. Tot în acest nr. d. Vas. Vlaicu scrie despre „Coperativele noastre cele mai vechi“. *Progres și Cultură* nr. 5-6 (Mai-Iunie).

Rânduiala nr. 4; *Arhiva* nr. 1-2; *Pagini Literare* nr. 6-7-8 (Iunie-Aug.); *Conv. Literare* nr. 4-7 (Apr.-Iulie); *Orientări* nr. 6-7 (Iun.-Iulie); *Viața Românească* nr. 4-5 (Apr.-Mai) Nr. închinat lui G. Ibrăileanu, *Piatră de Hotar* nr. 7 (Iulie) și 8 (Aug.); *Gând Românesc* nr. 6-7 (Iun.-Iulie); *Blajul* nr. 5 (Mai); *Gândul Vremii*

nr. 6 (Iunie); *Cele trei Crișuri* nr. 5-6 (Mai-Iunie); *Viața Basarabiei* nr. 5-6 (Mai-Iunie); *Arhivele Basarabiei* nr. 1 (Ian.-Martie); *Soc. de Mâine* nr. 4 (trim. Mai); *Rev. Cursurilor și Conferințelor* nr. 3-4 (Mai-Iunie); *Romania*, Rev. Of. Național de Turism nr. 7-8 (Apr.-Mai); *Căminul Cultural* nr. 7 (Iunie); *Lumina* Rev. lic. român din Grebena-Grecia, nr. 2 (Apr.-Iunie); *Lanuri* nr. 3 (Mai); *Timocul* nr. 1-3 (Ian.-Martie); *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* nr. 1-2 (Ian.-Iunie); *Satul* nr. 68-69 (Iul.-Aug.); *Școala Bănățeană* nr. 8 (Apr.); *Neamul Românesc pt. popor* nr. 10-16 (-Aug.); *Poporul Românesc* nr. 10-12 (-16 Iunie); *Afirmarea* nr. 4-5 (Iunie-Iulie). Satu-Mare. Nr. închinat animatorului și luptătorului național Dr. Vas. Lucaciu. *Revista Dobrogeană* nr. 2 (Mai-Iunie); *Țara de Mâine* nr. 5-6 (Mai-Iunie).

Ne-au mai venit în ajutor de la apariția nr-ului pe Iulie-August d. *Peteu Ioan*, fabricant în Brașov, cu L. 110.— și *Primăria Municipiului Brașov*, care a binevoit a lua asupra-și cheltuiala scoaterii unui nr. de revistă, — pentru ceea ce le exprimăm și la acest loc caldele noastre mulțumiri, cum mulțumim și *părintelui I. Ludu* din Prejmer, pt. achiziționarea unui nou abonament.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 30 Iunie 1936.

Dr. Curta R. avocat, Agnita

Până la 31 Dec. 1936.

Pr. Bărbieru Vas., Buc.-Cotroceni.
Boldor A., dir. gimn. î. p., Codlea.
Casina, Prejmer.
Dr. Cristea N., not. publ. Sibiu.
Mailat Al. func. în Min. Fin. Buc.
Dr. Manuilă S. Dir. Inst. de Recens. Buc.
Dr. Moșoiu I. not. public, Brașov.
Dr. med. Murariu Const., Lugoj.
Muzeul Naț. Secuesc, Sf. Gheorghe.
Noaghea Il., med. vet., Brașov.

Dr. med. Vintilă Ioan, Brașov.
Vlaicu Radu, com., Brașov.
Vlaicu Vas., dir. pens., Cluj.
Ing. Witting O., insp. g. silv. Brașov.

Până la 30 Aprilie 1937.

Bunescu M. Elena, Rucăr.
Ing. Ciortea Marin, Mediaș.
Popovici Zenovie, preot, Satulung.
Ing. Zeicu I. insp. g. silv., Cluj.

Până la 30 Iunie 1937

Ing. Fioașiu Ionel, Câmpia Turzii.
Giuglea G. prof. univ., Cluj.

Până la 31 Dec. 1937

Peteu I., fabricant, Brașov.

Se mai confirmă primirea costului nr. 4 de la d. C. N. Mateescu, prof. R.-Vâlcea.

In atențiunea On. Direcț. gen. a Of. P. T. T.

D-1 I. *Lapedatu*, adm. delegat la B-ca Națională (Buc.) ne scrie că n'a primit nr. 3 din a. c., d. *Ion Hamzea*, adv. în Miercurea Ciuc, idem, d. *Adrian Popovici*, Buc. (Calea Călărași 181) nr. 4 din a. c.

Ține d. Ing. I. Pitulescu cu tot prețul să aplaudăm și să sărim și noi în sprijinul inițiativei luate de d. N. Crevedia?

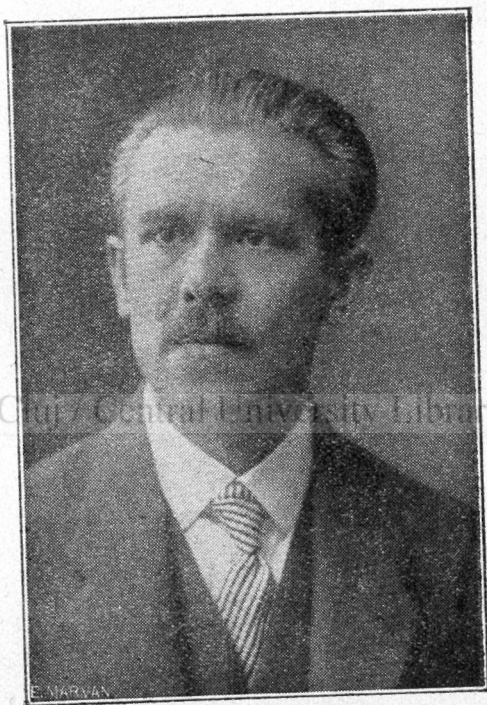
Poșta Red. D-lui I. B. în R. Ritmul schiopătează în mai multe locuri; dacă îl puteți îndrepta, se va putea publica.

Erată. Rugăm îndreptarea următoarelor greșeli de tipar, strecurate în nr-ul trecut:

In pag. 323, rândul 11 de jos: nu disperată, ci dispartată.
" " 340, " 5 " " nu mitive, motive.
" " 353, " 11 " " se va elimina cuv. alt.
" " 359, " 9 " " nu ce-i, ci cei.

Spre orientare. Nu dăm schimb decât revistelor care apar regulat.

Rugăm recitiți informațiile din pg. 2 a revistei.

† AUREL CIORTEA